

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ - ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

**ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΜΟΝΑΔΑ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗΣ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ & ΒΙΩΜΑΤΙΚΗΣ, ΕΥΡΕΤΙΚΗΣ & ΔΙΑΛΟΓΙΚΗΣ-
ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΗΣ ΨΥΧΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ**

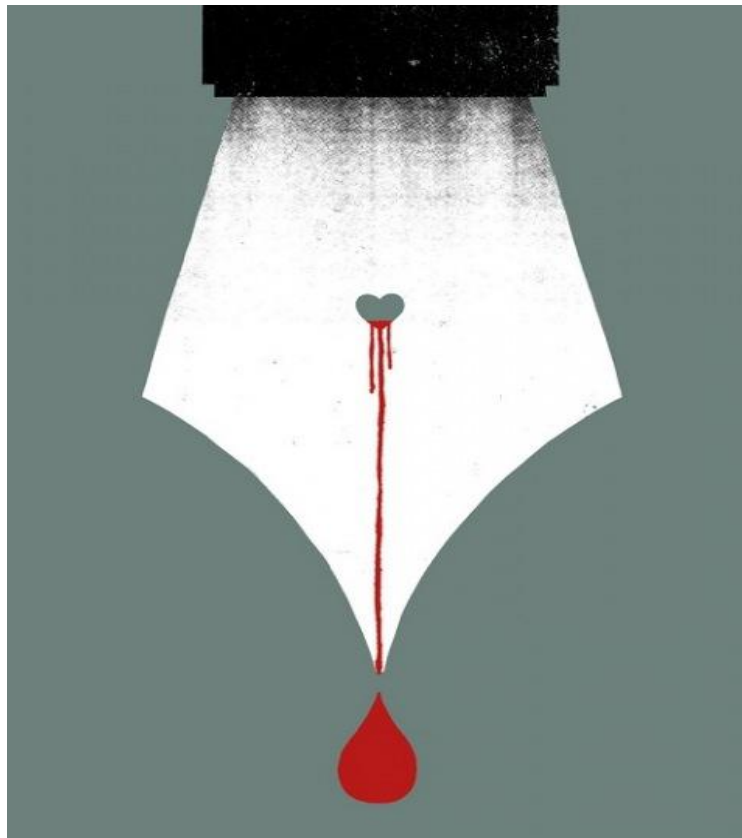
**ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ
ΜΕ ΔΙΕΘΝΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ**

**ΒΙΩΜΑ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΙΚΕΣ
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ
ΣΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ:**

**ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΚΑ-ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ
ΝΕΕΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ**

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ

Επιμέλεια Μάριος Α. Πουρκός

**22 – 26 Μαΐου 2013
Πανεπιστημιούπολη Γάλλου
Ρέθυμνο**

UNIVERSITY OF CRETE

**Laboratorial Unit of Ecological Psychology and Heuristic,
Experiential and Dialogic-Communicative Psychopedagogy
LABORATORY OF PSYCHOLOGICAL RESEARCH
DEPARTMENT OF PRESCHOOL EDUCATION
FACULTY OF EDUCATION**

INTERDISCIPLINARY SYMPOSIUM

**LIVED EXPERIENCE AND
QUALITATIVE RESEARCH
APPROACHES IN PSYCHOLOGY
AND EDUCATION:**

**EPISTEMOLOGICAL-METHODOLOGICAL ISSUES AND NEW
PERSPECTIVES**

PROGRAM & ABSTRACT BOOK

Editor Marios A. Pourkos

**22 – 26 May 2013
Gallos University Campus
74100 Rethymnon, Crete**

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ (SYMPOSIUM ORGANIZATION)

Πρόεδρος του Συμποσίου (President of the Symposium)

Μάριος Α. Πουρκός, Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης, Σχολή Επιστημών της Αγωγής, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Τηλ.: 6936550791 (κινητό). Ηλεκτρονική διεύθυνση: mpourkos@gmail.com (Marios A. Pourkos, Department of PreSchool Education, School of Education, University of Crete, Tel.: 0030-6936550791 (mobile). E-mail: mpourkos@gmail.com)

Επιστημονική Επιτροπή (Scientific Committee)

Μάριος Α. Πουρκός, Πανεπιστήμιο Κρήτης (Marios A. Pourkos, University of Crete)
Urszula Tokarska, Pedagogical University of Cracow, Poland

Γραμματειακή Υποστήριξη (Secretariat Support)

Ιωάννης Βελής, Αιμιλία Δούκα, Δέσποινα Ζαχαράκη, Ευγενία Καζούλη-Πλαϊτάκη, Ανθή Καραμπούζη, Κωνσταντίνα Δεληγιάννη, Άννα Λαμπράκη & Αικατερίνη Λεμπιδάκη, Αλίκη Τζώρτζη (Ioannis Velis, Emilia Douka, Despoina Zacharaki, Evgenia Kazouli-Plaitaki, Anthi Karampouzi, Konstantina Deligianni, Anna Lambraki, Ekaterini Lempidaki & Alike Tzortzi)

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ (INFORMATIONS): <http://www.edc.uoc.gr/ptpe/>

Καλοσώρισμα και εισαγωγικός λόγος

Το συμπόσιο αυτό είναι μια προσπάθεια να εισαγάγουμε, να εξηγήσουμε, να κατανοήσουμε και να εμβαθύνουμε τα ζητήματα που συνδέονται με τις έννοιες του βιώματος και των ποιοτικών ερευνητικών μεθοδολογικών προσεγγίσεων στην Ψυχολογία και την εκπαίδευση, αλλά και σε άλλα παρεμφερή πεδία των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών. Επηρεασμένο από το πνεύμα των σύγχρονων ευρωπαϊκών κινημάτων, καθώς και από ορισμένες εξελίξεις που έλαβαν χώρα στη Βόρεια Αμερική (στις οποίες συμπεριλαμβάνονται η προσέγγιση της συμβολικής αλληλεπίδρασης, η φαινομενολογική κοινωνιολογία, η εθνογραφία, η κριτική θεωρία, η σημειωτική, οι προσεγγίσεις που σχετίζονται με το φύλο, κτλ.), το συμπόσιο προσφέρει για την Ψυχολογία και την Παιδαγωγική μια ιδιαίτερα θεμελιωμένη κατανόηση της έρευνας που έχει ως αφετηριακό της σημείο την εμπειρική πραγματικότητα της καθημερινής βιωμένης εμπειρίας. Η ιδέα που βρίσκεται στη βάση του συμποσίου αυτού είναι ότι η ποιοτική έρευνα και θεωρία δεν μπορεί να διαχωριστεί από το βίωμα και τις πρακτικές λόγου, γραφής και αναπαράστασής του. Έτσι, μια ενσώματη και υλικά-σημειωτικά εμπνευσμένη διάσταση είναι μέρος αυτής της ερευνητικής προσέγγισης, ενώ η πρακτική φύση του ψυχολογικού και παιδαγωγικού βιόκοσμου απαιτεί ώστε η μορφή αυτή κοινωνικής έρευνας να μην μπορεί να μετατραπεί σε μια φιλοσοφία της πολυθρόνας ή σε ένα στείο απλουστευμένο αφαιρετικό και εργαλείο θεωρητικό λόγο και στοχασμό.

Ο τρόπος που το συμπόσιο αυτό προσεγγίζει επιστημονικά τα ζητήματα της Ψυχολογίας και της Παιδαγωγικής είναι ομολογουμένως προσανατολισμένος οικολογικά, κοινωνικο-ιστορικο-πολιτισμικά, σωματικά, φαινομενολογικά, ερμηνευτικά, διαλογικά, πολυτροπικά, υλικά-σημειωτικά, βιογραφικά και αφηγηματικά. Για το λόγο αυτό, αντί του όρου "ανθρωπιστική επιστήμη" στο συμπόσιο αυτό χρησιμοποιούνται συχνά διάφοροι εναλλακτικοί όροι όπως είναι "φαινομενολογία" ή "ερμηνευτική" ή "ανθρώπινη οικολογία" ή «βιογραφική έρευνα» ή "διαλογική έρευνα" ή "αφηγηματική έρευνα" ή "ενσώματη έρευνα", κ.ά. Αυτό συμβαίνει γιατί υπάρχει η βαθιά πεποίθηση ότι η Ψυχολογία, η Παιδαγωγική και γενικότερα οι κοινωνικές επιστήμες χρειάζονται ένα διαφορετικό επιστημολογικό και μεθοδολογικό προσανατολισμό από αυτόν των θετικών ή φυσικών επιστημών. Χρειάζονται, δηλαδή, έναν διαφορετικό τρόπο ερευνητικής προσέγγισης, έναν τρόπο που να είναι οικολογικά έγκυρος όσον αφορά τη μελέτη του ανθρώπινου νοήματος και την κατανόηση του βιώματος, της πραγματικότητας του βιόκοσμου των ανθρώπων στα πλαίσια που ζουν και εργάζονται. Και η Ψυχολογία, η Παιδαγωγική και οι άλλες κοινωνικές επιστήμες χρειάζονται επίσης έναν τρόπο προσέγγισης και διαχείρισης της γλώσσας και των άλλων αναπαραστατικών τρόπων, έτσι ώστε η ερευνητική διαδικασία του κειμενικού/αναπαραστατικού προβληματισμού να συμβάλει με ουσιαστικό και ηθικά αποδεκτό τρόπο στην κατανόηση, αλλά και την αλλαγή της ψυχολογικής, εκπαιδευτικής και κοινωνικής πραγματικότητας των προσώπων.

Κάποιος μπορεί να διακρίνει μια ποικιλία προσεγγίσεων στο πεδίο των επιστημών του ανθρώπου. Μια μέθοδος έρευνας είναι ένας μόνο τρόπος διερεύνησης ορισμένου τύπου ερωτήσεων. Οι ερωτήσεις αυτές καθ' αυτές και ο τρόπος που τις κατανοούμε συνιστούν το αφετηριακό σημείο εκκίνησης και όχι τη μέθοδο ως τέτοια. Είναι επίσης αλήθεια ότι ο τρόπος με τον οποίο διατυπώνουμε ορισμένα ζητήματα έχει να κάνει με την μεθοδολογία/μέθοδο έρευνας με την οποία κάποιος τείνει να ταυτίζεται. Έτσι, μεταξύ των ερωτήσεων και της μεθοδολογίας/μεθόδου υπάρχει μια διαλεκτική σχέση. Είναι αλήθεια, επίσης, ότι όταν διατυπώνουμε ερωτήματα, συλλέγουμε τα δεδομένα, περιγράφουμε ένα φαινόμενο και κάνουμε τις ερμηνείες μας, το κάνουμε αυτό ως ερευνητές που στέκονται στον κόσμο με ένα ηθικό και παιδαγωγικό τρόπο.

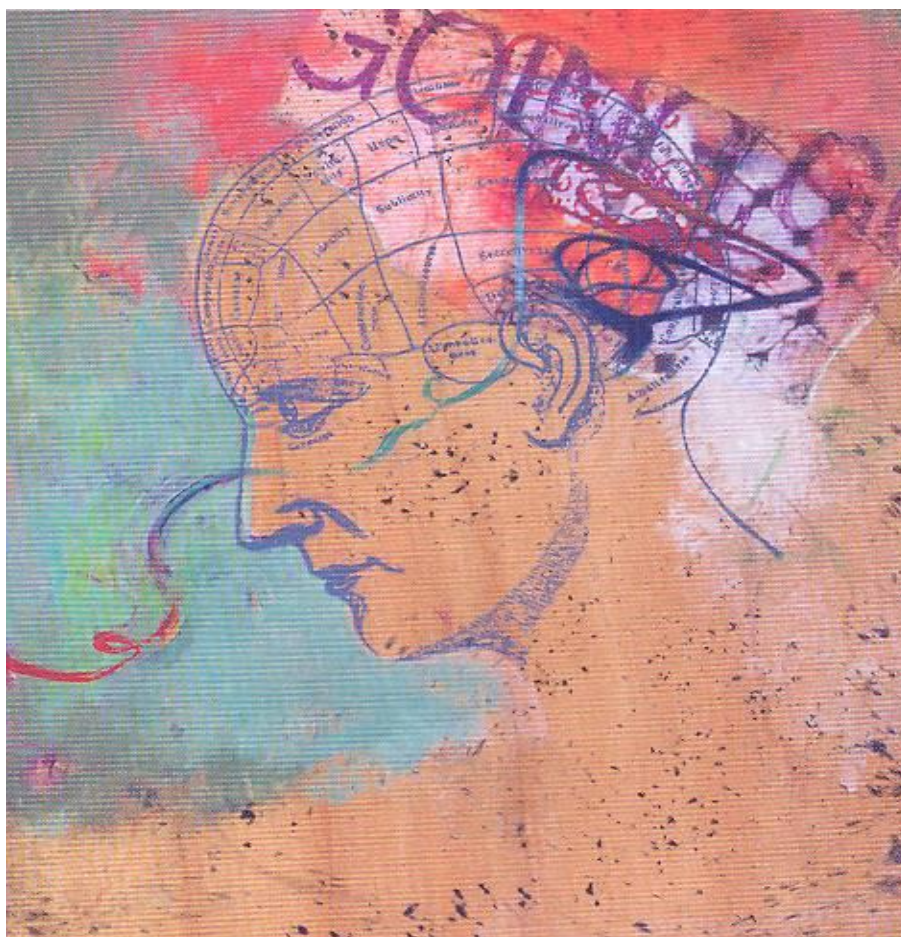
Στο πεντήμερο αυτό συμπόσιο παρουσιάζονται ανακοινώσεις και ομάδες εργασίας που καλύπτουν ένα ευρύ πεδίο ποιοτικών ερευνητικών προσεγγίσεων στην Ψυχολογία και την εκπαίδευση, αλλά και σε άλλα παρεμφερή επιστημονικά πεδία των κοινωνικών επιστημών όπου η ζωή και τα βιώματα των ανθρώπων, στο σύνολό τους ή εν μέρη, συνιστούν βασικά δεδομένα για την κατανόηση των σύνθετων αμφίδρομων σχέσεων μεταξύ του εαυτού και του οικολογικού, κοινωνικο-ιστορικού, πολιτισμικού και πολιτικού πλαισίου. Στο πλαίσιο του συμποσίου αυτού θα πραγματοποιηθούν **22 ανακοινώσεις** και **24 βιωματικά εργαστήρια** σε μια ποικιλία θεμάτων που αφορούν το βίωμα και τις ποιοτικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις. Οι προσεγγίσεις αυτές αφορούν τις ερμηνευτικές, φαινομενολογικές, εθνογραφικές, βιογραφικές, οικολογικές, αφηγηματικές, διαλογικές και ενσώματες προσεγγίσεις, τη μελέτη περιπτώσεων, την συνεργατική και κριτική έρευνα-δράση, τις βασισμένες στην τέχνη μεθοδολογικές προσεγγίσεις, όπως είναι τα γκράφιτι, οι εικόνες, η φωτογραφία, ο κινηματογράφος, τα αρχέτυπα, οι μύθοι, τα παραμύθια, τα όνειρα κ.ά. ως μεθοδολογικά εργαλεία στην ποιοτική έρευνα στην Ψυχολογία και την εκπαίδευση, ο μουσικός αυτοσχεδιασμός ηχοτοπίου ως ψυχολογική και παιδαγωγική βιωματική προσέγγιση για την κατανόηση του κόσμου και του εαυτού, η προοπτική της σωματο-ψυχοπαιδαγωγικής και του κινητικού αυτοσχεδιασμού, το μη κατευθυντικό ψυχόδραμα, το

συστημικό ψυχόγραμμα, η προσέγγιση της συστημικής αναπαράστασης, κ.ά. Στο πλαίσιο του συμποσίου θα φιλοξενηθεί και μια σχετική εικαστική έκθεση της Χρυσούλας Σκεπετζή.

Για την πραγματοποίηση των στόχων του συμποσίου έχω κατ' αρχήν, επωφεληθεί από διάφορες συζητήσεις με τους συναδέλφους και φίλους μου από την Πολωνία και την Ελλάδα. Θα ήθελα να αναφέρω ιδιαίτερα την καθηγήτρια Ψυχολογίας Urszula Tokarska, η οποία με το δικό της μοναδικό τρόπο, με βοήθησε να γίνει το πρόγραμμα "Βίωμα και Ποιοτικές Ερευνητικές Προσεγγίσεις" ένα συναρπαστικό εγχείρημα. Είμαι επίσης ευγνώμων σε όλους τους συναδέλφους από την Πολωνία και την Ελλάδα, οι οποίοι έχουν κάνει το πενήμερο αυτό συμπόσιο πραγματικότητα χωρίς να έχουμε ούτε ένα ευρώ στον προϋπολογισμό μας. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τους προπτυχιακούς και μεταπτυχιακούς μου φοιτητές οι οποίοι αποτέλεσαν την βασική πηγή ερεθισμού και έμπνευσης για την υλοποίηση του συμποσίου αυτού.

Σε πείσμα των δύσκολων καιρών που ζούμε εύχομαι να συνεχίσει η συνεργασία μας στα σύνθετα ζητήματα που αφορούν το βίωμα και τις ποιοτικές ερευνητικές προσεγγίσεις στην Ψυχολογία και την εκπαίδευση.

Μάριος Α. Πουρκός
Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης

Welcome address and introductory speech

This symposium is an attempt to introduce, explicate, understand and deepen the issues connected with the concepts of lived experience and qualitative research methodological approaches in psychology and education, but also in related fields of social and human sciences. Influenced by the spirit of the contemporary European movements as well as by certain North American developments (which includes symbolic interactionism, phenomenological sociology, ethnography, ethnomethodology, critical theory, semiotics, gender study, etc.), the symposium offers a psychologically and pedagogically grounded concept of research that takes its starting point in the empirical realm of everyday lived experience. The notion underlying this symposium is that qualitative research and theorizing cannot be separated from the lived experience and the textual or representational practice of writing about it. Thus, a bodily and material-semiotics inspired dimension is part of this research approach, while the practical nature of the psychological and pedagogic lifeworld demands that this form of social inquiry does not convert into armchair philosophizing or sterile simplified abstract and instrumental theorizing.

The human science approach in this symposium is avowedly ecological, socio-historical-cultural, bodily, phenomenological, hermeneutic, dialogical, multimodal, material-semiotic, biographical, and narrative oriented. For this reason, instead of the term "human science" in this symposium is often used interchangeably with the terms "phenomenology" or "hermeneutics" or "human ecology" or "biographical research" or "dialogical research" or "narrative research" or "embodied research", etc. This happens because there is an assumption that psychology, pedagogy and generally social sciences require a different epistemological and methodological orientation of that of natural sciences. They require, in other words, a different research approach, an approach that is ecologically valid to study the human meaning and the lived experience, the people's realities and lifeworlds in the contexts of their life and work. And psychology, pedagogy and other social sciences requires also an appropriate approach and management of language and other representational modes in order to allow the research process of textual/representational reflection to contribute in a meaningful and morally acceptable way to understand, but and change the psychological, educational and social reality of individuals.

One can distinguish a variety of approaches in the field of the human sciences. A research method is only a way of investigating certain kinds of questions. The questions themselves and the way one understands them are the important starting points, not the method as such. But of course it is true as well that the way in which one articulates certain questions has something to do with the research method that one tends to identify with. So there exists a certain dialectic between question and method. It is true also, that when we raise questions, gather data, describe a phenomenon, and construct textual interpretations, we do so as researchers who stand in the world in a moral and pedagogic way.

In the present five-days symposium we have many presentations and workshops that cover a broad field of qualitative research approaches in psychology and education, but also in related fields of social sciences, in which people's lives, lived experience and lifeworlds as a whole, or in part, are data for understanding the complex two-way relationship between self and ecological, socio-historical, cultural and political context. In this symposium will be held **22 presentations** and **24 experiential workshops** on a variety of issues related to the lived experience and qualitative methodological approaches. These approaches concern the hermeneutic, phenomenological, ethnographic, biographical, ecological, narrative, dialogic, and embodied approaches, the case studies, the collaborative and critical action research, the arts-based methodological approaches, such as graffiti, images, photography, cinema, archetypes, myths, fairy tales, dreams, etc. as methodological tools in qualitative research in psychology and education, the soundscape music improvisation as a psychological and educational experiential approach for the understanding of the world and the self, the prospect of somatic-psychoeducation and movement improvisation, the non directive psychodrama psychodrama, the systemic psychodrama, the approach of systemic representation, etc.

In pursuing this symposium project I have benefitted from discussions with colleagues and friends from Poland and Greece. I would like to mention especially Professor of Psychology Urszula Tokarska, who, in her own unique ways, has helped to make the project of "Lived Experience and Qualitative Research Approaches" such a fascinating endeavour. I am also grateful to all the colleagues from Poland and Greece who have made this five-days symposium a reality, without having a euro in our budget. I would also like to thank my undergraduate and graduate students who were the main stimulation and inspiration for the realization of this symposium.

In spite of the difficult times we live in, I look forward to further cooperation in the complex issues related to the lived experience and qualitative research approaches in psychology and education.

Marios A. Pourkos
Professor of University of Crete

ΟΜΙΛΗΤΕΣ ΑΠΟ ΞΕΝΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ (SPEAKERS FROM FOREIGN UNIVERSITIES)

Rafal Abramciow, Ph.D., Department of Psychology, Pedagogical University of Cracow, Poland. E-mail: abramciow@hotmail.com

Marta Borkowska-Bierc, Ph.D. Candidate, Warsaw University, Department of Psychology, Poland. E-mail: marta.borkowskabierc@gmail.com

Anna Cierpka, Ph.D., Senior Lecturer, Professional Assistance Center, Department of Psychology, University of Warsaw, Poland. E-mail: anac@psych.uw.edu.pl

Elżbieta Dryll, Ph.D., Associate Professor, Chair of Laboratory of Educational Psychology, Department of Psychology, University of Warsaw, Poland. E-mail: dryll@psych.uw.edu.pl

Ewa M. Dryll, Ph.D. Candidate, First M.A. Diploma in Anthropology, Second in Psychology, Department of Psychology, Warsaw University, Poland. E-mail: edryll@psych.uw.edu.pl

Krzysztof Mudyń, Ph.D., Professor, Head of Department of Basic Research in Psychology, Department of Psychology, Pedagogical University in Cracow, Poland. E-mail: liberum@poczta.onet.pl

Urszula Tokarska, Ph.D., Assistant Professor, Department of Psychology, Pedagogical University of Cracow, Poland. E-mail: urszula@tokarska.pl

Βασιλική Τζιμπάζη, Ph.D., Τμήμα Εκπαίδευσης, και Φροντίδας της Κοινωνικής Υγείας, Πανεπιστήμιο του Winchester SGC119, Sparkford Road Winchester, Hampshire, SO22 4NR, UK. Τηλ: 0044(+)1962-827050. Ηλεκτρονική διεύθυνση: vasiliki.tzibazi@winchester.ac.uk

Vasiliki Tzibazi, Ph.D., Senior Lecturer, Faculty of Education, Health and Social Care, The University of Winchester SGC119, Sparkford Road Winchester, Hampshire, SO22 4NR, UK. Tel: 0044(+)1962-827050. E-mail: vasiliki.tzibazi@winchester.ac.uk

ΌΛΟΙ ΟΜΙΛΗΤΕΣ ΜΕ ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ (ALL SPEAKERS IN ALPHABETICAL ORDER)

Rafal Abramciow, Ph.D., Department of Psychology, Pedagogical University of Cracow, Poland. E-mail: abramciow@hotmail.com

Σοφία Αυγητίδου, Ph.D., Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών, Παιδαγωγική Σχολή Φλώρινας, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Τ.Θ. 21, 53100 Φλώρινα, Τηλ.: 23850-55087, 6973902342 (κινητό). Ηλεκτρονική διεύθυνση: saugitidou@uowm.gr

Sofia Avgitidou, Ph.D., Associate Professor, Department of Early Childhood Education, University of Western Macedonia, P.O. Box 21, 53100 Florina, Greece, Tel.: 0030-23850-55087, 0030-6973902342 (mobile).. E-mail: saugitidou@uowm.gr

Marta Borkowska-Bierc, Ph.D. Candidate, Warsaw University, Department of Psychology, Poland. E-mail: marta.borkowskabierc@gmail.com

Μαργαρίτα Γερούκη, Ph.D., Εκπαιδευτικός Προτοβάθμιας και Σχολική Σύμβουλος στην 4η Περιφέρεια του Νομού Χανίων, Διεύθυνση: Κάστελλος Τ.Θ. 2119, 7410 Ρέθυμνο, Κρήτη, Τηλ.: 6944130200 (κινητό). Ηλεκτρονική διεύθυνση: mgerouki@gmail.com Περισσότερες πληροφορίες στο ηλεκτρονικό πορτφόλιο και στην προσωπική της ιστοσελίδα: <https://sites.google.com/site/mgeroukiportfolio/> www.margaritagerouki.net

Margarita Gerouki, Ph.D., Educational Conselor, 4th Elementary Education District, Chania Prefecture, Address: Kastellos, P.O. Box 2119, 7410 Rethymno, Crete, Greece, Tel.: 0030-6944130200 (mobile). E-mail: mgerouki@gmail.com Web page: <https://sites.google.com/site/mgeroukiportfolio/> www.margaritagerouki.net

Anna Cierpka, Ph.D., Senior Lecturer, Professional Assistance Center, Department of Psychology, University of Warsaw, Poland. E-mail: anac@psych.uw.edu.pl

Βασίλη Γραμματικόπουλος, Ph.D., Λέκτορας, Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης, Σχολή Επιστημών Αγωγής, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Τηλ.: 28310-77655, Τηλεομ.: 28310-77654. Ηλεκτρονική διεύθυνση: gramvas@edc.uoc.gr Προσωπική ιστοσελίδα: <http://crete.academia.edu/VasilisGrammatikopoulos>

Vasilis Grammatikopoulos, Ph.D., Department of Pre-School Education, School of Education, University of Crete, University Campus Gallos, 74100 Rethymnon, Crete, Greece. Tel.: 0030-28310-77655 (office), Fax: 0030-28310-77654. E-mail: gramvas@edc.uoc.gr Web page: <http://crete.academia.edu/VasilisGrammatikopoulos>

- Αθανάσιος Γρηγοριάδης**, Ph.D., Λέκτορας, Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τηλ.: 2310-991169. Ηλεκτρονική διεύθυνση: asis@nured.auth.gr
Athanasios Grigoriadis, Ph.D., Lecturer, School of Early Childhood Education, Aristotle University of Thessaloniki, Tel.: 0030-2310-991169. E-mail: asis@nured.auth.gr
- Elżbieta Dryll**, Ph.D., Associate Professor, Chair of Laboratory of Educational Psychology, Psychology Department, University of Warsaw, Poland. E-mail: dryll@psych.uw.edu.pl
- Ewa M. Dryll**, Ph.D. Candidate, First M.A. Diploma in Anthropology, Second in Psychology, Department of Psychology, Warsaw University, Poland. E-mail: edryll@psych.uw.edu.pl
- Ιωάννα Ετμεκτσόγλου**, Ph.D., Επίκουρος Καθηγήτρια Μουσικής Ψυχολογίας, Μουσικοθεραπεύτρια, Τμήμα Μουσικών Σπουδών, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Κέρκυρα. Διεύθυνση: Γαστούρι, Αχιλλείο, Κέρκυρα 49084, Τηλ.: 26610-47391, Τηλεομ.: 26610-26024. Ηλεκτρονική διεύθυνση: etioanna@ionio.gr, e_ioanna@otenet.gr
Ioanna Etmektsoğlu, Ph.D., Assistant Professor in Psychology of Music, Music Therapist, Department of Music Studies, Ionian University, Corfu, Greece. Address: Gastouri, Achillio, 49084 Corfu, Greece. E-mail: etioanna@ionio.gr, e_ioanna@otenet.gr
- Θεόδωρος Θωμαδάκης**, Κινηματογραφιστής, Υπεύθυνος του Κινηματογραφικού Εργαστηρίου Χανίων, Τηλ.: 6942200951 (κινητό). Ηλεκτρονική διεύθυνση: thodorist1866@gmail.com
Theodoros Thomadakis, Filmmaker, Head of Film Laboratory in Chania, Greece, Tel.: 0030-6942200951 (mobile). E-mail: thodorist1866@gmail.com
- Φιλία Ίσσαρη**, Ph.D., Επικουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Φιλοσοφίας-Παιδαγωγικής-Ψυχολογίας, Φιλοσοφική Σχολή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Πανεπιστημιούπολη Ιλίσια, Αθήνα. Τηλ.: 210-9853525 (οικία), 6978442241 (κινητό). Ηλεκτρονική διεύθυνση: issariph@psych.uoa.gr
Philia Issari, Ph.D., Assistant Professor, Department of Philosophy-Pedagogy-Psychology, School of Philosophy, National and Kapodistrian University of Athens, University Campus Ilisia, Athens. Tel.: 0030-210-9853525 (home), 0030-6978442241 (mobile). E-mail: issariph@psych.uoa.gr
- Πέλλα Καλογιαννάκη**, Ph.D., Καθηγήτρια, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Σχολή Επιστημών Αγωγής, Πανεπιστήμιο Κρήτης. Πανεπιστημιούπολη Γάλλου, 74100 Ρέθυμνο, Κρήτη. Τηλ.: 28310-77612 (γραφείο), 6975856110 (κινητό). Ηλεκτρονική διεύθυνση: pkalogian@edc.uoc.gr
Pella Kalogiannaki, Ph.D., Professor, Department of Primary Education, School of Education, University of Crete, University Campus Gallos, 74100 Rethymnon, Crete, Greece. Tel.: 0030-28310-77612 (office), 0030-6975856110 (mobile). E-mail: pkalogian@edc.uoc.gr
- Ειρήνη Καμαράτου**, Φοιτήτρια, Τμήμα Ψυχολογίας, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Κρήτης.
Irene Kamaratou, Student, Department of Psychology, School of Social Sciences, University of Crete, Greece.
- Κώστας Γ. Καρράς**, Ph.D., Επίκουρος Καθηγητής, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Σχολή Επιστημών Αγωγής, Πανεπιστήμιο Κρήτης. Ρέθυμνο, 74100. Τηλ.: 28310-77607 (γραφείο). Ηλεκτρονική διεύθυνση: kgkarras@gmail.com, kgkarras@edc.uoc.gr
Kostas G. Karras, Ph.D., Assistant Professor, Department of Primary Education, School of Education, University of Crete, University Campus Gallos, 74100 Rethymnon, Crete, Greece. Tel.: 0030-28310-77607 (office). E-mail: kgkarras@gmail.com, kgkarras@edc.uoc.gr
- Ελένη Κατσαρού**, Ph.D., Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Φιλοσοφικών και Κοινωνικών Σπουδών, Φιλοσοφική Σχολή, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Πανεπιστημιούπολη Γάλλου, 74 100 Ρέθυμνο, Κρήτη. Τηλ.: 28310-77229 (γραφείο). Ηλεκτρονική διεύθυνση: Katsarou@fks.uoc.gr
Eleni Katsarou, Ph.D., Assistant Professor, Department of Philosophy and Social Studies, School of Philosophy, University of Crete, Gallos University Campus, 74100 Rethymnon, Crete, Greece. Tel.: 0030-28310-77229 (office), 0030-28310-51983 (home), 0030-6945155432 (mobile). E-mail: Katsarou@fks.uoc.gr
- Άσπα Κόλλα-Σαμοΐλη**, Σωματο-ψυχοπαιδαγωγός & Εκπαιδευτρια, Εκπρόσωπος του Point d'Appui στην Ελλάδα, Τηλ.: 210-9238557. Ηλεκτρονική διεύθυνση: costas.samoilis@gmail.com
Aspa Kolla-Samoili, Somato-psychoeducator & Trainer, Representative of Point d'Appui in Athens, Greece, Tel.: 0030-210-9238557. E-mail: costas.samoilis@gmail.com
- Μαριλένα Κόμη**, Ψυχοπαιδαγωγός-Ψυχοθεραπεύτρια, Κέντρο Ψυχοθεραπείας και Συμβουλευτικής «Βίλχελμ Ράιχ», Ελληνικό Ινστιτούτο Νευροφθοροθεραπείας και Ανάλυσης του Χαρακτήρα (E.I.N.A.). Διεύθυνση: 3ης Σεπτεμβρίου 84, 10434 Αθήνα, Τηλ.: 210-8812139 & 210-8812104, Τηλεομ.: 211-7155232. Ηλεκτρονική διεύθυνση: info@kentroraix.gr site: www.kentroraix.gr
Marilena Komi, Psychopedagog-Psychotherapist, Centre of Psychotherapy and Counseling "Wilhelm Reich", Greek Institute for Vegetotherapy and Character Analysis (E.I.N.A.). Address: 3th Septembriou 84, 10434 Athens, Greece. Tel.: 0030-210-8812139 & 0030-210-8812104, Fax.: 0030-211-7155232. E-mail: info@kentroraix.gr site: www.kentroraix.gr

- Απόστολος Κρασσάς**, ΜΔΕ στις Ετα, Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ρόδος.
Apostolos Krassas, M.Ed., Department of Sciences of Preschool Education and Educational Design, University of the Aegean, Rhodes, Greece.
- Αντώνης Λιοδάκης**, Ψυχίατρος-Ψυχοθεραπευτής, Διευθυντής του Κέντρου Ψυχικής Υγείας Ρεθύμνου, Τηλ.: 28310-20799 (εργασία), 6972502339 (κινητό). Ηλεκτρονική διεύθυνση: liodakis@cepsyre.gr
Antonis Liodakis, Psychiatrist-Psychotherapist, Director of the Center of Mental Health, Rethymno, Crete, Greece. Tel.: 0030-28310-20799 (work), 0030-6972502339 (mobile). E-mail: liodakis@cepsyre.gr
- Καλλιόπη Μαρινάκη**, Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ρόδος.
Calliope Marinakis, Department of Sciences of Preschool Education and Educational Design, University of the Aegean, Rhodes, Greece.
- Σμάρω Μάρκου-Τσαγκαράκη**, Κοινωνική Λειτουργός, Οικογενειακή Θεραπεύτρια, Επόπτρια και Εκπαιδύτρια Ενηλίκων, Υπεύθυνη του Κέντρου Συστημικής Θεραπείας, Τηλ.: 210-6854424, 6977679738 (κινητό). Ηλεκτρονική διεύθυνση: iounios45@gmail.com
Smaro Markou-Tsagaraki, Κοινωνική Λειτουργός, Οικογενειακή Θεραπεύτρια, Επόπτρια και Εκπαιδύτρια Ενηλίκων, Director of Systemic Therapy Center, Tel.: 0030-210-6854424, 6977679738 (mobile). E-mail: iounios45@gmail.com
- Άγγελος Μουζακίτης**, Ph.D., Λέκτορας (υπό διορισμό), Τμήμα Κοινωνιολογίας, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Πανεπιστημιούπολη Γάλλου, 74100 Ρέθυμνο, Κρήτη. Τηλ.: 210-9816782 (οικία), 6945172891 (κινητό). Ηλεκτρονική διεύθυνση: mouzakitisa@social.soc.uoc.gr
Angelos Mouzakitis, Ph.D., Lecturer, Department of Sociology, School of Social Sciences, University of Crete, University Campus Gallos, 74100 Rethymnon, Crete, Greece. Tel.: 0030-210-9816782 (home), 0030-6945172891 (mobile). E-mail: mouzakitisa@social.soc.uoc.gr
- Αλέξης Μπράϊλας**, Υποψήφιος Διδάκτορας και Ερευνητής, Εργαστήριο Δινητικής Πραγματικότητας, Διαδικτυακής Έρευνας και Εκπαίδευσης, Τμήμα Ψυχολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο. Τηλ.: 6973048847 (κινητό). Ηλεκτρονική διεύθυνση: abrailas@yahoo.com
Alexis Brailas, Ph.D. Candidate and Researcher, Laboratory for Virtual Reality, Internet Research and Education, Department of Psychology, Panteion University of Athens, Tel: 0030-6973048847 (mobile). E-mail: abrailas@yahoo.com
- Krzysztof Mudyń**, Ph.D., Professor, Head of Department of Basic Research in Psychology, Department of Psychology, Pedagogical University in Cracow, Poland. E-mail: liberum@poczta.onet.pl
- Μαρία Παναγιωτάκη**, Ψυχολόγος-Κοινωνιολόγος, Υπεύθυνη Συμβουλευτικού Σταθμού Νέων Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Νομού Ηρακλείου, Τηλ.: 6974826929 (κινητό). Ηλεκτρονική διεύθυνση: mariapan@sch.gr, symvstathmos@gmail.com
Maria Panagiotaki, Psychologist-Sociologist, Head of youth Consulting Centre, Department of Secondary Education, Heraklion, Greece, Tel.: 0030-6974826929 (mobile). E-mail: mariapan@sch.gr, symvstathmos@gmail.com
- Μάριος Α. Πουρκός**, Ph.D., Καθηγητής, Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης, Σχολή Επιστημών της Αγωγής, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Διευθυντής του Εργαστηρίου Ψυχολογικής Έρευνας και της Μονάδας Οικολογικής Ψυχολογίας και Βιοματικής, Ευρετικής και Διαλογικής-Επικοινωνιακής Ψυχοπαιδαγωγικής, Πανεπιστημιούπολη Γάλλου, 74100 Ρέθυμνο, Κρήτη. Τηλ.: 28310-53961 (οικία), 77666 (γραφείο), 6936550791 (κινητό). Ηλεκτρονική διεύθυνση: mpourkos@gmail.com
Marios A. Pourkos, Ph.D., Professor, Department of Pre-School Education, School of Education, University of Crete, Director of the Laboratory of Psychological Research and of the Laboratory Unit of Ecological Psychology and Experiential, Heuristic and Communicative Psychopedagogy, University Campus Gallos, 74100 Rethymnon, Crete, Greece. Tel.: 0030-28310-53961 (home), 0030-28310-77666 (office), 0030-6936550791 (mobile). E-mail: mpourkos@gmail.com
- Αχιλλέας Προκοπίου**, Παιδοψυχίατρος, Συστημικός Ψυχοθεραπευτής. Διεύθυνση: Βενιζέλου Ελευθερίου 112, Χανιά, 73132, Χανιά, Τηλ.: 28210-27300.
Achilleas Prokopiou, Child Psychiatrist, Systemic Psychotherapist. Address: Venizelou Eleftheriou 112, Chania, Greece. Tel.: 0030-28210-27300.
- Κωνσταντίνος Β. Πρώιμος**, Ph.D., Διδάσκων στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Τηλ./τηλεομ.: 28210-23169 (οικία), 6977607580 (κινητό). Διεύθυνση: Ι. Καποδιστρίου 50-52, 73133 Χανιά, Κρήτη. Ηλεκτρονική διεύθυνση: proimos@arch.tuc.gr, cproimos@otenet.gr

Konstantinos B. Proimos, Ph.D., Lecturer, Hellenic Open University, Tel./Fax: 0030-28210-23169 (home), 6977607580 (mobile). Address: I. Kapodistriou 50-52, 73133 Chania, Crete, Greece. E-mail: proimos@arch.tuc.gr, cproimos@otenet.gr

Μάνος Σαββάκης, Ph.D., Εκλεγμένος Λέκτορας (υπό διορισμό), Διδάσκων Π.Δ. 407/80, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Διεύθυνση: Λόφος Ξενία, Μυτιλήνη, Τ.Κ. 81100. Τηλ.: 28310-20805, 6973349435 (κινητό), Τηλεομ.: 28310-23085. Ηλεκτρονική διεύθυνση: msavvakis@soc.aegean.gr

Manos Savvakis, Ph.D., Lecturer, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, University of the Aegean. Address: Xenia Hill, Mytilini, P.C. 81100. Tel.: 0030-28310-20805, Fax: 0030-28310-23085. E-mail: msavvakis@soc.aegean.gr

Κώστας Σαμοΐλης, Σωματο-ψυχοπαιδαγωγός & Εκπαιδευτής, Εκπρόσωπος του Point d'Appui στην Ελλάδα, Τηλ.: 210-9238557. Ηλεκτρονική διεύθυνση: costas.samoilis@gmail.com

Kostas Samoilis, Somato-psychoeducator & Trainer, Representative of Point d'Appui in Athens, Greece, Tel: 0030-210-9238557. E-mail: costas.samoilis@gmail.com

Χρυσούλα Σκεπετζή, Ζωγράφος-Ποιήτρια. Πανεπιστημιούπολη Γάλλου, 74100 Ρέθυμνο, Κρήτη. Τηλ.: 28310-26653 (οικία), 28310-77719 (γραφείο), 6976955084 (κινητό). Ηλεκτρονική διεύθυνση: skepetzi@admin.uoc.gr Περισσότερες πληροφορίες στην προσωπική της ιστοσελίδα: <http://www.lboro.ac.uk/departments/ssehs/staff/academic/brett-smith.html>

Chrysoula Skepetzi, Artist. University Campus Gallos, 74100 Rethymnon, Crete, Greece. Tel.: 0030-28310-26653 (home), 0030-28310-77719 (office), 0030-6976955084 (mobile). E-mail: skepetzi@admin.uoc.gr Web site: <http://www.lboro.ac.uk/departments/ssehs/staff/academic/brett-smith.html>

Αννα Σολωμού, Ψυχολόγος, Συστημική Θεραπεύτρια, Υποψήφια Διδάκτωρ, Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία, Πανεπιστήμιο Πατρών, Τηλ.: 2610-642310, 6977342645 (κινητό). Ηλεκτρονική διεύθυνση: asolomou70@gmail.com, asolomou@upatras.gr

Anna Solomou, Psychologist, Systemic Psychotherapist, Ph.D. Candidate, Department of Educational Sciences and Early Childhood Education, University of Patras, Tel.: 0030-2610-642310, 0030-6977342645 (mobile). E-mail: asolomou70@gmail.com, asolomou@upatras.gr

Θεόδωρος Σπύρος, Ph.D., Κοινωνιολόγος & Κοινωνικός Ανθρωπολόγος, Τηλ.: 6986427567 (κινητό). Ηλεκτρονική διεύθυνση: thodorspy@gmail.com

Theodoros Spyros, Ph.D., Sociologist & Social Anthropologist, Tel.: 0030- 6986427567 (mobile). E-mail: thodorspy@gmail.com

Παναγιώτης Ι. Σταμάτης, Ph.D., Λέκτορας, Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ρόδος. Ηλεκτρονική διεύθυνση: stamatis@rhodes.aegean.gr

Panagiotis J. Stamatis, Ph.D., Lecturer, Department of Sciences of Preschool Education and Educational Design, University of the Aegean, Rhodes, Greece. E-mail: stamatis@rhodes.aegean.gr

Δημήτρης Σταυρόπουλος, Ph.D., Συστημικός Θεραπευτής EFTA, Διευθυντής του Ελληνικού Ινστιτούτου Συστημικής Αναπαράστασης Bert Hellinger (ΕΙΣΑ) στην Ελλάδα και Κύπρο. Τηλ.: 210-6829327, Fax: 210-6897899. Ηλεκτρονική διεύθυνση: dstav@tee.gr, www.anaparastasi.gr

Dimitris Stavropoulos, Ph.D., Systemic Therapist EFTA, Director of the Greek Bert Hellinger Institute for Systemic Constellations (GISC) in Greece and Cyprus. Tel.: 0030-210-6829327, Fax: 0030-210-6897899. E-mail: dstav@tee.gr, www.anaparastasi.gr

Αριστείδης Στουρνάρας, Ψυχίατρος Παιδιών & Εφήβων, Μη Κατευθυντικός Ψυχοθεραπευτής, Τηλ.: 6941656618 (κινητό). Ηλεκτρονική διεύθυνση: arstherapeutica@yahoo.gr

Aristidis Stournaras, Child & Adolescent Psychiatrist, Non Directive Psychotherapist Tel.:0030-6941656618 (mobile). E-mail: arstherapeutica@yahoo.gr

Χριστίνα Στριφτόμπολα, Ψυχολόγος, Χορογράφος, Καθηγήτρια Χορού, Performer, Τμήμα Φιλοσοφίας-Παιδαγωγικής-Ψυχολογίας, Φιλοσοφική Σχολή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Πανεπιστημιούπολη Ιλίσια, Αθήνα. Ηλεκτρονική διεύθυνση: mesomorphcompany@yahoo.gr

Christina Striftobola, Psychologist, Choreographer, Teacher of Dance, Performer, Department of Philosophy-Pedagogy-Psychology, School of Philosophy, National and Kapodistrian University of Athens, University Campus Ilisia, Athens. E-mail: mesomorphcompany@yahoo.gr

Μανόλης Τζανάκης, Ph.D., Λέκτορας, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Πανεπιστημιούπολη Γάλλου, 74100 Ρέθυμνο, Κρήτη, Τηλ.: 28310-77494 (γραφείο), 6937265899 (κινητό). Ηλεκτρονική διεύθυνση: tzanakism@social.soc.uoc.gr

Manolis Tzanakis, Ph.D., Lecturer, Department of Sociology, School of Social Sciences, University of Crete, University Campus Gallos, 74100 Rethymnon, Crete, Greece. Tel.: 0030-28310-77494 (office), 0030-6937265899 (mobile). E-mail: tzanakism@social.soc.uoc.gr

Βασιλική Τζιμπάζη, Ph.D., Τμήμα Εκπαίδευσης, και Φροντίδας της Κοινωνικής Υγείας, Πανεπιστήμιο του Winchester SGC119, Sparkford Road Winchester, Hampshire, SO22 4NR, UK. Τηλ.: 0044(+1)962-827050. Ηλεκτρονική διεύθυνση: vasiliki.tzibazi@winchester.ac.uk

Vasiliki Tzibazi, Ph.D., Senior Lecturer, Faculty of Education, Health and Social Care, The University of Winchester SGC119, Sparkford Road Winchester, Hampshire, SO22 4NR, UK. Tel: 0044(+1)962-827050. E-mail: vasiliki.tzibazi@winchester.ac.uk

Urszula Tokarska, Ph.D., Assistant Professor, Department of Psychology, Pedagogical University of Cracow, Poland. E-mail: urszula@tokarska.pl

Βασιλική Τσακίρη, Ph.D., Φιλοσοφία, Λέκτορας, ΣΕΠ Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Τηλ.: 210-9816782, 6948272387 (κινητό). Ηλεκτρονική διεύθυνση: pypgj@yahoo.com

Vasiliki Tsakiri, Ph.D., Philosophy, Lecturer, Hellenic Open University, Tel.: 0030-210-9816782, 6948272387 (mobile). E-mail: pypgj@yahoo.com

Άρης Τσαντιρόπουλος, Ph.D., Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Φιλοσοφικών και Κοινωνικών Σπουδών, Φιλοσοφική Σχολή, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Πανεπιστημιούπολη Γάλλου, 74 100 Ρέθυμνο, Κρήτη. Τηλ.: 28310-77226 (γραφείο). Ηλεκτρονική διεύθυνση: tsantiropoulos.aris@gmail.com

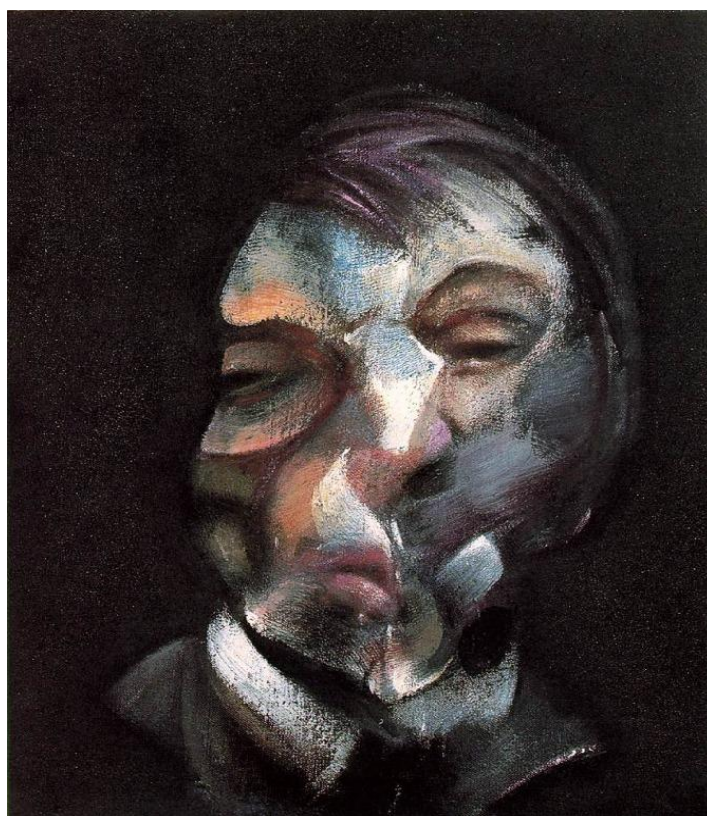
Aris Tsantiropoulos, Ph.D., Assistant Professor, Department of Philosophy and Social Studies, School of Philosophy, University of Crete, Gallos University Campus, 74100 Rethymnon, Crete, Greece. Tel.: 0030-28310-77226 (office). E-mail: tsantiropoulos.aris@gmail.com

Γιώργος Τσιώλης, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Πανεπιστημιούπολη Γάλλου, 74100 Ρέθυμνο, Κρήτη, Τηλ.: 28310-77497 (γραφείο), 6974389320 (κινητό). Ηλεκτρονική διεύθυνση: tsiolisg@social.soc.uoc.gr

Giorgos Tsiolis, Ph.D., Assistant Professor, Department of Sociology, School of Social Sciences, University of Crete, University Campus Gallos, 74100 Rethymnon, Crete, Greece. Tel.: 0030-28310-77497 (office), 0030-6974389320 (mobile). E-mail: tsiolisg @social.soc.uoc.gr

Εύα Φραγκιαδάκη, Ph.D., Συμβουλευτική Ψυχολόγος. Διεύθυνση: Χατζημιχάλη Γιάνναρη 7, 71201, Ηράκλειο, Κρήτη. Τηλ.: 2810-223795, 6977481810 (κινητό), Τηλεομ.: 2810-223795. Ηλεκτρονική διεύθυνση: evafragkiadaki@gmail.com

Eva Fragkiadaki, Ph.D., Counselling Psychologist. Address: Chatzimichali Giannari 7, 71201, Heraklion, Crete. Tel: 0030-2810-223795, Fax: 0030-2810-223795. E-mail: evafragkiadaki@gmail.com

ΣΚΕΠΤΙΚΟ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ

Το ανθρώπινο βίωμα συνιστά την κύρια οντολογική και επιστημολογική βάση για τις ποιοτικές ερευνητικές μεθοδολογίες και σήμερα κατέχει ειδική μεθοδολογική-ερμηνευτική-φαινομενολογική σημασία στην ψυχολογική και εκπαιδευτική έρευνα, αλλά και σε συναφείς τομείς των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών. Πιο συγκεκριμένα, η έννοια του *Βιώματος* εισάγει μια προσέγγιση στην ποιοτική ερευνητική μεθοδολογία στην ψυχολογία και την εκπαίδευση (και σε συναφή επιστημονικά πεδία των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών), η οποία είναι διαφορετική από τις παραδοσιακές προσεγγίσεις που προέρχονται από τις συμπεριφορικές ή θετικές/φυσικές επιστήμες – μια προσέγγιση που έχει τις ρίζες της στο «καθημερινό βίωμα» του ανθρώπου στο πλαίσιο συγκεκριμένων οικολογικών, κοινωνικο-ιστορικών, πολιτισμικών και πραγματιστικών καταστάσεων. Αντί να βασίζεται σε αφηρημένες γενικεύσεις και θεωρίες, η προοπτική του βιώματος (η βιωματική προοπτική) προσφέρει μια εναλλακτική λύση που συνδέεται με το ανεπανάληπτο και τη μοναδικότητα της κάθε ανθρώπινης κατάστασης, με "το ανεπανάληπτο συμβάν της ύπαρξης" (Bakhtin, 1993: 2).

Η έννοια της βιωμένης εμπειρίας (του βιώματος) χρησιμοποιείται στα έργα του Dilthey (1985), του Dewey (1934), του Husserl (1970), του Merleau-Ponty (1962), και σε πολλούς πιο σύγχρονους εκφραστές τους. Εκφράζει την ιδέα των πρωταρχικών (πρωτογενών) ή προστοχαστικών διαστάσεων της ανθρώπινης ύπαρξης, οι οποίες συνιστούν την αφετηρία και βάση για την έρευνα, τον στοχασμό και την ερμηνεία. Ο Hans-George Gadamer (1975), στο έργο του *Αλήθεια και Μέθοδος*, αναφέρει ότι υπάρχουν δύο διαστάσεις του νοήματος στην βιωμένη εμπειρία: η *αμεσότητα της εμπειρίας* και το *περιεχόμενο αυτού που βιώνεται*. Και τα δύο νοήματα έχουν επιστημολογική-μεθοδολογική σημασία για την ποιοτική έρευνα που διεξάγεται στην ψυχολογία και την εκπαίδευση, αλλά και σε άλλα παρεμφερή πεδία των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών. Αναφέρονται "στην αμεσότητα με την οποία κάτι συλλαμβάνεται το οποίο προηγείται κάθε ερμηνείας, επεξεργασίας και επικοινωνίας" (Gadamer, 1975: 61). Η σκέψη αυτή εκφράζεται επίσης στην γνωστή θέση του Merleau-Ponty (1962), "Ο κόσμος δεν είναι αυτό που σκέφτομαι, αλλά αυτό που ζω από μέσα" (1962: xvi-xvii). Αν κάποιος θέλει να μελετήσει τον κόσμο από την πλευρά του βιώματος, θα πρέπει να αρχίσει με μια «άμεση περιγραφή της εμπειρίας μας, όπως αυτή είναι" (1962: vii).

Στο πλαίσιο των σύγχρονων κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών, το "βίωμα" παραμένει μια κεντρική επιστημολογική-μεθοδολογική έννοια (βλ. van Manen, 1997), που αποσκοπεί να παράσχει συγκεκριμένες ιδέες και διαισθήσεις σχετικά με τα ποιοτικά νοήματα των φαινομένων στη ζωή των ανθρώπων.

Στόχος του διεπιστημονικού συμποσίου είναι η παρουσίαση και αποτίμηση της σύγχρονης αυτής προβληματικής έχοντας ως βασικό άξονα προβληματισμού τις δυνατότητες δημιουργικής σύνθεσης των προσεγγίσεων και κατά συνέπεια διεύρυνσης και εμπλουτισμού του θεωρητικού και επιστημολογικού-μεθοδολογικού εξοπλισμού της ψυχολογίας, της παιδαγωγικής και των παρεμφερών πεδίων στις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες και στις επιστήμες αγωγής και υγείας. Φιλοδοξία του συμποσίου είναι η πραγμάτευση και ο κριτικός αναστοχασμός καίριων θεωρητικών, επιστημολογικών, ηθικών, δεοντολογικών και μεθοδολογικών ζητημάτων που αφορούν το ρόλο που διαδραματίζει το βίωμα στις συναισθηματικές και γνωστικές διαδικασίες και στις διαδικασίες αγωγής, κοινωνικοποίησης, υγείας και θεραπείας στο πλαίσιο της οικογένειας, του σχολείου, των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας και πληροφορίας και των δημιουργικών πρακτικών και της τέχνης.

Το συμπόσιο προσφέρει ένα πλαίσιο μοιράσματος και διαλόγου σχετικά με τα επιστημολογικά-μεθοδολογικά ζητήματα, διασαφήσεις και πρακτικά παραδείγματα της βασισμένης στο βίωμα ποιοτικής έρευνας (για παράδειγμα, ερμηνευτική, φαινομενολογική, αφηγηματική, βιογραφική, διαλογική, οικολογική, συστημική, βασισμένη στο παιχνίδι, βασισμένη στην τέχνη, κ.ά. έρευνα). Στοχεύει στο να ευαισθητοποιήσει, προσανατολίσει και προβληματίσει τον κάθε ερευνητή στη σημασία και σπουδαιότητα που έχει το ανθρώπινο βίωμα (η βιωματικά πλαίσιοθετημένη προοπτική) στο πλαίσιο της ψυχολογίας, της εκπαίδευσης και των συναφών πεδίων των κοινωνικών επιστημών. Στοχεύει επίσης, στην εξέταση ζητημάτων που αφορούν τη γλωσσική κατασκευή της βιωματικής πραγματικότητας σε συνδυασμό με τις επιστημολογικές-μεθοδολογικές προσεγγίσεις συλλογής του βιωματικού υλικού που αποτελεί τη βάση για την ανάλυση, ερμηνεία και στοχασμό. Μας ενδιαφέρει να εξετάσουμε μεταξύ άλλων το ρόλο που διαδραματίζει η αφήγηση στην ψυχολογική και εκπαιδευτική έρευνα, καθώς και τη σημασία της συνέχισης και εμπλουτισμού της κριτικής-ερμηνευτικής έρευνας στο πλαίσιο των κοινωνικών επιστημών ως μια γόνιμη σημειωτική πρακτική γραφής και στοχασμού. Η προσοχή εστιάζεται επίσης στη μεθοδολογική σπουδαιότητα της αυθόρμητης αφήγησης και επιτέλεσης στην έρευνα των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών και για το πώς οι ποικίλες επιστημολογικές-μεθοδολογικές προσεγγίσεις συνδέονται με τη διαμόρφωση του ερευνητικού κειμένου σε σχέση με τα συγκεκριμένα είδη ερωτημάτων και υποθέσεων που μελετούνται.

Μετατοπίζοντας την έμφαση του ενδιαφέροντος στην έρευνα των *βιωματικών* πρακτικών και διαδικασιών, το συμπόσιο στοχεύει στην κριτική και την αποδόμηση των κλασικών, συμβατικών δισυμίων μεταξύ του «νου και του σώματος», της «νόησης και της εμπειρίας», του «υποκειμένου και του αντικειμένου», του «οργανισμού και του περιβάλλοντος», της «φύσης και του πολιτισμού», της «κοινωνίας και του ατόμου», του «δημόσιου και του ιδιωτικού», της «δράσης και των δομών», της «θεωρίας και της πρακτικής», κ.ά. Ένας άλλος βασικός στόχος του συμποσίου είναι να παρέχει στη νέα γενιά φοιτητών και ερευνητών όχι μόνο εναλλακτικές προσεγγίσεις στη θεωρία και έρευνα της ψυχολογίας, της εκπαίδευσης και των παρεμφερών πεδίων στο πλαίσιο των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών, αλλά και καινούργιους τρόπους σκέψης σχετικά με την ερευνητική-διδασκτική τους ταυτότητα. Το ζήτημα αυτό είναι πολύ σημαντικό και συνδέεται άμεσα με την κρίση –που στη βάση της υποστηρίζουμε ότι είναι ηθική– που μέρα με τη μέρα μας αποκαλύπτει όλο και πιο έντονα το μη ανθρωπιστικό, ψυχρό και υπολογιστικό της πρόσωπο. Σ' αυτή την κατάσταση δεν είμαστε άμοιροι ευθυνών όλοι εμείς που υπηρετούμε την ψυχολογία, την εκπαίδευση και γενικότερα τις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες: η επιλογή της μεθοδολογίας/μεθόδου έρευνας είναι η ίδια μια ηθική και πολιτική δέσμευση που δείχνει επίσης το πώς στεκόμαστε στη ζωή ως άνθρωποι και ως επιστήμονες.

Ορισμένοι από τους στόχους του συμποσίου είναι:

1. Να προσδιοριστεί και να διερευνηθεί ο ρόλος που διαδραματίζει το βίωμα (βιωματική προοπτική) στη θεωρία και έρευνα της ψυχολογίας, της εκπαίδευσης και των άλλων παρεμφερή επιστημονικών πεδίων των κοινωνικών επιστημών.
2. Να παρουσιαστεί και αποτιμηθεί η σύγχρονη προβληματική (θέσεις, κριτικές, διαμάχες, διλήμματα, παρανοήσεις, καταχρήσεις) και τα πρόσφατα ερευνητικά πορίσματα που αφορούν το βίωμα και τις βιωματικές προσεγγίσεις στην ψυχολογία, την εκπαίδευση και σε άλλα παρεμφερή επιστημονικά πεδία των κοινωνικών επιστημών.
3. Να προσδιοριστούν και να αναδειχθούν οι δυνατότητες και τα όρια των βασισμένων στο βίωμα προσεγγίσεων στην ψυχολογία, την εκπαίδευση και σε άλλα παρεμφερή επιστημονικά πεδία.
4. Να προσδιοριστούν οι ιδιαίτερες προκλήσεις που δημιουργούν οι βασισμένες στο βίωμα προσεγγίσεις στην ψυχολογία, την εκπαίδευση και σε άλλα παρεμφερή επιστημονικά πεδία.
5. Να προσδιοριστεί και να διερευνηθεί ο ρόλος του βιώματος και της βιωματικής προοπτικής ως γνωστικής και μεθοδολογικής-ερευνητικής διαδικασίας.
6. Να κατανοηθούν οι σχέσεις μεταξύ των βιωματικών διαδικασιών και των αναπαραστατικών μορφών.
7. Να παρουσιαστούν οι συνεπαγωγές και εφαρμογές των βασισμένων στο βίωμα προσεγγίσεων στην ψυχολογία, την εκπαίδευση και σε άλλα παρεμφερή επιστημονικά πεδία και γενικότερα στην παιδεία και την κοινωνική πολιτική.
8. Να παρουσιαστούν οι εφαρμογές των βιωματικών προσεγγίσεων σε ποικίλες περιπτώσεις δοκιμάζοντας νέες ιδέες και ερμηνείες.
9. Να διερευνηθούν οι χρήσεις και καταχρήσεις του βιώματος στην ψυχολογία, την εκπαίδευση και σε άλλα παρεμφερή επιστημονικά πεδία.

Πιο συγκεκριμένα, ο προβληματισμός και η συζήτηση εστιάζεται στα ακόλουθα βασικά ζητήματα:

1. Τι είναι το βίωμα, ποιες είναι οι βασικές του διαστάσεις και πώς αυτό διαμορφώνεται;
2. Ποιοι είναι οι θεμελιώδεις ιστορικοί και επιστημολογικοί παράγοντες που οδήγησαν στην ανάδυση και την ανάπτυξη των βασισμένων στο βίωμα θεωριών και ερευνών στο πλαίσιο της φιλοσοφίας, της επιστήμης και της τέχνης;
3. Τι τάσεις υπάρχουν στο πλαίσιο της ψυχολογίας, της εκπαίδευσης και των άλλων παρεμφερών πεδίων των κοινωνικών επιστημών σχετικά με τις ερευνητικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις που έχουν ως βασική τους προοπτική το βίωμα;
4. Γιατί είναι αναγκαίες και χρήσιμες οι βασισμένες στο βίωμα προσεγγίσεις για τη θεωρία και έρευνα της ψυχολογίας, της εκπαίδευσης και των άλλων παρεμφερών πεδίων των κοινωνικών επιστημών;
5. Τι θέση έχει το βίωμα ή θα μπορούσε να έχει στα διάφορα πλαίσια της έρευνας της ψυχολογίας, της εκπαίδευσης και των άλλων παρεμφερών πεδίων των κοινωνικών επιστημών;
6. Πώς το βίωμα συνδέεται με τη γνώση και γιατί και πώς το βίωμα και η μεθοδολογία έρευνας συναντούνται ή μπορούν να συναντηθούν για την προώθηση της γνώσης;
7. Τι είδους «αλήθειες» παράγονται από τις βασισμένες στο βίωμα μεθοδολογικές προσεγγίσεις;
8. Πώς η «ποιότητα» των βασισμένων στο βίωμα προσεγγίσεων μπορεί να οριστεί ή να εξασφαλιστεί;

9. Πώς οι βασισμένες στο βίωμα προσεγγίσεις συνδέονται με την έρευνα της ψυχολογίας, της εκπαίδευσης και των άλλων παρεμφερών πεδίων των κοινωνικών επιστημών; Πώς η πραγματικότητα του βιώματος μπορεί να πλαισιώσει και να επηρεάσει τη θεωρία και την πρακτική της ψυχολογίας, της εκπαίδευσης και των άλλων παρεμφερών πεδίων των κοινωνικών επιστημών;
10. Πώς οι βασισμένες στο βίωμα μεθοδολογικές-ερευνητικές προσεγγίσεις της ψυχολογίας, της εκπαίδευσης και των άλλων παρεμφερών πεδίων των κοινωνικών επιστημών λειτουργούν στην πράξη;
11. Πώς οι σχέσεις βίωματος-νου-σώματος-κοινωνίας-πολιτισμού αλλάζουν ή αντιστέκονται στην αλλαγή ως ιστορικές διαδικασίες ανασχηματισμού του κόσμου;
12. Πώς τα βιώματα άλλων ανθρώπων και των ζώων επηρεάζουν την κατανόηση του δικού μας βιώματος;
13. Ποιες είναι οι δυνατότητες και τα όρια των βασισμένων στο βίωμα μεθοδολογικών προσεγγίσεων στη θεωρία και έρευνα της ψυχολογίας, της εκπαίδευσης και των άλλων παρεμφερών πεδίων των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών;
14. Τι ρόλο διαδραματίζει το βίωμα στις νοητικές-γνωστικές και γενικότερα ψυχολογικές διαδικασίες (αντίληψη, νόηση, σκέψη, φαντασία, γλώσσα, κ.ά.);
15. Τι ρόλο διαδραματίζει το βίωμα στις μαθησιακές, αναπτυξιακές, επικοινωνιακές, διαπροσωπικές, κοινωνικο-ηθικές, θεραπευτικές διαδικασίες στο πλαίσιο της οικογένειας, του σχολείου, των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας και πληροφορίας και των δημιουργικών πρακτικών και της τέχνης;
16. Πώς λειτουργεί το παιδικό βίωμα στο πλαίσιο της σύγχρονης πραγματικότητας (καθημερινή επικοινωνία, οικογένεια, σχολείο, νέες τεχνολογίες επικοινωνίας και πληροφορίας) και ποιες είναι οι σημειούμενες αλλαγές σε σχέση με παλαιότερα πολιτισμικά πλαίσια (παράδοση και διαχρονικές ανθρωπολογικές σημαίνουσες);
17. Τι είδους χρήσεις και καταχρήσεις του βιώματος έχουν γίνει και γίνονται στην ψυχολογία, την εκπαίδευση και στα άλλα παρεμφερή πεδία των κοινωνικών επιστημών;

Βασική μας επιδίωξη είναι η προβληματική του συμποσίου αυτού να συγκεντρώσει ερευνητές από γειτονικά επιστημονικά πεδία της ψυχολογίας, της εκπαίδευσης και των επιστημών αγωγής, ανάπτυξης και υγείας και να ενθαρρύνει την προώθηση διεπιστημονικών (interdisciplinary), πολυεπιστημονικών (multidisciplinary), υπερεπιστημονικών (transdisciplinary) και συνθετικών (integrative) προσεγγίσεων όσον αφορά τη διερεύνηση των ζητημάτων που αφορούν τις βασισμένες στο βίωμα μεθοδολογικές προσεγγίσεις και πρακτικές και την οικο-σωματικο-βιωματική μας ύπαρξη γενικότερα, και κυρίως της σύμφυτης δυνατότητας του βιώματος να αλλάζει με όρους σχέσεων και αλληλεπιδράσεων με το περιβάλλον (οικολογικό, κοινωνικό, πολιτισμικό), όχι μόνο υπό το πρίσμα της κυρίαρχης σήμερα κονστρουκτιβιστικής και μετανεωτερικής προοπτικής.

ΒΑΣΙΚΕΣ ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΤΟΥ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ

1. Εννοιολογικοί Προσδιορισμοί και Επιστημολογικές Διαστάσεις του Βιώματος

- Η έννοια και το νόημα του βιώματος
- Οντολογικά, επιστημολογικά και μεθοδολογικά ζητήματα του βιώματος
- Βίωμα και κοινωνικές επιστήμες (ψυχολογία, κοινωνιολογία, ανθρωπολογία, κ.ά.)
- Βίωμα και ανθρωπιστικές επιστήμες
- Βίωμα και καλλιτεχνική δημιουργία
- Βίωμα και επιστήμες της υγείας
- Βίωμα και επιστήμες της αγωγής
- Βίωμα και ψυχοθεραπεία
- Το βίωμα στην κριτική κοινωνική και πολιτισμική θεωρία
- Βίωμα και ρεαλισμός
- Βίωμα και κονστρουκτιβισμός
- Βίωμα και πραγματισμός
- Βίωμα και σώμα
- Θεωρητικό πλαίσιο, βασικές παραδοχές και θέσεις των βασισμένων στο βίωμα προσεγγίσεων (ερμηνευτικές, φαινομενολογικές, φεμινιστικές, αφηγηματικές, κονστρουκτιβιστικές, σημειωτικές, διαλογικές, οικολογικές, συστημικές, κ.ά.)
- Εξελκτικές και οικολογικές διαστάσεις του βιώματος
- Βίωμα και διεπιστημονικές (interdisciplinary), πολυεπιστημονικές (multidisciplinary) και υπερεπιστημονικές (transdisciplinary) ερευνητικές πρακτικές

- Διαμάχες και διλήμματα σχετικά με τη θέση του βιώματος στις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες
- Προοπτικές και όρια των βασισμένων στο βίωμα προσεγγίσεων
- Πέρα από το βίωμα: Λάθη, παρανοήσεις καταχρήσεις σχετικά με τις βασισμένες στο βίωμα προσεγγίσεις στη φιλοσοφία, την επιστήμη και την τέχνη.

2. Βίωμα και Κοινωνικο-Ιστορικές και Πολιτισμικές Διαδικασίες

- Βίωμα και κοινωνική θεωρία
- Κοινωνικο-ιστορικές, πολιτισμικές και οικολογικές διαστάσεις του βιώματος
- Το βίωμα ως κοινωνικο-ιστορικό-πολιτισμικό φαινόμενο
- Η βιωματική βάση της κουλτούρας και του πολιτισμού
- Χωρο-χρονικές διαδικασίες και βίωμα
- Ιστορία και βίωμα
- Το βίωμα σε καιρούς κρίσης στην κοινωνία
- Αναπαραστάσεις, συμβολισμοί και τύποι βιώματος στις διάφορες ιστορικές εποχές
- Βίωμα και διαδικασίες διαμόρφωσης του εαυτού και της ταυτότητας
- Το βίωμα στην προνεωτερική, τη νεωτερική και τη μετανεωτερική εποχή
- Ετερότητα και βιωματικές διαδικασίες
- Συνεπαγωγές των βασισμένων στο βίωμα προσεγγίσεων στους θεσμούς της κοινωνίας.

3. Βίωμα και Νοητικές-Γνωστικές (Γνωσιακές) Διαδικασίες

- Το ζήτημα των σχέσεων του βιώματος, νου και σώματος: Καρτεσιανές και αντικαρτεσιανές προσεγγίσεις – Υπερβαίνοντας τους δυσμούς
- Η ψυχολογία υπό το πρίσμα του βιώματος
- Βίωμα και γνώση: Προς μια σχεσιακή και αλληλεπιδραστική προσέγγιση
- Το βίωμα ως φορέας γνώσης: Ο ρόλος του βιώματος στις νοητικές-γνωστικές διαδικασίες
- Βασισμένες στο βίωμα προσεγγίσεις στις νοητικές-γνωστικές διαδικασίες (αντίληψη, νόηση, σκέψη, φαντασία, μνήμη, γλώσσα)
- Βιωματικές διαδικασίες, δράση και διαδικασίες κατασκευής του νοήματος
- Βίωμα, γλωσσικές διαδικασίες και μεταφορές
- Βίωμα, συναισθήματα και γνώση
- Βίωμα και δημιουργική φαντασία
- Βίωμα και συνείδηση
- Βιωματικές και διωποκειμενικές διαστάσεις της γνώσης
- Αναπτυξιακές προοπτικές του βιώματος και της συνείδησης
- Χρήσεις και καταχρήσεις του βιώματος στις νοητικές-γνωστικές διαδικασίες.

4. Βίωμα και Ποιοτικές Ερευνητικές Μεθοδολογίες

- Η σπουδαιότητα και ο ρόλος του βιώματος στην έρευνα και τη γνώση
- Όταν το βίωμα του ερευνητή συναντά το βίωμα των υποκειμένων της έρευνας: Προς μια βασισμένη στο βίωμα σχεσιακή ερευνητική μεθοδολογία
- Αντιληπτικά συστήματα (οπτικό, ακουστικό, γευστικό, οσφρητικό, κιναισθητικό) και βασισμένες στο βίωμα μεθοδολογίες
- Βίωμα, υλικότητες (materialities) και διαδικασίες συλλογής, ερμηνείας, αναπαράστασης και διάδοσης των ερευνητικών δεδομένων
- Βίωμα, προσφερόμενες δυνατότητες (affordances) και βασισμένες στην τέχνη ερευνητικές μεθοδολογίες
- Βίωμα, ψηφιακές τεχνολογίες και νέοι τρόποι ερευνητικού σχεδιασμού
- Έμφυλο βίωμα και ερευνητικές διαδικασίες και πρακτικές
- Βίωμα, γλωσσικές διαδικασίες και μεταφορές στο πλαίσιο των μεθοδολογιών έρευνας
- Το βίωμα στο πλαίσιο των ποιοτικών ερευνητικών μεθοδολογιών (εθνογραφική, βιογραφική, αφηγηματική, ερμηνευτική, φαινομενολογική, διαλογική, σημειωτική, κριτική, κοινωνικο-ιστορική-πολιτισμική, έρευνα-δράση, συστημική, φεμινιστική, κ.ά.)
- Βίωμα, λόγος, αφήγηση
- Εξουσία, γνώση και πειθαρχικοί μηχανισμοί του βιώματος στο πλαίσιο των μεθοδολογιών έρευνας
- Χρήσεις και καταχρήσεις του βιώματος στην επιστήμη και στην μεθοδολογία έρευνας.

5. Βίωμα, Παιδί και Οικογένεια: Πρακτικές Αγωγής, Κοινωνικοποίησης, Πειθάρχησης, Επενέργειας, Επικοινωνίας, Μάθησης και Ανάπτυξης

- Εξουσία, γνώση και πειθάρχηση του βιώματος στο πλαίσιο της οικογένειας
- Οικογενειακή ιδεολογία και παιδικά βιώματα
- Παιδικό βίωμα, πειθαρχικοί μηχανισμοί και αντιστάσεις στο πλαίσιο της οικογένειας
- Οικογενειακός χώρος και «διαχείριση» των παιδικών βιωμάτων
- Σύγχρονες μορφές οικογένειας, βίωμα και διαδικασίες κατασκευής νέων μορφών υποκειμενικότητας
- Βίωμα, προσφερόμενες δυνατότητες (affordances) και διαδικασίες αντίληψης, δράσης και επενέργειας (agency) στο πλαίσιο της οικογένειας
- Υλικότητες (materialities) και διαδικασίες διαμόρφωσης του εαυτού/ταυτότητας και του βιώματος στο πλαίσιο της οικογένειας
- Έμφυλο βίωμα και οικογένεια
- Βίωμα και επικοινωνιακές διαδικασίες στο πλαίσιο της οικογένειας
- Βίωμα και διαδικασίες μάθησης και ανάπτυξης στο πλαίσιο της οικογένειας
- Βίωμα και κοινωνικο-ηθικές διαδικασίες στο πλαίσιο της οικογένειας
- Βίωμα, γλωσσικές διαδικασίες και μεταφορές στο πλαίσιο της οικογένειας
- Ειδική αγωγή και βίωμα στο πλαίσιο της οικογένειας
- Βίωμα και υγεία στο πλαίσιο της οικογένειας
- Το βίωμα σε περιόδους κρίσης της οικογένειας.

6. Βίωμα, Παιδί και Εκπαίδευση

- Εξουσία, γνώση και πειθάρχηση του βιώματος στο πλαίσιο της εκπαίδευσης
- Εκπαιδευτική ιδεολογία και παιδικά βιώματα
- Παιδικό βίωμα, πειθαρχικοί μηχανισμοί και αντιστάσεις στο πλαίσιο της εκπαίδευσης
- Σχολικός χώρος και «διαχείριση» των παιδικών βιωμάτων
- Αναπαραστάσεις των παιδικών βιωμάτων στα σχολικά εγχειρίδια
- Βίωμα, προσφερόμενες δυνατότητες (affordances) και διαδικασίες αντίληψης, δράσης και επενέργειας (agency) στο πλαίσιο της εκπαίδευσης
- Υλικότητες (materialities) και διαδικασίες διαμόρφωσης του εαυτού και του βιώματος στην εκπαίδευση
- Έμφυλο βίωμα και εκπαίδευση
- Βίωμα και μαθητικές δράσεις στο σχολείο
- Βίωμα και επικοινωνιακές διαδικασίες στο πλαίσιο της εκπαίδευσης
- Βίωμα και διαδικασίες διδασκαλίας, μάθησης και ανάπτυξης στο πλαίσιο της εκπαίδευσης
- Βίωμα και κοινωνικο-ηθικές διαδικασίες στο πλαίσιο της εκπαίδευσης
- Βίωμα, γλωσσικές διαδικασίες και μεταφορές στο πλαίσιο της εκπαίδευσης
- Βίωμα και υγεία στο πλαίσιο της εκπαίδευσης
- Ειδική αγωγή και βίωμα στο πλαίσιο του σχολείου
- Η σπουδαιότητα του βιώματος στις εναλλακτικές ψυχοπαιδαγωγικές προσεγγίσεις (κριτική παιδαγωγική, διαλογική παιδαγωγική, βιοματική παιδαγωγική, φεμινιστική παιδαγωγική, κ.ά.).

7. Βίωμα, Παιδί και Νέες Τεχνολογίες Επικοινωνίας και Πληροφορίας

- Νέες τεχνολογίες επικοινωνίας και πληροφορίας, πολυτροπικότητα και βίωμα
- Βίωμα, προσφερόμενες δυνατότητες (affordances) και διαδικασίες αντίληψης, δράσης και επενέργειας (agency) στο πλαίσιο των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας και πληροφορίας
- Υλικότητες (materialities) και διαδικασίες διαμόρφωσης του εαυτού και του βιώματος στο πλαίσιο των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας και πληροφορίας
- Βίωμα και πρακτικές και μορφές τεχνολογικής σωματοποίησης στη σύγχρονη εποχή
- Εξουσία, γνώση και πειθάρχηση του βιώματος στο πλαίσιο των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας και πληροφορίας
- Έμφυλο βίωμα στο πλαίσιο των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας και πληροφορίας
- Το βίωμα του σώματος στο πλαίσιο των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας και πληροφορίας
- Βίωμα και επικοινωνιακές διαδικασίες στο πλαίσιο των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας και πληροφορίας
- Βίωμα και διαδικασίες διδασκαλίας, μάθησης και ανάπτυξης στο πλαίσιο των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας και πληροφορίας

- Βίωμα και κοινωνικο-ηθικές διαδικασίες στο πλαίσιο των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας και πληροφορίας
- Βίωμα, γλωσσικές διαδικασίες και μεταφορές στο πλαίσιο των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας και πληροφορίας
- Βίωμα και ειδική αγωγή στο πλαίσιο των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας και πληροφορίας
- Βίωμα και υγεία στο πλαίσιο των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας και πληροφορίας.

8. Βίωμα, Δημιουργικές Πρακτικές και Τέχνη

- Ο ρόλος του βιώματος στις δημιουργικές πρακτικές και στην τέχνη (λογοτεχνία, χορός, μουσική, τραγούδι, οπτικές τέχνες, εικαστικές τέχνες, κινηματογράφος, θέατρο, φωτογραφία, περφόρμανς, εγκαταστάσεις, κ.ά.)
- Αναπαραστάσεις του βιώματος στην τέχνη (με βάση το φύλο, την ηλικία, την κοινωνική τάξη, τη θρησκεία, τη φυλή, την εθνικότητα κ.ά.) και οι πολιτισμικές και οι ηθικοπλαστικές τους προϋποθέσεις
- Εικονογραφικές και μορφολογικές προσεγγίσεις του βιώματος (το βίωμα ως εικονογραφικό θέμα – μορφολογικές και ιστορικές ταξινομίες)
- Αναπαραστάσεις του παιδικού βιώματος στην τέχνη
- Τέχνη, βίωμα και αλληλεπίδραση
- Βίωμα, προσφερόμενες δυνατότητες (affordances) και διαδικασίες αντίληψης, δράσης και επενέργειας (agency) στο πλαίσιο των δημιουργικών πρακτικών και της τέχνης
- Υλικότητες (materialities) και διαδικασίες διαμόρφωσης του εαυτού/ταυτότητας και του βιώματος στο πλαίσιο των δημιουργικών πρακτικών και της τέχνης
- Εξουσία, γνώση και πειθάρχηση του βιώματος στο πλαίσιο των δημιουργικών πρακτικών και της τέχνης
- Έμφυλο βίωμα, δημιουργικές πρακτικές και τέχνη
- Το βίωμα του σώματος στο πλαίσιο των δημιουργικών πρακτικών και της τέχνης
- Βίωμα και επικοινωνιακές διαδικασίες στο πλαίσιο των δημιουργικών πρακτικών και της τέχνης
- Βίωμα και διαδικασίες διδασκαλίας, μάθησης και ανάπτυξης στο πλαίσιο των δημιουργικών πρακτικών και της τέχνης
- Βίωμα και κοινωνικο-ηθικές διαδικασίες στο πλαίσιο των δημιουργικών πρακτικών και της τέχνης
- Βίωμα, γλωσσικές διαδικασίες και μεταφορές στο πλαίσιο των δημιουργικών πρακτικών και της τέχνης
- Βίωμα και ειδική αγωγή στο πλαίσιο των δημιουργικών πρακτικών και της τέχνης
- Βίωμα και υγεία στο πλαίσιο των δημιουργικών πρακτικών και της τέχνης
- Βίωμα και αυτοσχεδιασμός στο πλαίσιο των δημιουργικών πρακτικών και της τέχνης
- Χρήσεις και καταχρήσεις του βιώματος στις δημιουργικές πρακτικές και στην τέχνη.

AIMS AND SCOPE OF THE SYMPOSIUM

Human lived experience is the main ontological and epistemological basis for qualitative research methodologies and currently possesses special methodological-hermeneutical-phenomenological significance in psychological and educational research, but also in related fields of social and humanistic sciences. More specifically, the notion of *Lived Experience* introduces an approach to qualitative research methodology in psychology and education (and related fields of social and humanistic sciences) that is distinct from traditional approaches derived from the behavioral or natural sciences –an approach rooted in the “everyday lived experience” of human beings within the context of specific ecological, social-historical, cultural and pragmatic situations. Rather than relying on abstract generalizations and theories, the lived experience perspective (experiential perspective) offers an alternative that taps the unique nature of each human situation, with “the once-occurrent event of being” (Bakhtin, 1993: 2).

The notion of lived experience is used in the works of Dilthey (1985), Dewey (1934), Husserl (1970), Merleau-Ponty (1962), and their contemporary exponents. It announces the intent to explore *directly* the originary or prereflective dimensions of human existence. It forms the starting point for inquiry, reflection, and interpretation. In *Truth and Method*, Hans-George Gadamer (1975) suggests that there are two dimensions of meaning to lived experience: the *immediacy of experience* and the *content of what is experienced*. Both meanings have epistemological-methodological significance for qualitative inquiry in psychology and education and related fields of social and humanistic sciences. They refer to “the immediacy with which something is grasped and which precedes all interpretation, reworking, and communication” (Gadamer, 1975: 61). This thought is also expressed in the well-known line from Merleau-Ponty (1962), “The world is not what I think, but what I live through” (1962: xvi-xvii). If one wants to study the world as lived through, one has to start with a “direct description of our experience as it is” (1962: vii).

In contemporary social and human sciences, “lived experience” remains a central epistemological-methodological notion (see van Manen, 1997) that aims to provide concrete insights into the qualitative meanings of phenomena in people’s lives.

The aim of the symposium is the presentation and evaluation of current perspectives on the lived experience, with a view towards a creative synthesis of the different approaches and a subsequent expansion and enrichment of the theoretical and methodological equipment of the psychology, the education and related fields in social and humanistic sciences and health sciences. It especially aspires to encourage interdisciplinary, multidisciplinary, transdisciplinary, and integrative approaches that explore the question of *lived experience* and *experiential approaches* to psychology, education and related fields. In other words, the overall objective of the symposium is the examination and critical reflection of key theoretical, epistemological, moral/ethical, and methodological issues concerning the role of the lived experience in emotional and cognitive processes and in the processes of education, socialization, and health care within the family, the school, the new environments of the information and communication technologies, and in creative practices and the arts.

The symposium offers detailed methodological explications and practical examples of qualitative inquiry based on the notion of lived experience (for example, hermeneutic, phenomenological, narrative, biographical, dialogic, ecological, systemic, play-based, arts-based, etc. inquiry). It shows how to orient oneself to human experience in psychology, education and related fields in social sciences and how to construct a textual question which evokes a fundamental sense of wonder, and it provides a broad and systematic set of approaches for gaining experiential material that forms the basis for textual reflections.

In the symposium we also discuss the part played by language and narrative in psychological and educational research, and the importance of pursuing human science research critically as a semiotic writing practice. We focus on the methodological function of anecdotal narrative and performance in human science research, and offers various methodologies/methods for structuring the research text in relation to the particular kinds of questions being studied. Finally, we argue that the choice of research methodology/method is itself a pedagogic commitment and that it shows how one stands in life as an educator.

By shifting the emphasis of our research to the investigation of *experiential* practices and procedures, the symposium aims to critique and deconstruct the classic, conventional dualisms between “mind and body”, “intelligence and experience”, “subject and object”, “organism and environment”, “nature and culture”, and so on. An additional key objective of the symposium is not only to offer the new generation of students and researchers alternative approaches to theory and research, but to also suggest new ways of thinking about their research and teaching identity.

This issue is very important and directly related to the crisis –that in the essence is moral– that day by day reveals more and more strongly its non-humanitarian, cold and computational face. We argue

that in this situation we are also responsible while serving the field of psychology, education and generally that of social sciences and humanities: the choice of the research methodology/method is itself a moral and political commitment that also shows how we stand in life as humans and scientists.

More specifically, some of the objectives of the symposium are:

1. To define and explore the role of lived experience (experiential perspective) in theory and research in psychology, education and related fields of social sciences;
2. To present and evaluate the contemporary problems (positions, criticism, controversies, dilemmas, misunderstandings) and recent research findings of experiential approaches in psychology and education and related fields of social sciences;
3. To identify and demonstrate the potential, as well as the limitations of lived experience in psychological and educational research and related fields of social sciences;
4. To articulate challenges inherent in these experiential research approaches in psychology, education and related fields of social sciences;
5. To define and explore the role of the lived experience as an emotional, cognitive and research process;
6. To understand the relationships between experiential processes and representational forms;
7. To present the implications and applications of experiential approaches in psychology, education and related scientific fields and generally in social policy.
8. To present the applications of experiential approaches to various cases by trying new ideas and interpretations.
9. To explore the uses and abuses of lived experience and experiential approaches in psychology, education and related scientific fields.

Some of the key questions that this symposium will address –which could be the basis for forming focal areas of discussion–, are the following:

1. What is the lived experience, what are its basic dimensions, and how it is formed?
2. Which are the key historical and epistemological parameters that have led to the emergence of experiential theory and research in psychology, education and related fields?
3. What are the recent trends in lived experience-based (experiential) psychological and educational theory and research?
4. Why lived experience-based psychological and educational theory and research methodologies are necessary and useful?
5. To what extent could lived experience be used in various research contexts in psychology, education and related fields?
6. How does the lived experience relate to knowledge, why and how lived experience-based theories and research can bring about advances in, and promotion of, knowledge?
7. What are the conceptions of “truth” that are produced by these lived experience-based approaches?
8. How can the “quality” of these lived experience-based methodologies be defined and/or ensured?
9. How can lived experience-based approaches be combined with social science and psychological and educational research? How can lived experience frame and affect social science and psychological and educational theory and practice?
10. What do lived experience-based research methodologies look like in practice?
11. How do lived experience-mind-body-society-culture relationships change or resist change as historical processes of reformation of the world?
12. How do lived experience of other humans and animals affect the understanding of our own lived experience?
13. What are the possibilities and limitations of lived experience-based approaches in theory and research?
14. What role does the lived experience plays in emotional, mental-cognitive and general psychological processes (perception, cognition, thought, imagination, language, etc.)?
15. What role does the lived experience play in learning, developmental, communicative, interpersonal, socio-moral, therapeutic processes within the context of family, school, new information and communication technologies, and in creative practices and art?
16. How does the child’s lived experience function in the context of contemporary reality (everyday communication, family, school, new information and communication technologies) and what are the changes in comparison with older cultural attitudes?
17. What types of uses and abuses of the lived experience have been made in the psychology, education and related fields?

SYMPOSIUM TOPICS

The scope of the symposium includes – but is not limited to – the following topics:

1. Conceptual Definitions and Epistemological Dimensions of the Lived Experience

- The concept of lived experience
- Precursors of lived experience
- Ontological, epistemological, and methodological issues of the lived experience
- The lived experience and the social sciences (psychology, sociology, anthropology, etc.)
- The lived experience and the humanities
- The lived experience and artistic creation
- The lived experience and health sciences
- The lived experience and education
- The lived experience and psychotherapy
- The lived experience in critical social and cultural theory
- The lived experience and realism
- The lived experience and constructivism
- The lived experience and pragmatism
- The lived experience and body
- Theoretical context, basic assumptions of lived experience-based approaches (hermeneutic, phenomenological, narrative, feminist, constructivist, semiotic, dialogic, ecological, systemic, etc.)
- Evolutionary and ecological dimensions of the lived experience
- The lived experience and interdisciplinary, multidisciplinary, and transdisciplinary research practices
- Debates and dilemmas concerning the lived experience
- Perspectives and limits of lived experience-based approaches
- Beyond lived experience: Fallacies, misunderstandings, misuses of embodied approaches in philosophy, science, and art

2. The Lived Experience and Social-Historic and Cultural Processes

- The lived experience and social theory
- Social-historic, cultural, and ecological dimensions of the lived experience
- The lived experience as a social-historical-cultural phenomenon
- The experiential foundation of culture and civilization
- Spatial-temporal processes and the lived experience
- History and the lived experience
- The lived experience in times of crises in society
- Representations, symbols, and types of the lived experience in various historical contexts
- The lived experience and the construction of self/identity
- The lived experience in premodern, modern, and postmodern times
- Otherness and experiential processes
- Implications of experiential approaches in social structures and institutions

3. The Lived Experience and Mental-Cognitive Processes

- The issue of lived experience and mind-body relations: Cartesian and anti-cartesian approaches – Transcending the dualisms
- Psychology in the light of lived experience
- The lived experience and knowledge: Towards a relational approach
- The lived experience and knowledge: the role of the lived experience in mental-cognitive processes
- Experiential approaches in mental-cognitive processes (perception, cognition, thought, imagination, memory, language, etc.)
- Experiential processes in action and in the construction of meaning
- Lived experience, language and metaphors
- Lived experience, body, emotions, and cognition
- Lived experience and creative imagination
- Lived experience and consciousness
- Experiential and inter-subjective dimensions of knowledge

- Knowledge, power, and disciplinary mechanism of the lived experience
- Developmental perspectives of lived experience and consciousness
- Uses and misuses of the lived experience in mental-cognitive processes

4. The Lived experience and Qualitative Research Methodologies

- The importance and the role of the lived experience in research and knowledge
- When lived experience of the researcher meets the lived experience of research subjects: Towards an experiential-relational research methodology
- Perceptual systems (visual, aural, haptic/touch, taste, olfactory, kinesthetic) and lived experience-based methodologies
- Materialities and data analysis, interpretation, and representation in lived experience-based research practices
- Lived experience, affordances, and arts-based research methodologies
- Lived experience, digital technologies, and new ways of research design
- Gendered lived experience and research procedures and practices
- Lived experience, language, and metaphors within the context of research methodologies
- The lived experience in the context of qualitative research methodologies (ethnographic, biographical, constructivist, phenomenological, hermeneutic, dialogic, semiotic, socio-historical, cultural, systemic, narrative, critical, ecological, action research, feminism, etc.)
- Lived experience, discourse, narrative
- Power, knowledge, and disciplinary mechanisms of the lived experience in the context of research methodologies
- Uses and misuses of the lived experience in science and research methodology

5. Lived Experience, Children and Family: Educational, Socialization, Disciplinary, Agentive, Communicative, Learning, and Developmental Practices

- Power, knowledge, and disciplinary mechanism of the lived experience in the context of family
- Family ideology and children's lived experience
- Children's lived experience, disciplinary mechanisms, and resistance in the context of family
- Family space and management" of the children's lived experience
- Contemporary forms of family, lived experience and construction processes of new forms of subjectivity
- Lived experience, affordances, and processes of perception, action, and agency in the context of family
- Materialities and construction processes of self/identity and the lived experience in the context of family
- Gendered lived experience and the family
- Lived experience in the context of family
- Lived experience and communicative processes in the context of family
- Lived experience and learning and developmental processes in the context of family
- Lived experience and social-moral processes in the context of family
- Lived experience, language and metaphors in the context of family
- Special education and lived experience in the context of family
- Lived experience and health in the context of family
- Lived experience in times of family crisis

6. Lived Experience, Children and Education

- Power, knowledge and disciplinary mechanism of the lived experience in the context of education
- Educational ideology and children's lived experience
- Children's lived experience, disciplinary mechanisms and resistance in the context of education
- School space and management' of children's lived experience
- Representation of children's lived experience in school textbooks
- Lived experience, affordances and processes of perception, action and agency in the context of education
- Materialities and construction processes of self/ identity and lived experience in the context of education
- Gendered lived experience and education

- Lived experience in the context of education
- Lived experience and communicative processes in the context of education
- Lived experience and learning and developmental processes in the context of education
- Lived experience and social-moral processes in the context of education
- Lived experience, language and metaphors in the context of education
- Lived experience and health in the context of education
- Special education and lived experience in the context of education
- The importance of the lived experience in alternative psycho-pedagogical approaches (critical pedagogy, dialogic pedagogy, experiential pedagogy, feminist pedagogy, narrative pedagogy, etc.)

7. Lived Experience, Children and New Technologies of Communication and Information

- New technologies of communication and information, multimodality and lived experience
- Lived experience, affordances and processes of perception, action and agency in the context of new technologies of communication and information
- Materialities and construction processes of self/ identity and lived experience in the context of new technologies of communication and information
- Power, knowledge and disciplinary mechanism of the lived experience in the context of new technologies of communication and information
- Gendered lived experience and new technologies of communication and information
- Lived experience in the context of new technologies of communication and information
- Lived experience and communicative processes in the context of new technologies of communication and information
- Lived experience and learning and developmental processes in the context of education
- Lived experience and social-moral processes in the context of new technologies of communication and information
- Lived experience, language and metaphors in the context of new technologies of communication and information
- Special education and lived experience in the context of new technologies of communication and information
- Lived experience and health in the context of new technologies of communication and information

8. Lived Experience, Creative Practices and Art

- The role of the lived experience in creative practices and art (literature, poetry, dance, music, visual arts, theatre, performing arts, singing, film, sketches, collage, etc.)
- Representation of the lived experience in creative practices and art (by gender, age, social class, religion, race, ethnicity, etc.)
- Representation of children's lived experience in creative practices and art
- Art, lived experience and interaction
- Lived experience, affordances and processes of perception, action and agency in the context of creative practices and art
- Materialities and construction processes of self/ identity and lived experience in the context of creative practices and art
- Power, knowledge and disciplinary mechanisms of the lived experience in the context of creative practices and art
- Gendered lived experience and creative practices and art
- Lived experience in the context of creative practices and art
- Lived experience and communicative processes in the context of creative practices and art
- Lived experience and learning and developmental processes in the context of creative practices and art
- Lived experience and social-moral processes in the context of creative practices and art
- Lived experience, language and metaphors in the context of creative practices and art
- Lived experience and special education in the context of creative practices and art
- Lived experience and health in the context of creative practices and art
- Lived experience and improvisation in creative practices and art
- Uses and misuses of the lived experience in creative practices and art.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ (SYMPOSIUM PROGRAM)

TETARTH (WEDNESDAY) 22-05-2013

08:30-09:00 Προσέλευση συνέδρων – Εγγραφές (Registration)

09:00-09:30 Χαιρετισμοί (Opening, welcome address)

ΕΝΑΡΚΤΗΡΙΑ ΟΜΙΛΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΟΡΓΑΝΩΤΗ ΤΟΥ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ (OPENING ADDRESS BY THE ORGANIZER OF THE SYMPOSIUM)

09:30-10:00	1.	<i>Η Έννοια του Βιώματος και Ποιοτικές Ερευνητικές Προσεγγίσεις</i> (The Concept of Lived Experience and Qualitative Research Approaches) Μάριος Α. Πουρκός (Marios A. Pourkos), Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Κρήτης (Department of Preschool Education, University of Crete, Greece)
--------------------	-----------	--

ΠΡΩΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION I): ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ I (EXPERIENTIAL WORKSHOP I)

10:00-12:00	2.	<i>Αποκαλύπτοντας την Πολυπλοκότητα της Ψυχοθεραπευτικής Διαδικασίας: Μια Εφαρμογή της Μεθοδολογίας της Μελέτης Περίπτωσης στην Εξέταση του Ρόλου των Θετικών Συναισθημάτων στην Ψυχοδυναμική Ψυχοθεραπεία</i> (Revealing the Complexity of the Psychotherapy Process: An Application of Case Study Methodology in the Examination of the Role of Positive Emotions in Psychodynamic Psychotherapy) Εύα Φραγκιαδάκη (Eva Fragkiadaki), Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης (Department of Psychology, University of Crete, Greece)
--------------------	-----------	--

12:00-12:30 Διάλειμμα (Break)

ΔΕΥΤΕΡΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION II): ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ II (EXPERIENTIAL WORKSHOP II)

12:30-14:30	3.	<i>Προσεγγίζοντας το Βίωμα του Άλλου μέσα από την Εκδραμάτιση των Ονείρων του: Μια Εφαρμογή του Μη Κατευθυντικού Ψυχοδράματος</i> (Approaching the Other's Lived Experience Through Acting Dreams: An Application of Non Directive Dream Drama) Αριστείδης Στουρνάρας (Aristidis Stournaras), Ψυχίατρος Παιδιών & Εφήβων, Μη Κατευθυντικός Ψυχοθεραπευτής (Child & Adolescent Psychiatrist, Non Directive Psychotherapist, Greece)
--------------------	-----------	--

14:30-15:30 Γεύμα (Lunch)

ΤΡΙΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION III): ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ III (EXPERIENTIAL WORKSHOP III)

15:30-17:30	4.	<i>Η Φωτογραφία ως Τεκμήριο στην Ποιοτική Κοινωνική Έρευνα: Χρήσεις και Καταχρήσεις</i> (The Photography as a Document in Qualitative Social Research: Uses and Misuses) Άρης Τσαντιρόπουλος (Aris Tsantirooulos), Τμήμα Φιλοσοφικών και Κοινωνικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Κρήτης (Department of Philosophy and Social Studies, University of Crete, Greece)
--------------------	-----------	---

17:30-18:00 Διάλειμμα (Break)

ΤΕΤΑΡΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION IV): ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ IV (EXPERIENTIAL WORKSHOP IV)

18:00-10:00	5.	<i>Η Κοινωνιοδραματική Απεικόνιση των Κοινωνικών Συμβάντων και της Ψυχικής Οδύνης που τα Συνοδεύουν στην Ψυχοθεραπευτική Διεργασία: Η Μεθοδολογική Προσέγγιση του Ψυχοδράματος του Moreno</i> (The Sociodramatic Representation of Social Events and Mental Anguish that Accompanies the Psychotherapeutic Process: The Methodological Approach of Moreno's Psychodrama) Αντώνης Λιοδάκης (Antonis Liodakis), Ψυχίατρος-Ψυχοθεραπευτής, Διευθυντής του Κέντρου Ψυχικής Υγείας Ρεθύμνου (Psychiatrist-Psychotherapist, Director of the Center of Mental Health, Rethymno, Crete, Greece)
--------------------	-----------	---

ΠΕΜΠΤΗ (THURSDAY) 23-05-2013

ΠΕΜΠΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION V): ΠΑΝΕΛ Ι (PANEL I) ΒΙΩΜΑ ΚΑΙ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ: ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ (LIVED EXPERIENCE AND BIOGRAPHY: EPISTEMOLOGICAL AND METHODOLOGICAL ISSUES IN QUALITATIVE RESEARCH) ΠΡΟΕΔΡΟΣ (CHAIR): ΜΑΝΟΣ ΣΑΒΒΑΚΗΣ (MANOS SAVVAKIS)		
09:00-09:20	6.	<i>Φαινομενολογία και Ποιοτική Έρευνα: Το Βίωμα ως Αφετηρία μίας Κριτικής Κοινωνικής Επιστήμης (Phenomenology and Qualitative Research: The Lived Experience as the Starting Point for a Critical Social Science)</i> Μάνος Σαββάκης (Manos Savvakis), Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου (Department of Sociology, University of the Aegean, Greece)
09:20-09:40	7.	<i>Η Διαλεκτική του Βιώματος και του Ανοίκειου στην Ερμηνευτική Φαινομενολογική Σκέψη (The Dialectics of Lived Experience and the Uncanny in Hermeneutic-phenomenological Thought)</i> Άγγελος Μουζακίτης (Angelos Mouzakitis), Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης (Department of Sociology, University of Crete, Greece)
09:40-10:00	8.	<i>Η Ψυχιατρική Εμπειρία ως Ηθική Εμπειρία: Σχετικά με Δύο Κείμενα του Erving Goffman (The Psychiatry Experience as a Moral Experience: Critical Reflection About Two Texts of Erving Goffman)</i> Μανόλης Τζανάκης (Manolis Tzanakis), Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης (Department of Sociology, University of Crete, Greece)
10:00-10:20	9.	<i>Ο G. Devereux και η Εθνοψυχιατρική Μέθοδος (Georges Devereux and the Ethnopsychiatric Method)</i> Θεόδωρος Σπύρος (Theodoros Spyros), Κοινωνιολόγος & Κοινωνικός Ανθρωπολόγος (Sociologist & Social Anthropologist, Greece)
10:20-10:40	10.	<i>Βιογραφικές (Ανα-)Κατασκευές της Κοινωνικής Εμπειρίας (Biographical (Re)Constructions of Social Experience)</i> Γιώργος Τσιώλης (Giorgos Tsiolis), Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης (Department of Sociology, University of Crete, Greece)
10:40-11:00	Συζήτηση (Discussion)	

11:00-11:30 Διάλειμμα (Break)

ΕΚΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION VI): ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ V (EXPERIENTIAL WORKSHOP V)		
11:30-14:30	11.	<i>Ο Μουσικός Αυτοσχεδιασμός Ηχοτοπίου ως Ψυχολογική και Παιδαγωγική Βιωματική Προσέγγιση για την Κατανόηση του Κόσμου και του Εαυτού (Soundscape Music Improvisation as a Psychological and Educational Experiential Approach for the Understanding of the World and the Self)</i> Ιωάννα Ετμεκτσόγλου (Ioanna Etmektsoylou), Τμήμα Μουσικών Σπουδών, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Κέρκυρα (Department of Music Studies, Ionian University, Corfu, Greece)

14:30-16:00 Γεύμα (Lunch)

ΕΒΔΟΜΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION VII): ΠΑΝΕΛ ΙΙ (PANEL II) ΒΙΩΜΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (LIVED EXPERIENCE AND EDUCATION) ΠΡΟΕΔΡΟΣ (CHAIR): ΠΕΛΛΑ ΚΑΛΟΓΙΑΝΝΑΚΗ (PELLA CALOGIANNAKIS)		
16:00-16:20	12.	<i>Επικοινωνιακές Δεξιότητες Στελεχών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης: Η Βιωματική Οικοδόμηση Διαπροσωπικών Σχέσεων μεταξύ Εκπαιδευτικών και η Αναγκαιότητα για Ποιοτική Έρευνα (Communication Skills of Primary School Education Head Masters: The Experiential Construction of Interpersonal Relationships between Teachers and the Necessity for Qualitative Research)</i> Παναγιώτης Ι. Σταμάτης & Απόστολος Κρασσάς (Panagiotis J. Stamatis & Apostolos Krassas), Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, Πανεπιστήμιο Αιγαίου (Department of Sciences of Preschool Education and Educational Design, University of the Aegean, Rhodes, Greece)

16:20-16:40	13.	<i>Μεθοδολογική Προσέγγιση της Επικοινωνιακής Συμπεριφοράς Διευθυντών Σχολικών Μονάδων Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, όπως Αποτυπώνεται σε Βιοματικές Απόψεις Εκπαιδευτικών: Προσπάθειες για μια Ποιοτική Διερεύνηση (Methodological Approach of Communicative Behavior of Primary School Education Head Masters, as It Reflected in Teachers' Experiential Opinions: An Effort for Qualitative Research Development)</i> Παναγιώτης Ι. Σταμάτης & Καλλιόπη Μαρινάκη (Panagiotis J. Stamatias & Calliope Marinakis), Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, Πανεπιστήμιο Αιγαίου (Department of Sciences of Preschool Education and Educational Design, University of the Aegean, Rhodes, Greece)
16:40-17:00	14.	<i>Σύγχρονες Τάσεις στην Ποιοτική Προσέγγιση στην Εκπαίδευση: Ποιοτικές Μέθοδοι Εκπαιδευτικής Αξιολόγησης (Contemporary Issues in Qualitative Approach in Education: Qualitative Educational Evaluation Methods)</i> Βασίλης Γραμματικόπουλος & Αθανάσιος Γρηγοριάδης (Vasilis Grammatikopoulos & Athanasios Gregoriadis), Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Κρήτης & Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (Department of Preschool Education, University of Crete & School of Early Childhood Education, Aristotle University of Thessaloniki, Greece)
17:00-17:20	15.	<i>Βιοματικές Διαστάσεις των Γκράφιτι στους Χώρους των Πανεπιστημίων: Μια Συγκριτική Ερμηνευτική Προσέγγιση (Experiential Dimensions of Graffiti in Universities Places: A Comparative Hermeneutic Approach)</i> Πέλλα Καλογιαννάκη & Κώστας Καρράς (Pella Calogiannakis & Kostas Karras), Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Κρήτης (Department of Primary Education, University of Crete, Greece)
17:20-18:00	16.	<i>Υποστηρίζοντας τα Παιδιά που Βιώνουν Βία: Μια Εφαρμογή της Αφηγηματικής Μεθοδολογίας (Supporting Children Who Experience Violence: An Application of Narrative Methodology)</i> Μαρία Παναγιωτάκη (Maria Panagiotaki), Υπεύθυνη Συμβουλευτικού Σταθμού Νέων Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Νομού Ηρακλείου (Head of Youth Consulting Centre, Department of Secondary Education, Heraklion, Greece)
18:00-18:30		Συζήτηση (Discussion)

18:30-19:00 Διάλειμμα (Break)

ΟΓΛΟΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION XIII): ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΚΑΙ ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ VI (PRESENTATION AND EXPERIENTIAL WORKSHOP VI)		
19:00-19:20	17.	<i>Μελετώντας με Μεικτές Ποιοτικές Μεθόδους Έρευνας το Ζήτημα της Σεξουαλικότητας και της Σεξουαλικής Αγωγής των Εφήβων στην Ελλάδα: Μεθοδολογικές Προοπτικές και για Άλλα Ζητήματα των Κοινωνικών Επιστημών (Researching Adolescents' Concepts of Sexuality and Sex Education Needs Using Qualitative Research Methods: Implications and Directions for the Social Sciences)</i> Μαργαρίτα Γερούκη & Ειρήνη Καμαράτου (Margarita Gerouki & Irene Kamaratou), Σχολική Σύμβουλος Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης & Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης (Educational Advisor, Ministry of Education, Greece & Department of Psychology, University of Crete, Greece)
19:20-19:30		Συζήτηση (Discussion)
19:30-21:30	18.	<i>Οι Εικόνες ως Εργαλεία Αναπαράστασης και Ερμηνείας σε Συνθήκες Έρευνας: Διερευνώντας την Εφηβική Σεξουαλικότητα (Images as Representation Tools and as Interpretation Aids in Research Settings: Researching the Case of Adolescent Sexuality)</i> Μαργαρίτα Γερούκη & Ειρήνη Καμαράτου (Margarita Gerouki Irene Kamaratou), Σχολική Σύμβουλος Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης & Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης (Educational Advisor, Ministry of Education, Greece & Department of Psychology, University of Crete, Greece)

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ (FRIDAY) 24-05-2013

ΕΝΑΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION IX): ΠΑΝΕΛ ΙΙΙ (PANEL III) LIVED EXPERIENCE, NARRATIVES, ART AND PSYCHOLOGY CHAIR: PHILIA ISSARI

09:00-09:20	19.	<i>The Narrative Turn in Psychology and Counselling: An Analysis of "Biographical Narratives" Told by Greek Mothers</i> (Η Αφηγηματική Στροφή στην Ψυχολογία και Συμβουλευτική: Μια Ανάλυση των "Βιογραφικών Αφηγήσεων" Ελληνίδων Μητέρων) Philia Issari , Department of Psychology, University of Athens, Greece
09:20-09:40	20.	<i>Taking Lived Experience of the Artist into Account: Jacques Derrida's Response to Philippe Lacoue-Labarthe's Criticism on the Notion of Subjective Agency</i> (Λαμβάνοντας Υπόψη το Βίωμα του Καλλιτέχνη: Η Ανταλλαγή Μεταξύ Jacques Derrida και Philippe Lacoue-Labarthe Σχετικά με το Πρόβλημα του Υποκειμένου) Constantinos V. Proimos , Technical University of Crete and Hellenic Open University, Greece
09:40-10:00	21.	<i>The 'Lived' Museum Experience: Findings of a Qualitative Exploratory Empirical Study that Took Place with Small Groups of Student Teachers</i> (Η Μουσειακή Επίσκεψη ως Βιωμένη Εμπειρία: Ερευνητικά Αποτελέσματα από τις Διαδικασίες Συμμετοχής Μικρών Ομάδων Φοιτητών) Vasiliki Tzibazi , Faculty of Education, Health & Social Care, The University of Winchester, England
10:00-10:20	22.	<i>The Specificity of the Phenomenological Approach of Knowledge and Experience and Its Applicability to Psychology of Emotions</i> (Η Ιδιαιτερότητα της Φαινομενολογικής Γνώσης και του Βιώματος και η Χρησιμότητά τους στην Ψυχολογία των Συναισθημάτων) Rafal Abramciow , Department of Psychology, Pedagogical University of Krakow, Poland
10:20-10:40		Discussion

10:40-11:00 Διάλειμμα (Break)

ΔΕΚΑΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION X): ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ VII (EXPERIENTIAL WORKSHOP VII)

11:00-13:00	23.	<i>The Analysis of Narrative in Psychological Research</i> (Η Ανάλυση της Αφήγησης στην Ψυχολογική Έρευνα) Elżbieta Dryll , Department of Psychology, University of Warsaw, Poland
-------------	-----	--

ΕΝΤΕΚΑΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION XI): ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ VIII (EXPERIENTIAL WORKSHOP VIII)

13:00-15:00	24.	<i>Narrative Identity in Late Adulthood</i> (Αφηγηματική Ταυτότητα στην Τρίτη Ηλικία) Anna Cierpka , Department of Psychology, University of Warsaw, Poland
-------------	-----	---

15:00-16:00 Γεύμα (Lunch)

ΔΩΔΕΚΑΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION XII): ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΙΧ (EXPERIENTIAL WORKSHOP IX)

16:00-18:00	25.	<i>"Three Questions"? The Methodology of Generating and Improving Autobiographical Narratives</i> ("Τρία Ερωτήματα," Η Μεθοδολογία Παραγωγής και Βελτίωσης των Αυτοβιογραφικών Αφηγήσεων) Urszula Tokarska , Department of Psychology, Pedagogical University of Krakow, Poland
-------------	-----	---

18:00-18:30 Διάλειμμα (Break)

ΔΕΚΑΤΗ ΤΡΙΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION XIII): ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ Χ – ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ (PRESENTATIONS AND EXPERIENTIAL WORKSHOP X – ISSUES AND PROCESSES IN SUPPORTING TEACHERS' PROFESSIONAL LEARNING)

18:30-18:50	26.	<i>Processes and Tools to Promote Professional Learning and Improvement of Practice in Collaborative Action Research</i> (Διαδικασίες και Τεχνικές Ενίσχυσης της Επαγγελματικής Μάθησης και της Βελτίωσης της Εκπαιδευτικής Πρακτικής Μέσω της Συνεργατικής Έρευνας-Δράσης) Sofia Avgitidou , Department of Early Childhood Education, University of Western Macedonia, Greece
18:50-19:10	27.	<i>Facilitating Teachers to Conduct Critical Action Research: The Importance of the Study of Their Dialogic Practices</i> (Διευκολύνοντας Εκπαιδευτικούς να Διενεργήσουν Κριτική Έρευνα-Δράση: Η Σημασία της Μελέτης των Διαλογικών Πρακτικών τους) Eleni Katsarou , Department of Philosophy and Social Sciences, University of Crete, Greece
19:10-19:30		Discussion
19:30-21:00	28.	<i>Facilitating Action Researchers: Issues and Processes in Supporting Professional Learning</i> (Υποστηρίζοντας τους Εκπαιδευτικούς-Ερευνητές: Ζητήματα και Διαδικασίες που Ενισχύουν την Επαγγελματική Μάθηση) Sofia Avgitidou & Eleni Katsarou , Department of Early Childhood Education, University of Western Macedonia, Greece & Department of Philosophy and Social Sciences, University of Crete, Greece

ΣΑΒΒΑΤΟ (SATURDAY) 25-05-2013

ΔΕΚΑΤΗ ΤΕΤΑΡΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION XIV): ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ XI (EXPERIENTIAL WORKSHOP XI)

09:00-10:50	29.	<i>Explicit and Implicit Personal Values: How to Measure Implicit Values and How to Find Them Out in Spontaneous Speech?</i> (Εκδηλες και Άδηλες Προσωπικές Αξίες: Πώς Μετρούνται οι Άδηλες Αξίες και Πώς Αυτές Αποκαλύπτονται στην Αυθόρμητη Ομιλία;) Krzysztof Mudyń , Department of Psychology, Pedagogical University of Krakow, Poland
--------------------	------------	---

ΔΕΚΑΤΗ ΠΕΜΠΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION XV): ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ XII (EXPERIENTIAL WORKSHOP XII)

10:50-12:40	30.	<i>Qualitative Analysis and Basic Methodological Problems in the Study of the Use of Metaphors</i> (Ποιοτική Ανάλυση και τα Βασικά Μεθοδολογικά Προβλήματα στην Έρευνα με τη Χρήση των Μεταφορών) Ewa M. Dryll , Department of Psychology, Warsaw University, Poland
--------------------	------------	--

12:40-13:00 Διάλειμμα (Break)

ΔΕΚΑΤΗ ΕΚΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION XVI): ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ XIII (EXPERIENTIAL WORKSHOP XIII)

13:00-15:00	31.	<i>Discovering the Meaning of the Musician Family: Family Ethos as a Predictor of Life Choices</i> (Ανακαλύπτοντας το Νόημα της Μουσικής Οικογένειας: Το Οικογενειακό Ήθος ως Προβλεπτικός Παράγοντας των Επιλογών Ζωής) Marta Borkowska-Bierć , Department of Psychology, Warsaw University, Poland
--------------------	------------	--

15:00-16:30 Γεύμα (Lunch)

ΔΕΚΑΤΗ ΕΒΔΟΜΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION XVII): ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ XIV (PRESENTATIONS AND EXPERIENTIAL WORKSHOP XIV) ΣΩΜΑΤΟ-ΨΥΧΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ: Η ΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ, Η ΚΙΝΗΣΗ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ (SOMATO-PSYCHOEDUCATION: THE KNOWLEDGE OF THE BODY, THE MOVEMENT OF IDEAS)

16:30-17:45	32.	Πρώτο Μέρος: Εισήγηση και Παρουσίαση Οπτικοακουστικού Υλικού: "Σωματο-ψυχοπαιδαγωγική και Fasciae: Άγγιγμα, Κίνηση, Διά-λογος" (Part I: Talk and Presentation of Audio-visual Materials: "Somatic-psychoeducation and <i>Fasciae</i> : Touch, Movement, Dialogue") Ασπασία Κόλλα-Σαμοΐλη & Κώστας Σαμοΐλης (Aspasia Kolla-Samoili & Kostas Samoilis), Σωματο-ψυχοπαιδαγωγοί & Εκπαιδευτές, Εκπρόσωποι του Point d'Appui στην Ελλάδα (Somato-psychoeducator & Trainers, Representative of Point d'Appui in Greece)
17:45-19:15	33.	Δεύτερο μέρος: Εξερευνώντας την Κίνηση: Μια Βιωματική Προσέγγιση (Part II: Exploring Movement: A Hands-on Approach) Ασπασία Κόλλα-Σαμοΐλη & Κώστας Σαμοΐλης (Aspasia Kolla-Samoili & Kostas Samoilis), Σωματο-ψυχοπαιδαγωγοί & Εκπαιδευτές, Εκπρόσωποι του Point d'Appui στην Ελλάδα (Somato-psychoeducator & Trainers, Representative of Point d'Appui in Greece)
19:15-19:45	Διάλειμμα (Break)	
19:45-20:30	34.	Τρίτο μέρος: Εισήγηση: Σώμα, Λόγος, Βίωμα: Ανιχνεύοντας τις Καταβολές και τη Δυναμική της Σωματο-ψυχοπαιδαγωγικής (Part III: Body, Logos, Lived Experience: Tracing the Origins and the Potential of Somatic-Psychoeducation) Βασιλική Τσακίρη & Άγγελος Μουζακίτης (Vasiliki Tsakiri & Angelos Mouzakitis), ΣΕΠ Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο & Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης (Hellenic Open University & Department of Sociology, University of Crete, Greece)
20:30-21:00	Συζήτηση (Discussion)	

ΚΥΡΙΑΚΗ (SUNDAY) 26-05-2013

ΔΕΚΑΤΗ ΟΓΔΟΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION XVIII): ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ XV (EXPERIENTIAL WORKSHOP XV)

09:00-11:00	35.	<i>Το Αρχέτυπο της Τραυματικής Θεραπείας στην Προσέγγιση της Βιωματικής Συστημικής Αναπαράστασης: "Ο Τρώσας και Ιάσεται"</i> (The Archetype of Trauma Therapy in the Approach of Experiential Systemic Representation: "He Who Injured Shall Heal") Δημήτρης Σταυρόπουλος (Dimitris Stavropoulos), Συστημικός Θεραπευτής EFTA (Systemic Therapist EFTA, Greece)
--------------------	------------	--

11:00-11:30 Διάλειμμα (Break)

ΔΕΚΑΤΗ ΕΝΑΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION IXX): ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΚΑΙ ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ XVI (PRESENTATION AND EXPERIENTIAL WORKSHOP XVI)

11:30-11:50	36.	<i>Από τα Κορεσμένα Διλήμματα του Παρόντος στην Συλλογική Υπόσταση του Πολυφωνικού Στοχαστικού Εαυτού</i> (From Present Saturated Dilemmas to the Collective Existence of Polyphonic Stochastic Self) Σμάρω Μάρκου-Τσαγκαράκη & Άννα Σολωμού (Smaro Markou-Tsagaraki & Anna Solomou), Κέντρο Συστημικής Θεραπείας & Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία, Πανεπιστήμιο Πατρών (Systemic Therapy Center & Department of Educational Sciences and Early Childhood Education, University of Patras, Greece)
11:50-12:00		Συζήτηση (Discussion)
12:00-14:30	37.	<i>Από το Αρχαϊκό Μειδίωμα στα Πολυφωνικά της Ηπείρου: Ένα Αφηγηματικό Οδοιπορικό για τον Επαναπροσδιορισμό του Εαυτού στην Ύστερη Στοχαστική Μετανεωτερικότητα</i> (From the Archaic Grid to the Polyphonic Songs of Epirus: A Narrative Journey for Self Re-definition in Late Stochastic Postmodernity) Σμάρω Μάρκου-Τσαγκαράκη & Άννα Σολωμού (Smaro Markou-Tsagaraki & Anna Solomou), Κέντρο Συστημικής Θεραπείας & Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία, Πανεπιστήμιο Πατρών (Systemic Therapy Center & Department of Educational Sciences and Early Childhood Education, University of Patras, Greece)

14:30-16:00 Γεύμα (Lunch)

ΕΙΚΟΣΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION XX): ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ XVII (EXPERIENTIAL WORKSHOP XVII)

16:00-18:00	38.	<i>Οι Μύθοι και τα Παραμύθια ως Μέσο Βιωματικού Ανοίγματος: Η Μεθοδολογική Προσέγγιση του Συστημικού Ψυχοδράματος</i> (Myths and Tales as Means of Experiential Opening: A Methodological Approach to Systemic Psychodrama) Αχιλλέας Προκοπίου (Achilleas Prokopiou), Παιδοψυχίατρος, Συστημικός Ψυχοθεραπευτής (Child Psychiatrist, Systemic Psychotherapist, Chania, Greece)
--------------------	------------	--

18:00-18:30 Διάλειμμα (Break)

ΕΙΚΟΣΤΗ ΠΡΩΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION XXI): ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΜΕ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΙΝΤΕΟ (PRESENTATION WITH VIDEO PRESENTATION)

18:30-18:50	39.	<i>Βιωματική Μάθηση και Βασισμένες στην Τέχνη Ερευνητικές Μεθοδολογικές Προσεγγίσεις στην Εκπαίδευση: Η Δυστυχία να Είσαι Μαθητής στην Ελλάδα και Εναλλακτικές Ψυχοπαιδαγωγικές Προοπτικές</i> (Lived Experience and Art-based Research Methodological Approaches in Education: The Unhappiness/Misfortune of Being a Student in Greece and Alternative Psychopedagogical Perspectives) Μάριος Α. Πουρκός (Marios A. Pourkos), Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Κρήτης (Department of Preschool Education, University of Crete, Greece)
18:50-19:00		Συζήτηση (Discussion)

ΕΙΚΟΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION XXII): ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ XVIII (EXPERIENTIAL WORKSHOP XVIII)

19:00-22:00	40.	<i>Η Τέχνη του Κινηματογράφου και η Συμβολή του στην Εκπαιδευτική Διαδικασία</i> (The Art of Cinematography and Its Contribution in Educational Process) Θεόδωρος Θωμαδάκης (Theodoros Thomadakis), Κινηματογραφιστής, Υπεύθυνος του Κινηματογραφικού Εργαστηρίου Χανίων (Filmmaker, Head of Film Laboratory in Chania, Greece)
--------------------	------------	---

**ΠΑΡΑΛΛΗΛΕΣ ΟΜΑΔΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
(PARALLEL WORKSHOPS)
(Περιορισμένος αριθμός συμμετεχόντων: 15 άτομα)
(Limited number of participants: 15 people)**

ΠΡΩΤΗ ΠΑΡΑΛΛΗΛΗ ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (PARALLEL WORKSHOP I)		
Στην αίθουσα Υπολογιστών Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Κρήτης (Room of Computer Sciences of the Department of Preschool Education of the University of Crete)		
Τετάρτη (Wednesday) 16:00-18:00	41.	<i>Διερευνητική Οπτική Ανάλυση Δεδομένων με το Gephi</i> (Exploratory Visual Data Analysis with Gephi) Αλέξης Μπράϊλας (Alexis Brailas), Τμήμα Ψυχολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο (Department of Psychology, Panteion University of Athens, Greece)

ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΑΡΑΛΛΗΛΗ ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (PARALLEL WORKSHOP II)		
Στην αίθουσα Υπολογιστών Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Κρήτης (Room of Computer Sciences of the Department of Preschool Education of the University of Crete)		
Τετάρτη (Wednesday) 18:00-20:00	42.	<i>Διερευνητική Οπτική Ανάλυση Δεδομένων με το Gephi</i> (Exploratory Visual Data Analysis with Gephi) Αλέξης Μπράϊλας (Alexis Brailas), Τμήμα Ψυχολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο (Department of Psychology, Panteion University of Athens, Greece)

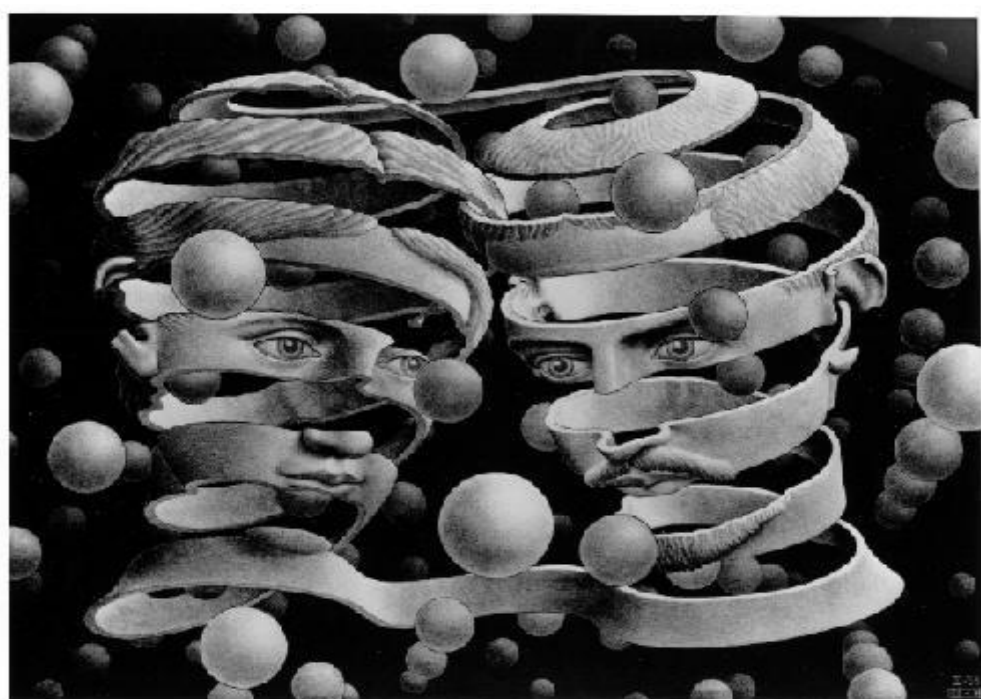
ΤΡΙΤΗ ΠΑΡΑΛΛΗΛΗ ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (PARALLEL WORKSHOP III)		
Στην αίθουσα του Εργαστηρίου Οικολογικής Ψυχολογίας και Βιωματικής, Ευρετικής και Διαλογικής-Επικοινωνιακής Ψυχοπαιδαγωγικής (in the Laboratory of Ecological Psychology and Experiential, Heuristic and Dialogical-Communicative Psychopedagogy of the Department of Preschool Education of the University of Crete)		
Τετάρτη (Wednesday) 15:30-17:30	43.	<i>Ενσώματα Πολυτροπικά, Αφηγηματικά και Βασισμένα στην Τέχνη και το Παιχνίδι Πλαίσια Μάθησης και Ανάπτυξης: Μια Εφαρμογή της Βιωματικής, Ευρετικής και Διαλογικής-Επικοινωνιακής Ψυχοπαιδαγωγικής στην Επιστημολογική-Μεθοδολογική Προοπτική της Οικο-Σωματικο-Βιωματικής Προσέγγισης</i> (Embodied Multimodal, Narrative and Art-based Playful Contexts for Learning and Development: An Application of Experiential, Heuristic and Dialogic-Communicative Psychopedagogy in the Epistemological-Methodological Perspective of Eco-Bodily-Experiential Approach) Μάριος Α. Πουρκός (Marios A. Pourkos), Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Κρήτης (Department of Preschool Education, University of Crete, Greece)

ΤΕΤΑΡΤΗ ΠΑΡΑΛΛΗΛΗ ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (PARALLEL WORKSHOP IV):		
Στην αίθουσα του Εργαστηρίου Ψυχολογικής Έρευνας (in the Laboratory of Psychological Research of the Department of Preschool Education of the University of Crete)		
Παρασκευή (Friday) 18:30-21:30	44.	<i>Computer Aided Qualitative Data Analysis</i> (Η Βασισμένη ή Υποβοηθούμενη από τον Υπολογιστή Ποιοτική Ανάλυση Δεδομένων) Marta Borkowska-Bierć , Department of Psychology, University of Warsaw, Poland

ΠΕΜΠΤΗ ΠΑΡΑΛΛΗΛΗ ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (PARALLEL WORKSHOP V)		
Στην αίθουσα του Εργαστηρίου Οικολογικής Ψυχολογίας και Βιωματικής, Ευρετικής και Διαλογικής-Επικοινωνιακής Ψυχοπαιδαγωγικής (in the Laboratory of Ecological Psychology and Experiential, Heuristic and Dialogical-Communicative Psychopedagogy of the Department of Preschool Education of the University of Crete)		
Σάββατο (Saturday) 09:00-11:00	45.	<i>Βίωμα και Διορθωτική Μάθηση στην Ψυχοθεραπεία: Η Ενσώματη Μεθοδολογική Προοπτική</i> (Process of Lived Experience and Corrective Learning in Psychotherapy: The Embodied Perspective) Μαριλένα Κόμη (Marilena Komi), Ψυχοπαιδαγωγός, Ψυχοθεραπεύτρια, Κέντρο Ψυχοθεραπείας και Συμβουλευτικής «Βίλχελμ Ράιχ» στην Αθήνα (Psycho-pedagog, Psychotherapist, Wilhelm Reich Institute of Psychotherapy and Counseling, Greece)

ΕΚΤΗ ΠΑΡΑΛΛΗΛΗ ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (PARALLEL WORKSHOP VI)		
Στην αίθουσα του Εργαστηρίου Οικολογικής Ψυχολογίας και Βιωματικής, Ευρετικής και Διαλογικής-Επικοινωνιακής Ψυχοπαιδαγωγικής (in the Laboratory of Ecological Psychology and Experiential, Heuristic and Dialogical-Communicative Psychopedagogy of the Department of Preschool Education of the University of Crete)		
Σάββατο (Saturday) 11:00-14:30	46.	<i>Βίωμα, Σώμα και Προσωπικό Νόημα: Μια Εφαρμογή της Μεθοδολογίας του Κινητικού Αυτοσχεδιασμού</i> (Lived Experience, Body and Personal Meaning: An Application of Movement Improvisation Methodology) Χριστίνα Στριφτόμπολα (Christina Striftobola), Κλινικός Ψυχολόγος, Χορογράφος\Performer (Clinical Psychologist, Choreographer\Performer, Greece)

ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ ΤΗΣ ΧΡΥΣΟΥΛΑΣ ΣΚΕΠΕΤΖΗ (ART EXHIBITION OF CHRYSOULA SKEPETZI) στην αίθουσα Δ7 (Room D7)		
Τετάρτη πρωί έως τη λήξη του συμποσίου (from Wednesday morning to the end of the symposium)	47.	<i>Το Βάρος του "Σταυρού"</i> (The Burden of the "Cross")

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ (SYMPOSIUM ABSTRACTS)

TETARTH (WEDNESDAY) 22-05-2013

ΕΝΑΡΚΤΗΡΙΑ ΟΜΙΛΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΟΡΓΑΝΩΤΗ ΤΟΥ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ
(OPENING ADDRESS BY THE ORGANIZER OF THE SYMPOSIUM)

1. Η Έννοια του Βιώματος και Ποιοτικές Ερευνητικές Προσεγγίσεις

Μάριος Α. Πουρκός

Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Το ανθρώπινο βίωμα και η ενσώματη επενέργεια συνιστούν την κύρια οντολογική και επιστημολογική βάση για τις ποιοτικές ερευνητικές μεθοδολογίες και σήμερα κατέχουν ειδική μεθοδολογική-ερμηνευτική-φαινομενολογική σημασία στην ψυχολογική και εκπαιδευτική έρευνα, αλλά και σε συναφείς τομείς των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών. Πιο συγκεκριμένα, οι έννοιες του βιώματος και της ενσώματης επενέργειας εισάγουν μια προσέγγιση στην ποιοτική ερευνητική μεθοδολογία στην Ψυχολογία και την εκπαίδευση (και σε συναφή επιστημονικά πεδία των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών), η οποία είναι διαφορετική από τις παραδοσιακές προσεγγίσεις που προέρχονται από τις συμπεριφοριστικές ή θετικές/φυσικές επιστήμες – μια προσέγγιση που έχει τις ρίζες της στο «καθημερινό ενσώματο βίωμα» του ανθρώπου στο πλαίσιο συγκεκριμένων οικολογικών, κοινωνικο-ιστορικών, πολιτισμικών και πραγματιστικών καταστάσεων. Αντί να βασίζεται σε αφηρημένες γενικεύσεις και θεωρίες, η προοπτική του ενσώματου βιώματος (η ενσώματη βιωματική προοπτική) προσφέρει μια εναλλακτική λύση που συνδέεται με το ανεπανάληπτο και τη μοναδικότητα της κάθε ανθρώπινης κατάστασης, με "το ανεπανάληπτο συμβάν της ύπαρξης" (Bakhtin, 1993: 2).

Η θεωρητική αυτή προσέγγιση είναι σημαντική, καθότι είναι δυνατόν να αναλύσουμε τη μοναδικότητα του ενσώματου βιώματος, όχι μόνο ως μια μορφή κοινωνικής αλληλεπίδρασης, αλλά ως κάτι που είναι συζευγμένο με τις κοινωνικές δομές και το λόγο, γεγονός που συνεπάγεται τη διαπραγματεύση των εντάσεων, συγκρούσεων και αβεβαιοτήτων σε συγκεκριμένα οικολογικά, κοινωνικο-ιστορικά, πολιτισμικά και πολιτικά πλαίσια.

Με την έννοια του βιώματος εδώ αναφερόμαστε τόσο στους αισθητικούς/ενσώματους όσο και στους πιο αναστοχαστικούς και ερμηνευτικούς τρόπους με τους οποίους είμαστε στον κόσμο και δρούμε μέσα σ' αυτόν. Όλα τα βιώματά μας (πρωτογενή και δευτερογενή) είναι ενσώματα, καθότι βιώνουμε τον κόσμο και τον εαυτό μας μέσα από το σώμα μας και τα αντιληπτικά μας συστήματα.

Στην ανακοίνωση αυτή παρουσιάζουμε: (1) το ευρύτερο πεδίο έρευνας του βιώματος και συζητούμε τις αναπτύξεις, τη έννοια και τα βασικά του θεωρητικά και πρακτικά ζητήματα, (2) τις βασικές παραδοχές μιας μη-αναπαραστατικής, ολιστικής, σχεσιακής και οικολογικής/συστημικής προσέγγισης που αποκαλούμε οικο-σωματικο-βιωματική, όπου το βίωμα κατανοείται ως ένα αναδύομενο, σχεσιακό συμβάν (ως ένα οικο-σωματικό-βιωματικό συμβάν της ύπαρξης), και (3) τους διαφορετικούς τρόπους (μεθοδολογίες/μεθόδους) με τους οποίους μπορούμε να "συγκεντρώσουμε" και να "συλλέξουμε" το βιωματικό μας υλικό.

Μιλώντας για τη "συγκέντρωση" και τη "συλλογή" του βιωματικού υλικού (δεδομένα των ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών) δεν εννοούμε εδώ ούτε το "σκληρό" αντικειμενικό (συμπεριφοριστικό και θετικιστικό) "παράδειγμα" των θετικών ή φυσικών επιστημών ούτε τον υποκειμενικό, σολιμιστικό τρόπο σκέψης. Θα πρέπει επίσης να τονίσουμε ότι το βιωματικό υλικό ή αναπαραστάσεις που διαθέτουμε λεκτικά ή γραπτά και οπτικά (από τις αναμνήσεις, τους αναστοχασμούς, τις παρατηρήσεις, τις συνομιλίες, τις περιγραφές, τις απαντήσεις από τις συνεντεύξεις, κ.ά.) είναι πάντα μετασηματισμοί και ανακατασκευές του βιώματος. Όσο πλούσιο και αν είναι ποτέ δεν είναι ταυτόσημο με το βίωμα αυτό καθ' αυτό, με το βίοκοσμο, με τη βιωμένη εμπειρία.

1. The Concept of Lived Experience and Qualitative Research Approaches

Marios A. Pourkos

Department of Preschool Education, University of Crete, Greece

Human lived experience and embodied agency are the main ontological and epistemological basis for qualitative research methodologies and currently possesses special methodological-hermeneutical-phenomenological significance in psychological and educational research, but also in related fields of social and humanistic sciences. More specifically, the notions of *lived experience* and *embodied agency* introduce an approach to qualitative research methodology in psychology and education (and related fields) that is distinct from traditional approaches derived from the behavioral or natural sciences – an approach rooted in the “everyday embodied lived experience” of human beings in psychological and educational situations. Rather than relying on abstract generalizations and theories, the embodied lived experience perspective (embodied experiential perspective) offers an alternative that taps the unique nature of each human situation, with “the once-occurrent event of being” (Bakhtin, 1993: 2).

This theoretical approach is relevant since it is possible to analyse the singularity of lived experience, not only as a form of social interaction, but as linked to social structures and discourses, which implies negotiations of tensions, conflicts, and uncertainties within specific ecological, socio-historical, cultural and political contexts.

Lived experience here refers both to the sensory/bodily and also to the more reflected and interpreted ways in which we are in the world and the ways in which we act on it. All lived experiences (primary and secondary) are embodied inasmuch as we experience the world and our selves through our bodies and our perceptual systems.

In this introductory presentation we sketch: (1) the broad field of lived experience research and discuss developments, concepts, and theoretical interests as well as aspects of practice, (2) the basic assumptions of a non-representational, holistic, relational and ecological/systemic perspective which we called eco-bodily-experiential approach where lived experience is understood as an emerging, ecological and relational event (as an eco-bodily-experiential event of being), and (3) the various methodologies/methods to "gathering" or "collecting" lived-experience material of different forms.

Speaking of "gathering" and "collecting" lived-experience material (human science data) we don't mean here neither the "hard" objective (behavioristic and positivistic) paradigm of natural sciences neither the subjective, solipsistic way of thinking. It should also be emphasized that the lived-experience material or lived-experience representations of experiences (experiential accounts) we have (recollections, reflections, observations, conversations, descriptions of experiences, taped interviews about experiences, etc.) –whether caught in oral or in written discourse or in visual means– are already transformations and reconstructions of those experiences. However rich they are never are identical with lived-experience itself, with lifeworld, with the world of lived experience.

ΠΡΩΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION I): ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ I (EXPERIENTIAL WORKSHOP I)

2. Αποκαλύπτοντας την Πολυπλοκότητα της Ψυχοθεραπευτικής Διαδικασίας: Μια Εφαρμογή της Μεθοδολογίας της Μελέτης Περίπτωσης στην Εξέταση του Ρόλου των Θετικών Συναισθημάτων στην Ψυχοδυναμική Ψυχοθεραπεία

Εύα Φραγκιαδάκη

Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Οι μελέτες μεμονωμένων περιπτώσεων εφαρμόζονται ευρέως σαν κύρια μεθοδολογία στην ψυχοθεραπευτική έρευνα τις πρόσφατες δεκαετίες. Οι συστηματικές μέθοδοι των αναλύσεων περιπτώσεων φωτίζουν τα εκ βαθέων φαινόμενα της θεραπείας και δικαιώνουν την πολυπλοκότητα της ψυχοθεραπευτικής διαδικασίας. Το παρόν εργαστήριο πάνω στη μελέτη περίπτωσης επιχειρεί να υποδείξει ενδεικτικά τη λειτουργία του πλαισίου των θετικών συναισθημάτων στην ψυχοδυναμική θεραπεία. Η ψυχοδυναμική ψυχοθεραπεία εστιάζει ιδιαίτερα στην ανάλυση των αρνητικών συναισθημάτων, παραμερίζοντας τη διερεύνηση των θετικών συναισθημάτων. Ο σκοπός αυτής της μελέτης είναι να υποδείξει το ρόλο της ιδιότητας της ανοδικής πορείας η οποία προέρχεται από την εμπειρία θετικών συναισθημάτων στην κλινική πράξη. Οι απομαγνητοφωνήσεις των συνεδριών αναλύθηκαν με βάση τη μεθοδολογία της Θεμελιωμένης Θεωρίας. Μέσα από την ποιοτική ανάλυση των στιγμής-προς-στιγμή καταστάσεων που συμβαίνουν μέσα στη συνεδρία, ο στόχος είναι να προστεθεί αυτή η μελέτη στην προσπάθεια να προσδιοριστεί ο ρόλος των θετικών συναισθημάτων και της ρύθμισης του συναισθήματος στο πλαίσιο της ψυχοδυναμικής θεραπείας. Οι διαδικασίες κατασκευής του ερευνητικού πρωτοκόλλου, της ανάλυσης των απομαγνητοφωνήσεων και της παρουσίασης των αποτελεσμάτων θα αναδειχθούν βήμα-προς-βήμα μέσα από βινιέτες και παραδείγματα των συνεδριών. Οι συμμετέχοντες του εργαστηρίου θα έχουν την ευκαιρία να διερευνήσουν μέρη των απομαγνητοφωνήσεων των ψυχοθεραπευτικών συνεδριών και να γνωρίσουν τις προκλήσεις της ποιοτικής ανάλυσης μιας τέτοιας ιδιαίτερης μορφής δεδομένων.

2. Revealing the Complexity of the Psychotherapy Process: An Application of Case Study Methodology in the Examination of the Role of Positive Emotions in Psychodynamic Psychotherapy

Eva Fragkiadaki

Department of Psychology, University of Crete

Single case studies are broadly applied as main methodology in psychotherapy research over recent decades. The systematic methods of case analyses shed light upon in-depth phenomena of therapy and give justice to the complexity of psychotherapy process. The present case study workshop attempts to indicate tentatively the demonstration of positive-emotions context in a psychodynamic-oriented therapy process. Psychodynamic psychotherapy is especially devoted to the exploration of negative emotions, leaving positive emotions examination and analysis aside. The aim of this study is to illuminate the role of the upward-spiral of positive emotions in clinical practice. The transcripts of the sessions were analysed based on the guidelines drawn from Grounded Theory paradigm. Through qualitative analysis of in-session momentary states, the goal is to add to the effort of determining the role of positive emotions and emotion regulation in psychodynamic therapy context. The step-by-step processes of outlining the research protocol, the transcript analyses and the demonstration of results will be illustrated through vignettes and verbatim examples of the sessions. The workshop participants will have the opportunity to explore parts of the transcripts of the psychotherapy sessions and meet the challenges of qualitatively analysing such unique form of data.

**ΔΕΥΤΕΡΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION II): ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ II
(EXPERIENTIAL WORKSHOP II)**

3. Προσεγγίζοντας το Βίωμα του Άλλου μέσα από την Εκδραμάτιση των Ονείρων του: Μια Εφαρμογή του Μη Κατευθυντικού Ψυχοδράματος

Αριστείδης Στουρνάρας

Ψυχίατρος Παιδιών & Εφήβων, Μη Κατευθυντικός Ψυχοθεραπευτής

Το μη κατευθυντικό ψυχόδραμα είναι μια ανθρωπιστική ψυχοθεραπευτική τεχνική βασισμένη στο παιχνίδι των ρόλων (role play), που επιδιώκει τη θεατρική εκδραμάτιση (acting) ψυχοσυναισθηματικών καταστάσεων, ψυχικών συγκρούσεων, βιωματικών στιγμών των ατόμων μιας ομάδας. Εξ' ορισμού βασίζεται στην μέθοδο της μη κατευθυντικής παρεμβατικότητας του Michel Lobrot (N.D.I.) και το ψυχόδραμα του Moreno

Ο Lobrot εξέλιξε το αυθόρμητο ψυχοδραματικό θέατρο του Moreno και το ανέδειξε σε βασικό ψυχοθεραπευτικό εργαλείο εντάσσοντας το στην θεραπευτική διαδικασία της ομάδας σαν αναπόσπαστο κομμάτι της. Με αυτό το όχημα η ομάδα εργάζεται με βάση τα όνειρα που διηγούνται οι συμμετέχοντες. Έτσι συμμετέχει αυθόρμητα στο ονειρόδραμα, όπως μας αρέσει να το αποκαλούμε στην ομάδα.

Γενικά, στο μη κατευθυντικό ψυχόδραμα, η θεατρική εκδραμάτιση χωρίς να είναι αυτοσκοπός, επιδρά καταλυτικά στη ομαδική ψυχοθεραπευτική διαδικασία. Δίνει στην ομάδα ένα πραγματικό χώρο βιωματικής δράσης, αυξάνει την ενσυναίσθηση (empathy), έχει χαρακτήρα καθαρτικό και πυροδοτεί συναισθηματικές καταστάσεις ιδανικές για παραγωγική ψυχοθεραπευτική επεξεργασία σε ασφαλές πλαίσιο. Ταυτόχρονα, λειτουργεί με κέντρο τον άνθρωπο και έχει σαν άμεσο στόχο την εξέλιξη του μέσω συνειδητοποιήσεων και την μετουσίωση αρνητικών συναισθηματικών καταστάσεων σε θετικά βιώματα.

3. Approaching the Other's Lived Experience Through Acting Dreams: An Application of Non Directive Dream Drama

Aristidis Stouraras

Child & Adolescent Psychiatrist, Non Directive Psychotherapist

Non directive drama is a humanistic psychotherapeutic technique based on role play(ing) that aims to acting of mental emotional states, mental conflicts, experiential moments of the members of a group.

Basically it is based on Non-Directive Interventional method of Michel Lobrot (NDI) and Moreno's classical psychodrama.

Lobrot improved the spontaneous Moreno psychodrama theater and he turned made it to be the basic therapeutic tool, putting it in the therapeutic process of a group as one of the most important parts of it. This way, the group works on the basis of dreams that the group members narrate share so one takes spontaneously part to the dream drama or "onirodrama" as we like to call it in the group.

Generally speaking in the non-directive drama, acting affects strongly to the group therapeutic process. It provides the group with a real space of experiential action, it increases empathy, has cathartic character and ignites emotional states, ideal for productive psychotherapeutic work in a safe place. At the same time it works with the person as the center, and has an immediate aim the improvement of inner awareness and the sublimation of negative emotional states to positive experiences.

**ΤΡΙΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION III): ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ III
(EXPERIENTIAL WORKSHOP III)**

4. Η Φωτογραφία ως Τεκμήριο στην Ποιοτική Κοινωνική Έρευνα: Χρήσεις και Καταχρήσεις

Άρης Τσαντιρόπουλος

Τμήμα Φιλοσοφικών και Κοινωνικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Το εργαστήριο αυτό χωρίζεται σε δύο αλληλένδετα μεταξύ τους μέρη: ένα θεωρητικό μέρος και ένα πρακτικό μέρος. Στο πρώτο μέρος εξετάζονται, μέσω συγκεκριμένων παραδειγμάτων-περιπτώσεων, δύο κύρια ζητήματα: (α) με αφετηρία την παραδοχή ότι «αυτό που βλέπουμε στη φωτογραφία έχει υπάρξει» εξετάζονται οι χρήσεις της φωτογραφίας ως τεκμηρίου στην ποιοτική κοινωνική έρευνα, και (β) με αναφορά τις χρήσεις της φωτογραφίας ως μέσο πολιτικής προπαγάνδας και κατασκευής «τόπων» (καρτποστάλ) αναπτύσσεται το επιχείρημα ότι η ευρέως διαδεδομένη παραδοχή ότι «η φωτογραφία αποτυπώνει την πραγματικότητα» αποτελεί ένα ιδεολόγημα. Στο δεύτερο μέρος γίνεται μια μικρή πρακτική φωτογράφισης. Στόχος είναι να δειχτεί πως κατασκευάζεται το αντικείμενο φωτογράφισης ως απόρροια των κύριων τεχνικών της διαδικασίας φωτογράφισης, που είναι το βάθος πεδίου, η γωνία λήψης και η φωτομέτρηση.

4. The Photography as a Document in Qualitative Social Research: Uses and Misuses

Aris Tsantiropoulos

Department of Philosophy and Social Studies, University of Crete, Greece

This workshop is divided into two interrelated parts: a theoretical part and a practical one. The first part examines, through concrete examples-cases, two main issues: (a) taking into account the assumption that "what we see in the photo picture has been once in reality" we examine the uses of photography as a document in qualitative social research, and (b) based on cases of using the photography for purposes of political propaganda and for construction of "places" (postcard) we argue that the widespread assumption that "the photography is a representation of reality" is an ideology. In the second part of the workshop a practice in photography will take place. The objective is to show how the object of photography is constructed as a result of the main technical photographing process, that is the depth of field, the angle and the exposure metering.

TETARTH ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION IV): ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ IV (EXPERIENTIAL WORKSHOP IV)

5. Η Κοινωνιοδραματική Απεικόνιση των Κοινωνικών Συμβάντων και της Ψυχικής Οδύνης που τα Συνοδεύουν στην Ψυχοθεραπευτική Διεργασία: Η Μεθοδολογική Προσέγγιση του Ψυχοδράματος του Moreno

Αντώνης Λιοδάκης

Ψυχίατρος-Ψυχοθεραπευτής, Διευθυντής του Κέντρου Ψυχικής Υγείας Ρεθύμνου

Βασικός στόχος των ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών είναι η *κατανόηση* των φαινομένων, αντίθετα προς τους στόχους των θετικών επιστημών που είναι η *εξήγηση* των φαινομένων. Ο Max Weber χρησιμοποίησε την ερμηνευτική κατανοητική μέθοδο προκειμένου να ερμηνεύσει το ιστορικό συγκείμενο της κοινωνικής πραγματικότητας. Ο Moreno όμως κατόρθωσε να πραγματώσει την μετάβαση μέσα από την θεωρία της δράσης, από τα φιλοσοφικά προσχήματα στο πειραματικό πεδίο. Ο Moreno επεξεργάστηκε τον χώρο της συλλογικής συνείδησης ως μοναδικό προνόμιο του ανθρώπου, με θεσμιζόμενες αξίες και μέσα από κοινωνιοδραματικές οπτικές κατορθώνει να αναπαριστά ενεργά τα κοινωνικά του δρώμενα. Βλέπει τον άνθρωπο ως ενεργητικό δράστη, που δρα στη σκηνή ως δημιουργός και ως ηθοποιό με την δύναμη της αυθορμησίας του. Ο διαχωρισμός της συμπεριφοράς από την δράση επιτρέπει την μετακίνηση από το «Εγώ» στο «Εμείς» και διαμορφώνει την περίσσια της συνείδησης. Το βιωματικό αυτό εργαστήριο θα γίνει με τη μορφή βιωματικών ασκήσεων σε μια ομάδα προσώπων που επιθυμούν να συμμετάσχουν. Οι ασκήσεις αυτές αποσκοπούν στην καταγραφή των δυναμικών της ομάδας, στην ανάπτυξη της αίσθησης ασφάλειας και εμπιστοσύνης, στην αναγνώριση και ανάπτυξη της κατανόησης των κοινωνικών εννοιών και την σύνδεσή τους με την προσωπική ψυχική οδύνη και γενικότερα στην σκηνοθετική επιμέλεια της κοινωνιοδραματικής διαδικασίας. Από την εφαρμογή της διαδικασίας αυτής επιτυγχάνεται η ανάπτυξη της ανθρώπινης συνειδητότητας υπερβαίνοντας τα όρια και τα στερεότυπα των καθιερωμένων και κυρίαρχων, προς μια κατεύθυνση, αλλαγών και ανατροπών.

5. The Sociodramatic Presentation of Social Events and Mental Anguish that Accompanies the Psychotherapeutic Process: The Methodological Approach of Moreno's Psychodrama

Antonios Liodakis

Psychiatrist-Psychotherapist, Director of the Center of Mental Health, Rethymno, Crete, Greece

The main objective of the humanities and social sciences is to *understand* the phenomena, unlike the purpose of natural sciences that is the *explanation* of phenomena. The Max Weber used the hermeneutic method of undrestanding in order to interpret the historical context of social reality. Moreno managed to realize the transition through the action theory, from the philosophical pretexts to the experimental field. Moreno examined the field of collective consciousness as the sole prerogative of man, with institutionalized values and through sociodramatic techniques manages actively to represent the social events. He views the man as an active agent, who acts on the stage as a creator and as an actor with the power of his spontaneity. The separation of behavior from the action permits the movement from "I" to "We" and forms the excess of consciousness. This experiential workshop will take the form of experiential exercises in a group of persons who wish to participate. These exercises are designed to record the group dynamics, to develop a sense of security and trust, to recognize and develop the undrestanding of social concepts and their connection with personal anguish and generally the understanding of sociodramatic process. From the application of this procedures we achieve a development of human consciousness beyond the boundaries and stereotypes established by the dominant, in one direction, changes and overthrows.

**ΠΕΜΠΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION V): ΠΑΝΕΛ Ι (PANEL I)
ΒΙΩΜΑ ΚΑΙ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ: ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ
ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ (LIVED EXPERIENCE AND
BIOGRAPHY: EPISTEMOLOGICAL AND METHODOLOGICAL ISSUES IN
QUALITATIVE RESEARCH)
ΠΡΟΕΔΡΟΣ (CHAIR): ΜΑΝΟΣ ΣΑΒΒΑΚΗΣ (MANOS SAVVAKIS)**

**6. Φαινομενολογία και Ποιοτική Έρευνα: Το Βίωμα ως Αφετηρία μίας Κριτικής Κοινωνικής
Επιστήμης**

Μάνος Σαββάκης

Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Η σχολή της φαινομενολογίας συνδέεται με την ερμηνευτική παράδοση στις κοινωνικές επιστήμες και με τη μικροκοινωνιολογία. Η κεντρική αρχή της συγκεκριμένης θεωρητικής και εμπειρικής πρότασης σχετίζεται πρωταρχικά με τη μελέτη του ανθρώπινου βιώματος, όπως αυτό κατασταλάζει με τη μορφή μίας εμπειρικά αποτυπώσιμης βιωμένης εμπειρίας, αφενός ως αφετηριακού σημείου συγκρότησης κοινωνιολογικής γνώσης αφετέρου ως τόπου συνάντησης ανάμεσα στη γλώσσα και στις αναλυτικές κατηγορίες της επιστήμης και αντίστοιχα σε εκείνες της καθημερινής ζωής. Αυτό το διακύβευμα αποτελεί ένα κομβικό στοιχείο συγκρότησης μίας κριτικής κοινωνικής επιστήμης με εμπειρικό, ποιοτικό, προσανατολισμό.

Σε ερευνητικό επίπεδο, η φαινομενολογική παράδοση προτάσσει την ποιοτική έρευνα πεδίου ως τον ενδεδειγμένο τρόπο κατανόησης και ερμηνείας της πολυπλοκότητας και της ιστορικότητας των ανθρώπινων σχέσεων. Το βασικό σημείο εκκίνησης αποτελούν τα σχήματα ερμηνείας και οι τυποποιήσεις των δρώντων υποκειμένων, όπως αυτά συγκροτούνται κοινωνικά, στην καθημερινότητα τους. Σε ένα επόμενο επίπεδο, η βιοματική σχέση των ατόμων με την κοινωνική ζωή –και με τους πολλαπλούς κοινωνικούς κόσμους, στους οποίους συμμετέχουν– συνιστά το εμπειρικό πεδίο διερεύνησης μίας εφαρμοσμένης κοινωνικής επιστήμης με ανθρωποκεντρικό περιεχόμενο και με ερμηνευτικό προσανατολισμό.

Η παρούσα συμβολή αναλύει τα κεντρικά σημεία της φαινομενολογικής παράδοσης και συνδέει τα αναλυτικά της εργαλεία με την ποιοτική έρευνα. Σε διάφορες εκδοχές της. Συγκεκριμένα, διερευνά την προσέγγιση του ανθρώπινου βιώματος, δηλαδή της κοινωνικά συγκροτημένης δι-υποκειμενικής εμπειρίας, ως τρόπου συγκρότησης επιστημονικής γνώσης και ως προνομιακού σημείου συζήτησης επιστημολογικών και μεθοδολογικών ζητημάτων και πολιτικών και αξιακών θεμάτων.

**6. Phenomenology and Qualitative Research: The Lived Experience as the Starting Point for a
Critical Social Science**

Manos Savvakis

Department of Sociology, University of the Aegean, Greece

The school of phenomenology is associated with the interpretive tradition in the social sciences and with microsociology. The central principle of this theoretical and empirical paradigm is linked to the study of human lived experience, as it is socially constituted and culturally grounded. This characteristic comprises a privileged starting-point regarding the formation of sociological knowledge. It can as well become a promising meeting place between “scientific” and “lay” language. This challenge is a key element in forming a critical social science retaining an empirical, qualitative, approach.

At a research level, this tradition proposes the qualitative inquiry as the appropriate way of understanding and interpreting the complexity and the historicity of human relationships. The basic starting point is the interpretive schemes and the cultural formulations of acting subjects, as they are socially constituted, in their everyday lives. Consequently, the experiential relationship of individuals with their social lives –and their multiple social worlds in which they participate– forms a privileged field of an applied social science that holds a humanistic content and an interpretive orientation.

This contribution analyzes the main points of the phenomenological tradition and connects its analytical tools to the demands and the prerequisites of qualitative research, in its various versions. It also explores the approach of human lived experience; this is to say of the socially structured inter-subjective experience, as a privileged way of constituting scientific knowledge and as an interesting point of discussion in respect to epistemological, methodological, political and ethical issues.

7. Η Διαλεκτική του Βιώματος και του Ανοίκειου στην Ερμηνευτική-φαινομενολογική Σκέψη

Άγγελος Μουζακίτης

Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σκοπός της παρούσας εισήγησης είναι να διερευνήσει την διαλεκτική σχέση μεταξύ των διαφόρων εκφάνσεων του ανοίκειου (συμπεριλαμβανομένου του περίφημου *Unheimlich* των Freud και Heidegger) και της συγκρότησης του εαυτού, την διαδικασία δηλαδή της οικείωσης-ιδιοποίησης του αλλότριου και του αγνώστου που συνεπάγεται η έννοια του βιώματος, όπως την ανέδειξε η ερμηνευτική φαινομενολογία. Υπό το πρίσμα αυτού του αιτήματος θα εξεταστούν πρωτίστως η περίφημη έννοια της "τήξης των οριζόντων" του Gadamer καθώς και οι διαλογισμοί του Ricoeur σχετικά με την αλληλεξάρτηση ή τα χιάσματα εαυτού/άλλου, σώματος/ψυχής, ιστορίας/ιστορικότητας, μνήμης/λήθης και εν τέλει της αλήθειας. Ιδιαίτερη έμφαση θα αποδοθεί στα έργα των δύο φιλοσόφων *Μέθοδος και Αλήθεια* (Gadamer) και *Ο ίδιος ο Εαυτός ως Άλλος* και *La Mémoire, l'Histoire, l'Oubli* (Ricoeur).

7. The Dialectic of Lived Experience and the Uncanny in Hermeneutic-phenomenological Thought

Angelos Mouzakitis

Department of Sociology, University of Crete, Greece

This paper explores the emergence of lived experience through the clarification of the 'dialectic' process that takes place between the unknown, the unfamiliar and the uncanny (Freud's and Heidegger's celebrated *Unheimlich*) and the always already appropriating human being, as it is elaborated in the context of hermeneutic phenomenology. Emphasis is placed on Gadamer's formulation of the problem in the guise of the 'fusion of horizons' and Ricoeur's attempt to delve deeper into this dialectic via the development of a hermeneutics that pays heed to the belonging- together or the *chiasms* of self/other, body/psyche, history/historicity, memory/forgetting and truth. Gadamer's major work *Truth and Method* and Ricoeur's key-texts *Oneself as Another* and *La Mémoire, l'Histoire, l'Oubli* serve as starting-points for the discussion of the various insights, problems and *aporiae* posed by this incessant dialectic.

8. Η Ψυχιατρική Εμπειρία ως Ηθική Εμπειρία: Κριτικός Αναστοχασμός πάνω σε Δύο Κείμενα του Erving Goffman

Μανόλης Τζανάκης

Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Το έργο του Erving Goffman αποτελεί μια από τις σημαντικότερες συνεισφορές για την κατανόηση τόσο του ασυλικού παρελθόντος της ψυχιατρικής όσο και του νέου, μη-ασυλικού θεραπευτικού πλαισίου. Στην ανακοίνωση θα συζητηθούν οι απόψεις του εν λόγω συγγραφέα, όπως αποτυπώνονται σε δύο κείμενά του, τα «Ασυλα» και το «Relations in Public». Στις σχετικές έρευνες ο εν λόγω συγγραφέας εμβαθύνει σε μια θεωρία περί εαυτού, αναδεικνύοντας ταυτόχρονα ορισμένα θεμελιώδη πολιτισμικά συμφραζόμενα της «ηθικής σταδιοδρομίας», όχι μόνο του τρόφιμου του ψυχιατρείου, αλλά και του μη ιδρυματοποιημένου «ασθενή» των μετα-ασυλικών ψυχιατρικών υπηρεσιών. Οι μελέτες αυτές αποτελούν μια πολύτιμη θεωρητική παρακαταθήκη προκειμένου να κατανοηθεί η δυναμική σχέση με τον εαυτό ως αποτέλεσμα της ψυχιατρικής εμπειρίας εν γένει, δηλαδή του βιώματος αφενός των «συμπτωμάτων» και αφετέρου των θεραπευτικών παρεμβάσεων που αποσκοπούν στον έλεγχο τους.

8. The Psychiatry Experience as a Moral Experience: Critical Reflection About Two Texts of Erving Goffman

Manolis Tzanakis

Department of Sociology, University of Crete, Greece

The work of Erving Goffman holds a great significance in understanding the past of psychiatric and the new therapeutic framework regarding the post-asylum era. The paper will discuss the view of the author, as reflected in his two major studies, namely "Asylums" and "Relations in Public". In these studies Goffman elaborates a theory of the self, while highlighting some fundamental cultural qualities of the "moral career" of the patient not only of the psychiatric hospital, but also of the community of the psychiatric services as a whole. These studies retain a major theoretical contribution in order to understand the dynamic relationship with the self as a result of psychiatric experience.

9. Ο Georges Devereux και η Εθνοψυχιατρική Μέθοδος

Θεόδωρος Σπύρος

Κοινωνιολόγος & Κοινωνικός Ανθρωπολόγος

Στην ανακοίνωσή μας θα εξετάσουμε τη συμβολή του Georges Devereux στη σύγκλιση της κοινωνικής και πολιτισμικής ανθρωπολογίας με την ψυχιατρική και την ψυχανάλυση. Αφού αναφερθούμε συνοπτικά στις εθνογραφικές έρευνες του θεμελιωτή της εθνοψυχιατρικής, θα παρουσιάσουμε το ρόλο των δασκάλων του Marcel Mauss και Alfred Kroeber στη συγκρότηση της εθνοψυχιατρικής θεωρίας και μεθόδου που αυτός πρότεινε.

Ειδικότερα, θα μας απασχολήσει η σημασία της συγκεκριμένης μεθόδου για μια ερμηνευτική προσέγγιση της σημασίας της κουλτούρας –όπως αυτή αναδύεται στα νοήματα αλλά και τις πρακτικές παραγωγής του σώματος και κατασκευής του εαυτού– στην πρόσληψη της “ψυχικής” και “ψυχοσωματικής ασθένειας”.

9. Georges Devereux and the Ethnopsychiatric Method

Theodoros Spyros

Sociologist & Social Anthropologist, Greece

In this presentation I'll examine Georges Devereux contribution in the convergence of social and cultural anthropology with psychiatry and psychoanalysis. After a concise reference on the ethnographic researches of ethnopsychiatry's founder, I'll present the role of his teachers, Marcel Mauss and Alfred Kroeber, in the formation of the ethnopsychiatric theory and method proposed by him.

Especially, I'll analyze the significance of this method for an interpretative approach of culture's significance –as it emerges in the meanings and the practices of body's production and of self-construction– for the perceptions of “mental” and “psychosomatic illness”.

10. Βιογραφικές (Ανα-)Κατασκευές της Κοινωνικής Εμπειρίας

Γιώργος Τσιώλης

Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Από τη δεκαετία του 90 έχει τεθεί στο επίκεντρο της συζήτησης μεταξύ των ερευνητών, που υιοθετούν τη βιογραφική προσέγγιση, η «βιογραφία» ως κοινωνική κατασκευή και οι διαδικασίες παραγωγής της. Στις βιογραφικές κατασκευές αναγνωρίζονται σημαντικές λειτουργίες κυρίως σε ό,τι αφορά τη συγκρότηση της ταυτότητας αλλά και την προσοικείωση του κοινωνικού από την πλευρά του υποκειμένου. Μια τέτοια κατανόηση της βιογραφίας ως κοινωνικής κατασκευής και των λειτουργιών της επαναπροσδιόρισε το αντικείμενο της βιογραφικής έρευνας. Κάτω από αυτό το πρίσμα οι ερευνητές επιχειρούν να ανακατασκευάσουν ερμηνευτικά τις διαδικασίες και τα αποτελέσματα εκείνης της ειδικής κατασκευαστικής επίδοσης που καταβάλλεται από την πλευρά των ατόμων για να διαχειριστούν κοινωνικές ανακατατάξεις, ανατροπές, ρήξεις και ασυνέχειες, να τις προσοικειωθούν στο πλαίσιο της ιστορίας της ζωής τους, εγκιβωτίζοντας τις σε μια περισσότερο ή λιγότερο συνεκτική αφήγηση του εαυτού. Μια τέτοια «ανακατασκευαστική» προσέγγιση έχει αντιμετωπίσει, ωστόσο, ενδιαφέρουσες ενστάσεις τόσο από μια μεταδομιστική θεώρηση της ταυτότητας όσο και από την οπτική μιας μετα-αποικιακής κριτικής. Στην πρώτη περίπτωση η «ανακατασκευαστική» βιογραφική έρευνα επικρίνεται διότι αναπαράγει την αντίληψη περί της ύπαρξης ενός σταθερού και ενιαίου πυρήνα της ταυτότητας του εαυτού, ενώ στη δεύτερη επισημαίνεται ο κίνδυνος κανονικοποίησης και φυσικοποίησης των βιογραφιών. Η εν λόγω κριτική και οι μεθοδολογικές συνεπαγωγές της θα αποτελέσουν το περιεχόμενο της ανακοίνωσης.

10. Biographical (Re) Constructions of Social Experience

Giorgos Tsiolis

Department of Sociology, University of Crete, Greece

From the 90's the focus of the debate between researchers, adopting the biographical approach, concerns 'biography' as a social construction and its overall production processes. On these biographical constructions what is recognized are important functions mainly regarding the construction of identity and the arrogation of the social, as it is experienced by the acting subjects. This particular understanding of biography as a social construction and the examination of its multiple functions redefined the subject of biographical research. Under this light, the researchers tried to interpretively reconstruct the procedures and the results of that specific constructive effort service paid by the individuals in order to manage social changes, twists, ruptures and discontinuities regarding their life history while at the same time presenting a more or less coherent narrative of the self. Such a "reconstructive" approach has faced, however, interesting objections raised both from a post-structuralist view of social identity and from a post-colonial criticism. In the first case the "reconstructive" biographical research is criticized because it reproduces the view regarding the existence of a stable and united view of the self and his/her identity while in the second, it highlights the risk of normalizing and naturalizing biographies. The review of this particular criticisms and its methodological implications will be the basis of this specific contribution.

11. Ο Μουσικός Αυτοσχεδιασμός Ηχοτοπίου ως Ψυχολογική και Παιδαγωγική Βιωματική Προσέγγιση για την Κατανόηση του Κόσμου και του Εαυτού

Ιωάννα Ετμεκτσόγλου

Τμήμα Μουσικών Σπουδών, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Κέρκυρα

Ο ήχος διαποτίζει τα βιώματα των ανθρώπων και των άλλων ειδών που μοιράζονται κάθε οικοσύστημα. Η μουσική –οργανωμένος ήχος που γίνεται αντιληπτός από ένα ή περισσότερα είδη– είναι αποτέλεσμα μιας δημιουργικής επεξεργασίας του ηχητικού υλικού. Ο *Προετοιμασμένος Μουσικός Αυτοσχεδιασμός Ηχοτοπίου* (ΠΜΑΗ) –με τη μορφή που προτείνεται εδώ– είναι μια μουσική, δυναμική προσέγγιση της ζωής μέσα σε ένα οικοσύστημα, μια δημιουργική βιωματική εμπειρία η οποία τροφοδοτείται από την επιστημονική γνώση αλλά και παράγει γνώση μέσω της τέχνης της μουσικής.

Ως ένα ψυχολογικό και παιδαγωγικό εργαλείο, ο ΠΜΑΗ βασίζεται πρωταρχικά (1) στην δημιουργική προοπτική της *Ακουστικής Οικολογίας* και των σχετικών πρακτικών της *Σύνθεσης Ηχοτοπίου* και του *Ηχοπερίπατου* όπως έχουν γίνει γνωστά μέσα από το συγγραφικό έργο και τη διδασκαλία του R. Murray Schafer, της Hildegard Westerkamp, του Barry Truax κ.α., και (2) σε γνώση από τους επιστημονικούς τομείς της *Ακουστικής*, *Ψυχοακουστικής*, *Ψυχολογίας της Μουσικής* και *Βιοακουστικής*. Ο ΠΜΑΗ λειτουργεί ως "δοχείο-πλαίσιο" για τον συνεχή διάλογο και ανατροφοδότηση ανάμεσα στην ακρόαση και το δημιουργικό πειραματισμό με ήχους, από την μια μεριά, και στην ανακάλυψη των τρόπων παραγωγής, αντίληψης και χρήσης των ήχων από διάφορους οργανισμούς του οικοσυστήματος, από την άλλη. Κατά τη διαδικασία προετοιμασίας του αυτοσχεδιασμού ηχοτοπίου σε μια ομάδα, τα δύο εξελισσόμενα οικοσυστήματα –το *μουσικό* και το *βιολογικό*– τροφοδοτούν με πληροφορίες το ένα το άλλο συνεχώς και αλληλοδιαμορφώνονται κατά μία σπειροειδή πορεία ανάπτυξης. Αυτός ο δημιουργικός βιωματικός διάλογος αισθητικής-επιστήμης είναι δυνατόν να κινητοποιήσει τον μαθητή και να τον/την οδηγήσει σε μια εμπλουτισμένη αντίληψη του κόσμου και του εαυτού μέσα σε αυτόν.

Σε συνέχεια μιας σύντομης εισαγωγής των βασικών εννοιών της *Ακουστικής Οικολογίας* και του ΠΜΑΗ, θα προταθεί στους συμμετέχοντες να προετοιμάσουν και να παρουσιάσουν έναν μουσικό αυτοσχεδιασμό ηχοτοπίου. Ο αρχικός αυτοσχεδιασμός θα ακουστεί με "κριτικό αυτί" και θα περάσει έναν "έλεγχο πραγματικότητας" ο οποίος πιθανά θα οδηγήσει σε ερωτήσεις προς έρευνα. Η διδασκαλία από τους συμμαθητές, η επαναμβανόμενη ακρόαση, η παρατήρηση, ο πειραματισμός, η διατύπωση ερωτήσεων και η έρευνα μέσα από τις παρεχόμενες πηγές (κάρτες με πληροφορίες ή/και εικόνες, βιβλία, ακουστικό και βιντεοσκοπημένο υλικό) θα έχουν ως αποτέλεσμα μία νέα, κάθε φορά εμπλουτισμένη εκδοχή του αυτοσχεδιαζόμενου ηχοτοπίου. Μετά την τελική ρεαλιστική αναπαράσταση του αρχικού ηχοτοπίου, η ομάδα θα παίξει μια ελεύθερη εκδοχή του αυτοσχεδιασμού, που θα βασισθεί πρωταρχικά σε αισθητικά κριτήρια. Θα ακολουθήσει συζήτηση που θα εξερευνήσει το διάλογο ανάμεσα στην τέχνη των ήχων και την επιστήμη κατά τη διαδικασία της προετοιμασίας και παρουσίασης των μουσικών αυτοσχεδιασμών ηχοτοπίου.

11. Soundscape Music Improvisation as a Psychological and Educational Experiential Approach for the Understanding of the World and the Self

Ioanna Etmektsoglou

Department of Music Studies, Ionian University, Corfu, Greece

Sound permeates the lives of humans and other species who share an ecosystem. It is used in numerous ways. Music, as patterned sound perceived and appreciated by one or more species, is a creative manipulation of sound material. The proposed *Prepared Soundscape Music Improvisation* can be a musical, dynamic approach to life in an ecosystem; a creative embodied experience, scientifically informed and artistically informing.

As a psychological and educational approach, the PSMI is grounded primarily (1) in the creative perspective of *Acoustic Ecology* and its related practices of *Soundscape Composition* and *Soundwalking* as introduced through the writings and teaching of R. Murray Schafer, Hildegard Westerkamp, Barry Truax and others, and (2) in the scientific knowledge from the fields of *Acoustics*, *Psychoacoustics*, *Psychology of Music* and *Bioacoustics*. The PSMI can function as a 'container' for the ongoing dialogue and feedback between listening and creative experimentation with sounds, on one hand, and discovering how different organisms perceive, use and produce sound in their particular ecosystems, on the other. In the process of preparing the soundscape improvisation in a group, the two evolving ecosystems –the *musical* and the *biological*– inform and shape each other continuously in a spiral way. The creative experiential dialogue between aesthetics and science may inspire the learner and lead him/her to an enriched perception of the world and the self in it.

After a brief introduction of the basic concepts of *Acoustic Ecology* and to the PSMI approach, the participants will be encouraged to prepare and perform a soundscape music improvisation. The group will chose a soundscape to prepare, given a number of possibilities. The initial improvisation will be listened to critically and passed through a reality check which will lead to the identification of possible questions for investigation. Peer teaching, repeated listening, observation, experimentation, asking questions and searching through available sources (information cards, books, audio and video material) will lead every time to a new, enriched version of the improvised soundscape. Having reached a 'realistic' representation of the original soundscape, the group will play a

final free version of the improvisation, shaped primarily by aesthetic criteria. A discussion will follow exploring the dialogue between art and science in the process of preparing and performing the soundscape music improvisations.

**ΕΒΔΟΜΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION VII): ΠΑΝΕΛ Π (PANEL II)
ΒΙΩΜΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (LIVED EXPERIENCE AND EDUCATION)
ΠΡΟΕΔΡΟΣ (CHAIR): ΠΕΛΛΑ ΚΑΛΟΓΙΑΝΝΑΚΗ (PELLA CALOGIANNAKIS)**

12. Επικοινωνιακές Δεξιότητες Στελεχών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης: Η Βιωματική Οικοδόμηση Διαπροσωπικών Σχέσεων Μεταξύ Εκπαιδευτικών και η Αναγκαιότητα για Ποιοτική Έρευνα

Παναγιώτης Ι. Σταμάτης & Απόστολος Κρασσάς

Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Η εισήγηση αυτή έχει ως σκοπό την διερεύνηση επικοινωνιακών ζητημάτων στην οργάνωση και διοίκηση εκπαιδευτικών μονάδων, που αποτελεί ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον πεδίο της σύγχρονης εκπαιδευτικής έρευνας, ειδικότερα εφόσον διερευνώνται, θέματα τα οποία σχετίζονται με τις διαπροσωπικές σχέσεις, όπως διαμορφώνονται βιωματικά μεταξύ εκπαιδευτικών, συμβάλλοντας στη βελτίωση του σχολικού κλίματος. Στο πλαίσιο αυτό, η εισήγηση εστιάζει στην αναζήτηση ποιοτικών ερευνητικών μεθοδολογιών κατά την προσπάθεια διερεύνησης λεκτικών και μη λεκτικών επικοινωνιακών συμπεριφορών που αναπτύσσονται στο χώρο της εκπαίδευσης, δίνοντας έμφαση στο διοικητικό της σκέλος. Πιο συγκεκριμένα, σκοπό της έρευνας αποτελεί η διακρίβωση της εκπαιδευτικής και διοικητικής αποτελεσματικότητας των επικοινωνιακών δεξιοτήτων που εδράζονται στα διοικητικά βιώματα και εκδηλώνονται από διευθυντικά στελέχη της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, ως διοικητικές πρακτικές στις καθημερινές τους αλληλεπιδράσεις με εκπαιδευτικούς της σχολικής τους μονάδας.

Για την επίτευξη του ερευνητικού σκοπού, αξιοποιήθηκε η μέθοδος της επισκόπησης πεδίου. Ως ερευνητικό εργαλείο συλλογής δεδομένων κρίθηκε καταλληλότερο το ερωτηματολόγιο, το οποίο κατασκευάστηκε με ειδική μέριμνα ώστε περιλαμβάνοντας ερωτήσεις κλειστού τύπου κυρίως, να συμβάλει αποτελεσματικά στη συλλογή των πλέον χρήσιμων δεδομένων. Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να δηλώσουν ανώνυμα, συγκεκριμένα δημογραφικά στοιχεία και να απαντήσουν σε σειρά ερωτήσεων που άπτονται του σκοπού και των στόχων του ερευνητικού αντικειμένου. Δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν το σύνολο των διευθυντικών στελεχών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης της κεντρικής και νότιας Χαλκιδικής, τα οποία συμμετείχαν στην έρευνα οικειοθελώς.

Η στατιστική επεξεργασία των ερευνητικών δεδομένων, η οποία κινήθηκε σε περιγραφικό επίπεδο εστιάζοντας παράλληλα σε ποιοτικά χαρακτηριστικά, εμφάνισε ενδιαφέροντα αποτελέσματα που αναδεικνύουν τις επικοινωνιακές δεξιότητες διευθυντικών στελεχών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, τις οποίες ανέπτυξαν βιωματικά. Τα αποτελέσματα επισημαίνουν τη διαισθητική αξιοποίηση επικοινωνιακών τεχνικών, όπως η ενεργητική ακρόαση, που χρησιμοποιούν καθημερινά. Επίσης, δηλώνεται η μέριμνα για την καλλιέργεια της συναισθηματικής τους νοημοσύνης, η οποία συντελεί στην ανάπτυξη δεξιοτήτων διαβούλευσης, ασφάλειας και συνεργασίας, θεωρώντας ότι συμβάλλει επιπρόσθετα στη βελτίωση του επικοινωνιακού κλίματος στη σχολική μονάδα και στη συμμετοχή των εκπαιδευτικών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Η ερμηνεία των αποτελεσμάτων της έρευνας οδηγεί σε συμπεράσματα, τα οποία επισημαίνουν ότι τα στελέχη της εκπαίδευσης, στο πλαίσιο της εύρυθμης λειτουργίας της σχολικής τους μονάδας, βασίζόμενα στα προγενέστερα βιώματά τους και στο «διοικητικό τους αισθητήριο», αξιοποιούν καθημερινά τη λεκτική επικοινωνία, ως κύριο μέσο και διαδικασία αμφίδρομης συνεννόησης για άμεση ανταλλαγή πληροφορήσης με προϊσταμένους και υφισταμένους καθώς και για την αντιμετώπιση διάφορων προβλημάτων της σχολικής καθημερινότητας. Επίσης, αντιλαμβάνονται ότι η διαμόρφωση καλών διαπροσωπικών σχέσεων στο σχολείο, εξαρτάται από την αμοιβαία εμπιστοσύνη και συνεργασία που αναπτύσσεται μεταξύ διευθυντών και εκπαιδευτικών, προϋπόθεση της οποίας αποτελεί η ειλικρινής και ανυπόκριτη επικοινωνία ανάμεσά τους η οποία, όπως καθίσταται διαισθητικά αντιληπτή από τη γλώσσα του σώματος, ενισχύει το αίσθημα του συνανήκειν στη σχολική ομάδα που συνεργάζεται για την επίτευξη κοινών εκπαιδευτικών στόχων. Ωστόσο, τα συμπεράσματα υπερθεματίζουν την αναγκαιότητα για ποιοτική έρευνα σε θέματα επικοινωνίας στην εκπαίδευση.

12. Communication Skills of Primary School Education Head Masters: The Experiential Construction of Interpersonal Relationships Between Teachers and the Necessity for Qualitative Research

Panagiotis J. Stamatis & Apostolos Krassas

Department of Sciences of Preschool Education and Educational Design, University of the Aegean, Greece

Purpose of the study is to explore communication issues in organization and administration of educational units, which is an extremely interesting field of contemporary educational research, especially since investigated issues related to development of interpersonal relationships formed experientially between teachers, helping to improve the school climate. Within this framework, the paper focuses on qualitative research methodologies through the effort to be investigated the verbal and nonverbal communicative behaviors developed in the field of education, emphasizing the administrative process. More specifically, the purpose of this research is to ascertain the educational and administrative efficiency related to communication skills which are based on managerial

experience of primary school education head masters, as administrative practices in their daily interactions with teachers of the school unit.

To achieve the above purpose, applied the method of field survey. Questionnaire was considered as the most suitable tool for data collection of present research. Questionnaire which mainly included closed questions, was constructed with great attention in order to effectively contribute to the most useful data collection. Participants were invited to anonymously answer, providing specific demographics in parallel to a series of questions related to the purpose and objectives of the research object. The sample of research consisted of all head masters of primary school education in central and southern Halkidiki, who voluntarily participated in this research.

Statistical analysis of research data, initiated in a descriptive level while focusing on quality characteristics, showed interesting results which highlight communication skills of primary school education head masters, experientially acquired by them. Also, results highlight the intuitive use of communication techniques such as active listening, which is daily used in their interactions. Furthermore, they argue that are interested for cultivation of their emotional intelligence in a daily basis, which helps them to develop consulting skills, security and cooperation, additionally considering that contributes to the improvement of the communication climate in the school and teachers' participation in decision-making.

Interpretation of research results leads to conclusions, which point out that head masters of Greek primary school units, within the framework of proper school functioning, based on their previous experiences and "administrative intuition", develop verbal communication processes, as the most understanding way for direct exchange information with superiors or subordinates and to address various problems in everyday school life. Furthermore, realize that achievement of collaborative relationships in school environment depends on mutual trust and cooperation both are developing between school head masters and teachers. The basic condition for collaboration development among school staff is estimated to be an honest and sincere communication among them which, as is intuitively perceived by body language, will support the feeling of belonging in school team that works to achieve common educational goals. However, conclusions endorsing the necessity for qualitative research in communication in education.

13. Μεθοδολογική Προσέγγιση της Επικοινωνιακής Συμπεριφοράς Διευθυντών Σχολικών Μονάδων Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, όπως Αποτυπώνεται σε Βιωματικές Απόψεις Εκπαιδευτικών: Προσπάθειες για μια Ποιοτική Διερεύνηση

Παναγιώτης Ι. Σταμάτης & Καλλιόπη Μαρινάκη

Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Σκοπός της εισήγησης αυτής είναι η διερεύνηση των επικοινωνιακών σχέσεων που αναπτύσσονται σε ελληνικές σχολικές μονάδες, που αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους και ταυτόχρονα πιο παραμελημένους παράγοντες της εκπαιδευτικής διοίκησης. Το γεγονός αυτό αναδεικνύει την αναγκαιότητα ανάπτυξης ποιοτικής έρευνας στο πεδίο της παιδαγωγικής επικοινωνίας, προσδίδοντας επιπλέον κίνητρα στα εκπαιδευτικά στελέχη, προκειμένου να βελτιώσουν τις γνώσεις και τις δεξιότητές τους, ώστε να επικοινωνούν αποτελεσματικά. Υπό αυτή τη θεώρηση, σκοπό της έρευνας αποτελεί η διερεύνηση ποιοτικών χαρακτηριστικών των επικοινωνιακών συμπεριφορών, τις οποίες εκδηλώνουν διευθυντές σχολικών μονάδων Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, εξετάζοντας απόψεις εκπαιδευτικών, αναφορικά με την επικοινωνιακή συμπεριφορά των διευθυντών τους, όπως διαμορφώνονται μέσα από το βίωμα της διαπροσωπικής σχέσης που αναπτύσσουν μαζί τους.

Προκειμένου να επιτευχθεί ο ερευνητικός σκοπός, εφαρμόστηκε η μέθοδος της επισκόπησης πεδίου. Για τη συλλογή δεδομένων της παρούσας έρευνας, επιλέχθηκε ανώνυμο ερωτηματολόγιο, το οποίο συντάχθηκε με ιδιαίτερη φροντίδα, ώστε να περιλαμβάνονται ερωτήσεις, οι οποίες να συμβάλλουν στην εξαγωγή αξιόπιστων συμπερασμάτων. Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από ερωτήσεις που αναφέρονται σε δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων και ερωτήσεις που σχετίζονται άμεσα με τη διερεύνηση του θέματος. Αναφορικά με το περιεχόμενό τους, οι ερωτήσεις είναι δομημένες με βάση το σκοπό της έρευνας. Το δείγμα απαρτίστηκε από εκπαιδευτικούς Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης δημοτικών σχολείων του νομού Λασιθίου Κρήτης, οι οποίοι συμμετείχαν στην έρευνα οικειοθελώς.

Για τη στατιστική επεξεργασία των αποτελεσμάτων, η οποία κινήθηκε σε περιγραφικό επίπεδο εστιάζοντας παράλληλα σε ποιοτικά χαρακτηριστικά, χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πακέτο SPSS 19, με το οποίο διεξήχθη ανάλυση στο σύνολο του πληθυσμού. Κατόπιν, πραγματοποιήθηκαν συγκρίσεις για κάθε κατηγορία δημογραφικών χαρακτηριστικών του δείγματος. Στη συνέχεια, στο πλαίσιο ποιοτικής ανάλυσης των επικοινωνιακών συμπεριφορών, πραγματοποιήθηκε έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών ανάμεσα στα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος και στα ερευνητικά ερωτήματα. Προέκυψαν αξιόπιστα αποτελέσματα, τα οποία παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, ιδίως ως προς την ανάπτυξη μεθοδολογικού εργαλείου υλοποίησης παρόμοιων ερευνών.

Η στατιστική ανάλυση ποιοτικών χαρακτηριστικών της επικοινωνίας και η ερμηνεία των αποτελεσμάτων οδήγησαν στην εξαγωγή αξιολογών συμπερασμάτων. Ειδικότερα, μέσα από τη διαπροσωπική σχέση που βιώνουν καθημερινά οι εκπαιδευτικοί, στην πλειοψηφία τους, με τους διευθυντές τους, φαίνεται πως έχουν σχηματίσει θετική γνώμη ως προς τη συμβολή της επικοινωνιακής συμπεριφοράς των διευθυντών στη διαμόρφωση θετικού κλίματος στη σχολική τους μονάδα, στην παρακίνησή των εκπαιδευτικών για την υλοποίηση του έργου τους, καθώς και στην επίλυση των ενδοσχολικών συγκρούσεων. Επίσης, οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί, μέσα από τα καθημερινά βιώματα της επικοινωνιακής τους αλληλεπίδρασης με τους διευθυντές, εμφανίζονται ικανοποιημένοι από τις επικοινωνιακές πρακτικές που οι διευθυντές τους υιοθετούν, μερμυώνοντας ώστε να μη διαταρδάσεται η

εύρυθμη λειτουργία της εκπαιδευτικής τους μονάδας. Τέλος, στα συμπεράσματα αναδεικνύεται η αναγκαιότητα για ποιοτική έρευνα σε θέματα επικοινωνίας στην εκπαίδευση.

13. Methodological Approach of Communicative Behavior of Primary School Education Head Masters, as It Reflected in Teachers' Experiential Opinions: An Effort for Qualitative Research Development

Panagiotis J. Stamatis & Calliope Marinakis

Department of Sciences of Preschool Education and Educational Design, University of the Aegean, Greece

Purpose of the presentation is to study of communicative relationships developing in Greek school units, which constitutes one of the most essential and at the same time more neglected factors of the educational administration. This fact underlines the necessity for quality research development in the field of educational communication, providing additional motives to educational managers for improvement their knowledge and skills, in order to effectively communicate. Within this framework, purpose of this paper is the study of qualitative characteristics in communicative behaviors which are developed by Greek primary school education head masters, taking under consideration the teachers' experiential opinions, accordingly to interpersonal relationship as they are developing among them.

In order to fulfill the purpose of the research, the method of field survey was applied. For the data collection of this research, the technique of the anonymous questionnaire was elected, which was carefully conducted, in such way to include questions that will be able to contribute in reliable conclusions exportation. The questionnaire is consisted by questions referring to the demographic characteristics of participants and questions directly related to the study. The content and structure of questions are based on the research purpose. The sample was consisted by primary school education teachers in the Prefecture of Lasithi in Crete, who voluntarily participated in the research.

For statistical process of the data which initiated in a descriptive level while focusing on quality characteristics, the statistical package SPSS 19 was used, by means of which an analysis of the total population was initially carried out. Then some correlations for each category of sample demographic characteristics were made. Moreover, in the frame work of a qualitative analysis of school head masters communicative behaviors was conducted and, a statistical analysis focusing on significance of differences between demographic characteristics of the sample and research questions. Reliable results have emerged, which are particularly interested while related to development of a methodological instrument for similar studies implementations.

Statistical analysis about qualitative characteristics of communication and description of the results led to interesting conclusions. To be more specific, through the interpersonal relationship that most teachers experience daily with their school head master, they seem to have developed a positive opinion for the contribution of that people communicative behavior and attitude, because they achieve to establish a positive climate in their school unit, and also they are considered to be expert negotiators among the teachers who are involved in conflict situations. Finally, judging by their daily experience of communicative interactions with the school head master, most teachers appear to be satisfied by the communicative practices adopted by them, who are extremely interested for a qualitative educational work in school unit achievement. Finally, the conclusions highlighted the need for qualitative research in communication in education.

14. Σύγχρονες Τάσεις στην Ποιοτική Προσέγγιση στην Εκπαίδευση: Ποιοτικές Μέθοδοι Εκπαιδευτικής Αξιολόγησης

Βασίλης Γραμματικόπουλος

Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Αθανάσιος Γρηγοριάδης

Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να παρουσιάσει τον προβληματισμό που οδήγησε στην ανάγκη της χρήσης των ποιοτικών μεθόδων στην εκπαιδευτική αξιολόγηση. Μέχρι τα τέλη σχεδόν της δεκαετίας του εξήντα η αξιολόγηση ήταν επηρεασμένη από τη θετικιστική προσέγγιση και σχεδόν ταυτόσημη με την εφαρμογή ποσοτικών διαδικασιών (π.χ. Tyler, 1942· Stufflebeam, 1968· Alkin, 1969· Scriven, 1967 κτλ.). Η κριτική που ασκήθηκε όμως στις διαδικασίες αυτές ότι είναι μηχανιστικές και απρόσωπες και ότι αδυνατούν να ερμηνεύσουν πλήρως όλα τα φαινόμενα που παρατηρούσαν, οδήγησε στην αμφισβήτησή τους ως αποκλειστικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις της αξιολόγησης. Έτσι δημιουργήθηκε ένας εναλλακτικός/δεύτερος προσανατολισμός στην αξιολόγηση με κατεύθυνση μια πιο ανθρωποκεντρική θεώρηση (Δημητρόπουλος, 1998). Σε αυτή τη θεώρηση, ο ανθρώπινος παράγοντας, το ίδιο το σχολείο ως μονάδα τοποθετείται στο επίκεντρο της αξιολόγησης.

Η κίνηση που αναπτύχθηκε στηρίχθηκε σε προσεγγίσεις πιο πλουραλιστικές και πιο νατουραλιστικές και πολύ πιο συμμετοχικές από τις έως τότε αξιολογήσεις που είχαν διαφορετικές αρχές και αξίες. Χαρακτηριστικό γνώρισμα αυτής της τάσης ήταν η προσωποκεντρικότητα των αξιολογήσεων. Το προσωπικό ή το ίδρυμα το ίδιο ή το εκπαιδευτικό πρόγραμμα ωφελείται περισσότερο από την αξιολόγηση: (α) εάν υπάρχει αλληλεπίδραση αξιολογητών και αξιολογουμένων, (β) εάν γίνουν κατανοητές οι ανάγκες του συγκεκριμένου αντικειμένου της αξιολόγησης μέσα από αυτήν την αλληλεπίδραση, καθώς και (γ) εάν προσεγγιστούν βιωματικά οι συνθήκες της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Κυρίαρχο γνώρισμα αυτού του κινήματος της αξιολόγησης ήταν η επαγωγική λογική

που υιοθετήθηκε στην ερευνητική προσέγγιση (συλλογή πληροφοριών στη βάση, ανάλυση δεδομένων με στόχο την κατηγοριοποίηση, έρευνα και θεωρίες από την κατηγοριοποίηση, γενικεύσεις) (Creswell, 2003).

Πολλά θεωρητικά μοντέλα αναπτύχθηκαν σε αυτήν την κατεύθυνση, όπως η αξιολόγηση *ανταπόκρισης* (Stake, 1975), η *συναλλακτική* αξιολόγηση (Ripey, 1973), η *δημοκρατική* αξιολόγηση (McDonald, 1976) κτλ. Το θεωρητικό σχήμα όμως που υποστηρίζεται ως το πιο σημαντικό στην ποιοτική στροφή της αξιολόγησης, είναι η *νατουραλιστική* αξιολόγηση (Guba, 1978· Guba & Lincoln, 1983· Guba & Lincoln, 1989). Η προσέγγιση της *νατουραλιστικής* αξιολόγησης βασίζεται στις μεθοδολογικές αρχές της φαινομενολογίας και της εθνογραφίας. Η έννοια του *νατουραλισμού* έγκειται στο γεγονός ότι η αξιολόγηση γίνεται μέσα στο φυσικό περιβάλλον (*in situ*) στο οποίο εξελίσσεται η εκπαιδευτική διαδικασία υπό αξιολόγηση.

Το θεμελιώδες ζήτημα που ανέδειξαν οι αξιολογήσεις αυτές είναι ότι τα πρόσωπα που εμπλέκονται σε μία εκπαιδευτική διαδικασία είναι καθοριστικής σημασίας για την εγκυρότητα και αξιοπιστία της αξιολόγησης. Άρα η συμμετοχή τους είναι *αναγκαία* συνθήκη (ίσως όχι και *ικανή*) προς την κατεύθυνση της βελτίωσης της κάθε διαδικασίας εκπαιδευτικής αξιολόγησης.

14. Contemporary Issues in Qualitative Approach in Education: Qualitative Educational Evaluation Methods

Vasilis Grammatikopoulos

Department of Preschool Education, University of Crete, Greece

Athanasios Gregoriadis

School of Early Childhood Education, Aristotle University of Thessaloniki, Greece

The purpose of the current study is to present the trajectory that led to the adaptation of qualitative methods in educational evaluation. Till the end of the sixties the evaluation domain was affected mainly by the positivist approach and was tantamount to the application of quantitative methods (e.g. Tyler, 1942; Stufflebeam, 1968; Alkin, 1969; Scriven, 1967; etc.). However there was criticism that these procedures were too mechanistic and impersonal and therefore failed to interpret fully the phenomena under evaluation. This criticism led to the questioning of these approaches as the unique methodological approaches and the development of a new path in evaluation towards a more humanistic approach (Dimitropoulos, 1998). The epicentre of this new path was the “human factor”, the “educational unit” per self for example.

This path was based on more pluralistic, natural, and participatory approaches that were developed with quite different principles and values than previous ones. The salient feature of this trend was the person centered evaluation approach. The personnel, the institute, the educational program can benefit more from an evaluation in which there is interaction between the evaluators and the people under evaluation. Moreover, if this interaction enables an enhanced understanding of the needs of a specific evaluation subject, and if the conditions of an educational procedure are approached in an experiential way, then the evaluation will gain more value. The cornerstone of this methodological approach in evaluation was the inductive reasoning (collecting information from the basis, analysis of data in order to categorize them, theories revealed by the categorization, generalizability) (Creswell, 2003).

Various theoretical models were developed towards this direction like the *responsive* evaluation (Stake, 1975), the *transactional* evaluation (Ripey, 1973), the *democratic* evaluation (McDonald, 1976) etc. The theoretical scheme that is considered the most influential for the qualitative turn of the evaluation domain was the *naturalistic* evaluation (Guba, 1978; Guba, & Lincoln, 1983; Guba, & Lincoln, 1989). The approach of this method was based on the methodological principles of phenomenology and ethnography. The *naturalistic* part consisted in the fact the evaluation is realized in the natural environment (*in situ*) where the educational procedure under evaluation is carried out.

The fundamental issue that these evaluation methods revealed was that the individuals that are involved in an educational procedure are of decisive importance for the validity and reliability of the evaluation conducted. Therefore, their participation is a *necessary* (but maybe not *sufficient*) condition towards the improvement of any educational evaluation procedure.

15. Βιωματικές Διαστάσεις των Γκράφιτι στους Χώρους των Πανεπιστημίων: Μια Συγκριτική Ερμηνευτική Προσέγγιση

Πέλλα Καλογιαννάκη & Κώστας Καρράς

Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η ανακοίνωση αυτή αφορά έρευνα που έχει πραγματοποιηθεί σε πανεπιστήμια της χώρας και αφορά την αναγραφή graffiti στους αντίστοιχους χώρους. Η καταγραφή, η ανάλυση και η ερμηνεία των μηνυμάτων/συνθημάτων και η διασύνδεσή τους με την πολιτική κοινωνικοποίηση, την ελεύθερη έκφραση και την αμφισβητούμενη καλλιτεχνική δημιουργία αποτελούν το ερμηνευτικό πλαίσιο της έρευνας αυτής. Η έρευνα μεθοδολογικά ακολουθεί την ανάλυση περιεχομένου κατά την οποία τα graffiti, σύμφωνα με την οποία αυτά χωρίζονται σε κατηγορίες με βάση το περιεχόμενο ή το κεντρικό τους μήνυμα, καθώς και τον τρόπο που παρουσιάζονται (περιεχόμενο συνθήματος, μέγεθος, χρήση γραφής, μέγεθος γραμμάτων, χρήση υλικού, χρήση ξενόγλωσσων στοιχείων, χρώμα γραμμάτων, συνοδεία σκίτσων συμβόλων κτλ., υπογραφές από πολιτικές ή άλλες

ομάδες κτλ.). Η προσέγγιση των graffiti παρουσιάζεται ως "παράδειγμα" βιώματος στο πλαίσιο των ποιοτικών ερευνητικών προσεγγίσεων στις ανθρωπιστικές επιστήμες.

15. Experiential Dimensions of Graffiti in Universities Places: A Comparative Hermeneutic Approach

Pella Calogiannakis & Kostas Karras

Department of Primary Education, University of Crete, Greece

Our study is focused on the graffiti that we've selected from different University areas of the country. The selection, the analysis and the interpretation of the messages and their relation with the political socialization process, the free expression and the doubtful artistic creation are formed the interpretive framework of our research. Our research is based on content analysis and the graffiti are divided in categories according their content or their message/messages as well as the way that they are 'presented' in the walls (content of the message, size, use of language, material, foreign words, colors, symbols, paintings, signatures, etc.). This approach of graffiti is presented as a "paradigm" of analysis of living experience in the framework of the research in humans sciences area.

16. Υποστηρίζοντας τα Παιδιά που Βιώνουν Βία: Μια Εφαρμογή της Αφηγηματικής Μεθοδολογίας

Μαρία Παναγιωτάκη

Ψυχολόγος-Κοινωνιολόγος, Υπεύθυνη Συμβουλευτικού Σταθμού Νέων Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Νομού Ηρακλείου

Η εργασία αφορά στην εφαρμογή μιας μεθοδολογίας που είναι υποστηρικτική για παιδιά που έχουν βιώσει –ή βιώνουν– δύσκολες και επώδυνες καταστάσεις. Πρόκειται για το «Δέντρο της Ζωής», προσέγγιση εμπνευσμένη από την Αφηγηματική Συμβουλευτική, που λειτουργεί ενισχυτικά στην αντιμετώπιση τραυματικών καταστάσεων και χρησιμοποιείται για την προαγωγή της ψυχικής υγείας και, μια που έχει συλλογικό χαρακτήρα, για την κοινοτική ανάπτυξη γενικά. Εμπνευστής του «Δέντρου της Ζωής» είναι ο David Denborough –στενός συνεργάτης του θεμελιωτή της Αφηγηματικής Θεραπείας Michael White– ο οποίος χρησιμοποίησε την συγκεκριμένη τεχνική ως μεθοδολογία υποστηρίξις καταρχήν για παιδιά που έχουν βρεθεί σε ιδιαίτερα ευάλωτες καταστάσεις (παιδιά που έχουν υποστεί πολλές απώλειες από θανάτους λόγω AIDS, μαθητές που έχουν υποφέρει από φυσικές καταστροφές (π.χ. πλημμύρες), παιδιά προσφύγων και μεταναστών, παιδιά σε κοινότητες ιθαγενών, παιδιά που έχουν υποστεί ενδοοικογενειακή ή ενδοσχολική βία, κακοποίηση και παραμέληση, νέους που έχουν αποβληθεί από το σχολείο, κλπ.). Το «Δέντρο της Ζωής» έχει προσαρμοστεί και έχει χρησιμοποιηθεί ως διαδικασία ανάπτυξης ομάδων και, ακριβώς επειδή δίνει έμφαση στα αποθέματα αξιών, ικανοτήτων και σχέσεων που ήδη τα παιδιά διαθέτουν –είναι προσέγγιση πολιτισμικά ευαίσθητη. Έτσι, έχει χρησιμοποιηθεί σε μια ποικιλία πλαισίων σε πληθώρα χωρών του κόσμου (Νότια Αφρική, Ρωσία, Καναδάς, Αυστραλία, Βραζιλία, Νεπάλ, Παλαιστίνη).

16. Supporting the Children who are Experiencing Violence: An Application of Narrative Methodology

Maria Panagiotaki

Psychologist & Sociologist, Head of Youth Consulting Centre, Department of Secondary Education, Iraklion, Crete, Greece

The study concerns the application of a methodology which supports the children who have experienced or are currently experiencing difficult and painful situations. The approach which is known as the "Tree of Life" is one that has been inspired by the Narration Counseling which acts supportively in the dealing of traumatic experiences and is used to promote psychological health and wellbeing; an approach which has a collective character for the community development in general. The creator of the "Tree of Life" is David Denborough –a close collaborator of the founder of Narrative Therapy Michael White– who used this particular technique as a supportive methodology initially for children who have suffered due to particularly adverse and strenuous situations (children who have suffered from the death of loved ones due to AIDS, students who have experienced some type of natural disaster (e.g. flood), children of refugees and of immigrants, children who have been victims of domestic violence or school bullying, who have been abused or have been neglected, juveniles who have been expelled from school, etc). The "Tree of Life" has been adjusted and used as a process for developing groups, and especially because it emphasizes values, abilities and relationships that children have already acquired, it is an approach culturally sensitive. Therefore it has been used in a wide range of cases all around the world (South Africa, Russia, Canada, Australia, Brazil, Nepal and Palestine).

17. Μελετώντας με Μεικτές Ποιοτικές Μεθόδους Έρευνας το Ζήτημα της Σεξουαλικότητας και της Σεξουαλικής Αγωγής των Εφήβων στην Ελλάδα: Μεθοδολογικές Προοπτικές και για Άλλα Ζητήματα των Κοινωνικών Επιστημών

Μαργαρίτα Γερούκη

Σχολική Σύμβουλος Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης

Ειρήνη Καμαράτου

Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η σεξουαλικότητα και η σεξουαλική αγωγή ως πεδίο έρευνας εμφανίζεται συρρικνωμένο, ιδιαίτερα στην Ελλάδα. Παρόλα αυτά η συλλογή και αξιοποίηση σχετικών ερευνητικών δεδομένων κρίνεται ζωτικής σημασίας μια και αφορούν τη συνολικότερη υγεία και ευεξία του ατόμου. Επίσης κρίνεται αναγκαίο να διερευνηθούν οι απόψεις των νέων, καθώς κατά τη διάρκεια της εφηβείας συντελείται η σεξουαλική ωρίμανση, ενώ κατά την ίδια περίοδο, όπως δείχνουν έρευνες στην Ελλάδα και αλλού, οι νέοι αποκτούν τις πρώτες ολοκληρωμένες ερωτικές επαφές. Παρά το γεγονός ότι οι χρησιμοποιούμενες μέθοδοι έρευνας έχουν φωτίσει ζητήματα σεξουαλικότητας και σεξουαλικής αγωγής, παρουσιάζουν ένα σημαντικό μειονέκτημα, ότι δηλαδή δε διευκολύνουν πάντα το άτομο να εκφράζεται ελεύθερα για θέματα που θεωρούνται οπωσδήποτε προσωπικά και για πολλούς ακόμη ταμπού.

Με βάση τα παραπάνω, σκοπός της εργασίας αυτής είναι η παρουσίαση και κριτική ανάλυση του τρόπου συλλογής ποιοτικών ερευνητικών δεδομένων, όπου το θέμα της σεξουαλικότητας και της σεξουαλικής αγωγής προσεγγίστηκε μέσω οπτικών συμβόλων (visual methodology). Η εικόνα είναι μέρος της κοινωνικής ζωής και συχνά αποτελεί μέσο νοηματοδότησης, ερμηνείας αλλά και κατασκευής όψεων της καθημερινότητας και του «εαυτού» στα άτομα. Η εικόνα, όπως τεκμηριώνεται και βιβλιογραφικά, μπορεί να αποτελέσει κώδικα επικοινωνίας αλλά ταυτόχρονα και πεδίο αναφοράς, ανάλυσης και δόμησης της επιστημονικής γνώσης. Ως μέθοδο χρησιμοποιήσαμε τη συνέντευξη σε ομάδα εστίασης (focus group). Η δομή και η πορεία της συνέντευξης επηρεάστηκε από τη χρήση εικόνων και άλλων οπτικών συμβόλων. Συγκεκριμένα, ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες στην έρευνα (8 μαθητές της τρίτης λυκείου) να προσέλθουν στην συνέντευξη έχοντας μαζί μία εικόνα που εκφράζει την έννοια της σεξουαλικότητας, όπως τουλάχιστον οι ίδιοι την αντιλαμβάνονται. Η ωριαία συνέντευξη βασίστηκε στη συζήτηση γύρω από τις εικόνες αυτές και στην ταυτόχρονη δημιουργία σχετικής αφίσας. Η ανάλυση των δεδομένων μετά την απομαγνητοφώνηση της συνέντευξης στηρίχθηκε στην ανάλυση περιεχομένου με τη χρήση θεματικών εννοιών. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι η σεξουαλικότητα είναι αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής των νέων οι οποίοι καλούνται να τη διαπραγματευτούν, αποδομήσουν και αναδομήσουν τόσο σε προσωπικό όσο και συλλογικό επίπεδο. Η συγκεκριμένη μεθοδολογική προσέγγιση συνέβαλε στην ενίσχυση της αλληλεπίδρασης μεταξύ των ατόμων της ομάδας και δημιούργησε κλίμα αβίαστης έκφρασης και ανταλλαγής απόψεων μεταξύ των συμμετεχόντων. Συμπερασματικά, θεωρούμε πως μια τέτοια μέθοδος, η οποία βασίζεται σε μια προσωποποιημένη και οπτικοποιημένη αναπαράσταση εννοιών θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για τη διερεύνηση και άλλων θεμάτων που αφορούν τις κοινωνικές επιστήμες, ιδιαίτερα όταν αυτά αγγίζουν τη σφαίρα του προσωπικού και αξιακού.

17. Researching Adolescents' Concepts of Sexuality and Sex Education Needs Using Qualitative Research Methods: Implications and Directions for the Social Sciences

Margarita Gerouki,

Educational Advisor, Ministry of Education, Greece

Irene Kamaratou

Department of Psychology, University of Crete, Greece

In research, the topics of sexuality and sex education do not usually receive significant attention, especially in Greece. However, such research data are being recognized as important contributions to the overall health and wellbeing of the person. Moreover, there is a strong body of research arguing on the importance of taking into consideration adolescents' points of view on the subject. Adolescence is the period in a person's life when a number of transitions regarding his or her psychosomatic maturity are taking place. Also, as many studies indicate in Greece and elsewhere, this is the period when most young people will have their first complete sexual experience (coitus). Various studies on sexuality and sex education provide us with understanding on the issue, however, there is always the problem of dealing with value laden personal topics that in some cases, are even considered to be taboo.

Within the above framework, the scope of the present work is to present and critically discuss how qualitative data of a study on adolescents' sexuality and sex education needs had been collected, using a visual methodology frame. Images are part of our social life and often become the mean for interpreting, understanding even constructing everyday reality and the "self". Images, as a body of research studies indicate, can form a communication code as well as provide the material for reference, analysis and construction of scientific knowledge. In terms of method this study was based on a focus group interview using images as a visual aid. Participants (8 upper secondary students) were asked to bring along to the interview a picture representing personal interpretations of sexuality. The interview was based on the discussion of those images and the

construction of a common poster. The analysis of the interview transcript was based on a semantic approach in thematic analysis. Results show that sexuality is an important aspect of adolescents' life and a subject that young people need to negotiate, deconstruct and reconstruct in a personal as well as collective, discursive manner. The visual research method encouraged interaction among participants and created a positive climate for discussing the subject. As a conclusion, visual research methods have the potential to be used in researching different topics within the social sciences particularly with reference to value laden, personal subjects.

18. Οι Εικόνες ως Εργαλεία Αναπαράστασης και Ερμηνείας σε Συνθήκες Έρευνας: Διερευνώντας την Εφηβική Σεξουαλικότητα

Μαργαρίτα Γερούκη

Σχολική Σύμβουλος Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης

Ειρήνη Καμαράτου

Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Ο σκοπός του εργαστηρίου είναι να εμπλέξει τους συμμετέχοντες σε συνθήκες ερευνητικής δραστηριότητας με τη χρήση οπτικών αναπαραστάσεων. Το εργαστήριο έχει δομηθεί στη βάση της αποδοχής ότι οι εικόνες (οπτικές αναπαραστάσεις) αποτελούν μέσο επικοινωνίας αλλά και εργαλείο κατανόησης του ανθρώπου και της γενικότερης κοινωνικοπολιτιστικής συνθήκης της οποίας είναι μέτοχος. Έτσι οι εικόνες είναι δυνατό να λειτουργήσουν τόσο ως εργαλεία αναπαράστασης όσο και μέσα ερμηνείας στο ερευνητικό πεδίο. Ο στόχος του εργαστηρίου είναι να χρησιμοποιηθεί μια σειρά εικόνων ως μέσο προσωπικής αναζήτησης και συλλογικής σχηματικής αναπαράστασης γύρω από το θέμα της εφηβικής σεξουαλικότητας. Οι συμμετέχοντες θα εργαστούν πάνω σε ένα πόστερ με θέμα τη σεξουαλικότητα το οποίο έχει κατασκευασθεί στο παρελθόν από μια ομάδα νέων. Οι συμμετέχοντες θα λάβουν οδηγίες πως να κωδικοποιούν τις εικόνες και στη συνέχεια να αναλύουν τις κωδικοποιήσεις αυτές. Κατά τη διάρκεια του εργαστηρίου οι συμμετέχοντες θα έχουν την ευκαιρία να περάσουν από τη θέση τόσο του ερευνητή όσο και του συμμετέχοντος. Το κλείσιμο της δραστηριότητας θα περιλαμβάνει κριτική συζήτηση γύρω από τη συγκεκριμένη μέθοδο όσο και γύρω από τα ερευνητικά αποτελέσματα που μπορεί να αποφέρει.

18. Images as Representation Tools and as Interpretation Aids in Research Settings: Researching the Case of Adolescent Sexuality

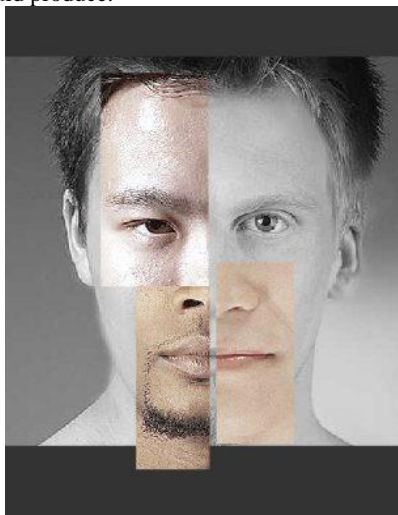
Margarita Gerouki,

Educational Advisor, Ministry of Education, Greece

Irene Kamaratou

Department of Psychology, University of Crete, Greece

This workshop introduces participants on how to work with images as research aid. The workshop has been constructed on the assertion that images communicate messages and facilitate understanding of the human condition and socio-cultural position. Thus images might function as representation tools but also as interpretation aids in research settings. The aim of the workshop is to use a number of images as a mean for personal exploration and collaborative construction of schemas on the topic of adolescent sexuality. Participants will work on a poster on sexuality that had been created by a group of adolescents. In groups they will receive instructions on how to code the provided images and analyze the results of their coding. During the workshop the participants will get the opportunity to experience the research situation from the position of the research participant as well as from the standpoint of the researcher. The closing activity will refer to an overall discussion and critique on the method used as well as on the results this could produce.

19. The Narrative Turn in Psychology and Counselling: An Analysis of "Biographical Narratives" Told by Greek Mothers

Philia Issari

Department of Psychology, University of Athens, Greece

The present study provides a brief overview of the narrative turn in psychology and counselling, the functions of storytelling, and narrative self and identity. Moreover, it discusses narrative methods of analysis within the context of counselling, and looks specifically at the analysis of the 'life stories/biographical narratives' told by people being interviewed. Finally, it provides an example of a study exploring Greek mothers' experiences and meaning making of involvement in their children's learning. A sense of *self-in-dialogue* where *relatedness* and *alterity coexist* was reflected in mothers' narratives which portrayed parental involvement as an interactive process of co-construction resonating the voices and actions of different contributors. Our findings support a narrative self which is not interior based, fixed and monologic but interactive, dialogic, polyphonic and unfinalized (Bakhtin, 1984/1929; Hermans, 2002; Shotter, 1999).

19. Η Αφηγηματική Στροφή στην Ψυχολογία και Συμβουλευτική: Μια Ανάλυση των "Βιογραφικών Αφηγήσεων" Ελληνίδων Μητέρων

Φιλία Ίσαρη

Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η παρούσα μελέτη παρέχει μια σύντομη επισκόπηση της αφηγηματικής στροφής στην Ψυχολογία και την συμβουλευτική, και για τις λειτουργίες της εξιστόρησης, της αφήγησης και του αφηγηματικού εαυτού και της ταυτότητας. Επιπλέον, εξετάζονται οι αφηγηματικές μέθοδοι ανάλυσης στο πλαίσιο της συμβουλευτικής, και εξετάζεται ειδικά η ανάλυση των "ιστοριών ζωής/βιογραφικών αφηγήσεων", που εκφράζονται από συνεντευξιζόμενα πρόσωπα. Τέλος, παρέχεται ένα παράδειγμα μελέτης όπου διερευνούνται οι εμπειρίες και οι νοηματοδοτήσεις των Ελληνίδων μητέρων στο πλαίσιο της εμπλοκής τους στις διαδικασίες μάθησης των παιδιών τους. Μια αίσθηση του *εαυτού σε διάλογο*, όπου συνυπάρχουν το σχετίζεσθαι και η ετερότητα, αντικατοπτρίστηκε στις αφηγήσεις των μητέρων που η γονική εμπλοκή παρουσιάζεται ως μια διαδραστική διαδικασία συν-κατασκευής συντονισμένη με τις φωνές και τις δράσεις των διαφόρων εμπλεκόμενων μερών. Τα ευρήματα υποστηρίζουν την ύπαρξη ενός αφηγηματικού εαυτού που δεν είναι στη βάση του εσωτερικός, σταθερός και μονολογικός, αλλά διαδραστικός, διαλογικός, πολυφωνικός και μη ολοκληρωμένος (Bakhtin, 1984/1929· Hermans, 2002· Shotter, 1999).

20. Taking Lived Experience of the Artist into Account: Jacques Derrida's Response to Philippe Lacoue-Labarthe's Criticism on the Notion of Subjective Agency

Constantinos V. Proimos

Technical University of Crete and Hellenic Open University, Greece

In this paper I examine Philippe Lacoue-Labarthe's criticism of Jacques Derrida, originally delivered in Cerisy-la Salle in 1980, in a conference devoted to the latter's work. Lacoue-Labarthe's criticism has to do with the place of subjectivity in Derrida's thinking. As a matter of fact, Lacoue-Labarthe pinpoints a problem in Derrida that also applies to Heidegger, namely that the question of agency is not directly made relevant neither to the question of being in Heidegger nor to the question of writing, at least in Derrida's early work. As a consequence, politics is never merely accounted of as an autonomous sphere but in relation to other spheres like literature, art, metaphysics etc. Derrida's introduction to Lacoue-Labarthe's writings, published in 1989, almost ten years after Lacoue-Labarthe's critique, does address the problem of subjectivity but contains only an indirect response to Lacoue-Labarthe's concerns. Derrida seems to wish to maintain and suspend at the same time the autonomy of the subject, making by means of such an exuberant claim, the alertness of responsibility, his most important philosophical concern. Based on Nikos Daskalothanas's work, I claim that the agency called for by Derrida may be illuminated by the lived experience of the subject of the artist, as this subjective model has historically emerged in Europe during the last two centuries.

20. Λαμβάνοντας Υπόψη το Βίωμα του Καλλιτέχνη: Η Ανταλλαγή Μεταξύ Jacques Derrida και Philippe Lacoue-Labarthe Σχετικά με το Πρόβλημα του Υποκειμένου

Κωνσταντίνος Β. Πρώμος

Πολυτεχνείο Κρήτης και Ανοικτό Ελληνικό Πανεπιστήμιο

Στην εισήγηση αυτή σκοπεύω να εξετάσω την έμμεση κριτική, εν είδει μιας σειράς ερωτήσεων που απευθύνει ο Philippe Lacoue-Labarthe στον Jacques Derrida η οποία έχει να κάνει με τη θέση και το ρόλο της υποκειμενικότητας στη σκέψη και στα γραπτά του τελευταίου. Ο Lacoue-Labarthe επισημαίνει ένα πρόβλημα το οποίο βρίσκει ότι είναι ενδημικό και στην περίπτωση του Martin Heidegger: το θέμα του υποκειμένου δε θεματοποιείται ρητά ούτε σε σχέση με το είναι στον Heidegger ούτε σε σχέση με τη γραφή στον Derrida. Κατά συνέπεια η πολιτική δεν αναλύεται ως αυτόνομη σφαίρα αλλά σε συνδυασμό με άλλες συνάψεις όπως η λογοτεχνία, η τέχνη, η μεταφυσική κ.α., μια κριτική που έχει επισημανθεί για τον Heidegger και στην αγγλική βιβλιογραφία, από τον Miguel de Beistegui. Ο Derrida γράφει μια γενική εισαγωγή για την αγγλική έκδοση των κειμένων του Lacoue-Labarthe, μερικά χρόνια μετά από την παραπάνω κριτική η οποία αφορά στο πρόβλημα της υποκειμενικότητας και φαίνεται να έχει συνταχθεί με γνώμονα τις παλιότερες κριτικές ερωτήσεις του Lacoue-Labarthe. Η θέση του Derrida η οποία μπορεί επίσης να εκληφθεί ως έμμεση απάντηση στον Lacoue-Labarthe είναι τυπική της πρακτικής και μεθόδου του φιλοσόφου από τα τέλη της δεκαετίας του 1960. Ο Derrida αναδεικνύει οριακά βιώματα που αποδοθούν το υποκείμενο τα οποία σύμφωνα με το Νίκο Δασκαλοθανάση συνδέονται με την εμπειρία του καλλιτεχνικού υποκειμένου που αποκομίσαμε από τον εικοστό αιώνα. Φαίνεται έτσι να επιθυμεί να διατηρήσει αλλά και να αναστείλει συγχρόνως την αυτονομία του υποκειμένου, προβάλλοντας ως μείζον μέλημα, μέσω του υπερβολικού αλλά και αδύνατου αυτού φιλοσοφικού αιτήματος, την εγρήγορση της φιλοσοφικής ευθύνης.

21. The 'Lived' Museum Experience: Findings of a Qualitative Exploratory Empirical Study that Took Place with Small Groups of Student Teachers

Vasiliki Tzibazi

Faculty of Education, Health and Social Care, The University of Winchester, England

Henley's review (2012) on Cultural Education in England commissioned by the Department of Education and the Department for Culture, Media and Sport highlighted the value of children's involvement with cultural activities and recommended that newly qualified teachers are expected to plan cultural experiences for their students. They should be given further support during their studies in order to respond to the forthcoming changes in heritage and cultural education. Although research is conducted on the use of museums for pedagogical purposes in higher education (Cook, Reynolds & Speight, 2010; Jacob, 2009; Smith & Walker, 2003) research on student teachers' engagement in museum experiences is limited (Tzibazi, 2011).

This paper presents the findings of a qualitative exploratory empirical study that took place with small groups of student teachers within the context of an optional taught module on museum learning. It was anticipated that the research participants would interpret their own lived museum experiences to challenge the set norms of 'viewing' artefacts in galleries. Data generation methods involved the use of video recordings to track the movement and dialogue within the museum space, the use of reflective journals and the creation of individual and collective narratives on reflection on the video recorded material. Data analysis suggests that there is an interplay between the lived experience and the museum's communication modes, highlights the significance of the personal, social and physical context in the formation of the experience and finally demonstrates through the students' reflection the embodied dimension of the experience. Contradictory themes also emerged from the data analysis which indicate that perceptions of teacher identity inform the reading of the lived experiences and pose questions about understandings of pedagogy that inform policy making agendas.

21. Η Μουσειακή Επίσκεψη ως Βιωμένη Εμπειρία: Ποιοτικά Ερευνητικά Αποτελέσματα από τις Διαδικασίες Συμμετοχής Μικρών Ομάδων Φοιτητών της Σχολής Επιστημών Αγωγής

Βαϊλική Τσιμπάζη

Τμήμα Εκπαίδευσης, Υγείας και Κοινωνικής Φροντίδας, Πανεπιστήμιο του Winchester

Προηγούμενες και τρέχουσες κυβερνητικές πολιτικές στην Αγγλία επισημαίνουν την αναγκαιότητα για νεοδιορισμένους δασκάλους να σχεδιάζουν και να προσφέρουν πολιτισμικές εμπειρίες στους μαθητές τους (Henley, 2012). Συνεπώς οι Σχολές των Επιστημών Αγωγής καλούνται να ενσωματώσουν στο πρόγραμμα σπουδών εκπαιδευτικές και πολιτισμικές διαδικασίες που προάγουν την κατανόηση της σπουδαιότητας της μουσειακής εμπειρίας. Αν και έρευνες έχουν εστιάσει στη χρήση των μουσείων για παιδαγωγικούς σκοπούς στα πλαίσια της Ανώτατης Εκπαίδευσης (Jacob, 2009· Cook, Reynolds & Speight, 2010· Smith & Walker, 2003), η έρευνα στις εμπειρίες των φοιτητών των Σχολών των Επιστημών Αγωγής είναι περιορισμένη (Tzibazi, 2011).

Στόχος αυτής της ανακοίνωσης είναι να παρουσιάσει τα αποτελέσματα και τις διαδικασίες συμμετοχής μικρών ομάδων φοιτητών σε εμπειρική έρευνα που φιλοδοξεί να κατανοήσει τη μουσειακή επίσκεψη ως βιωμένη εμπειρία. Οι φοιτητές βιντοεσκόπησαν την κίνηση και τις συνομιλίες τους στη διάρκεια των μουσειακών επισκέψεων, αφηγήθηκαν την εμπειρία και συμμετείχαν ατομικά και ομαδικά σε γραπτό αναστοχασμό του

περιεχομένου της εμπειρίας. Η επεξεργασία των δεδομένων από τους συμμετέχοντες δείχνει την αλληλοεξάρτηση της βιωμένης εμπειρίας με τις μουσειακές επικοινωνιακές διαδικασίες, την πρωτοκαθεδρία της ενσώματης προοπτικής στις διαδικασίες κατασκευής νοήματος και το ρόλο που διαδραματίζουν το κοινωνικό, ατομικό και φυσικό πλαίσιο της επίσκεψης. Επίσης, αντιφατικές θεματικές προκύπτουν από την ανάλυση των δεδομένων που δείχνουν πως η αντίληψη της μουσειακής εμπειρίας είναι συνυφασμένη με αντιλήψεις της ταυτότητας του δασκάλου και της σχολικής μαθησιακής διαδικασίας.

22. The Specificity of Phenomenological Cognition and Experience and Its Usefulness for the Psychology of Emotion

Rafal Abramciow

Department of Psychology, Pedagogical University of Krakow, Poland

How useful is the phenomenological cognition in psychology? An attempt to answer this question and the question of the status of phenomenological psychology is the essence of this paper. The phenomenological cognition is understood very uniquely –above all– as the cognition which in cognitive order overtakes its object of the examination, but is never going beyond it. Phenomenological psychology as a branch of psychology is still not well known in the Polish psychology, even though it dates back to the beginning of the nineteenth century. This paper aims to give arguments and assumptions of this branch of psychology, which for a subject of its examination adopted the phenomenological method and which has grown primarily in epistemological perspective. It's just that it has grown in this perspective makes it an introduction to psychology, and is a significant part of this paper. The article concludes with the statement that phenomenological cognition –the way presented in this paper– may be beneficial in the study of psychology itself more complex subjects such as psychology of emotions. Extending research on emotion that are based on the phenomenological method makes it possible to analyze specific emotions in peculiar perspective. In this perspective experiencing emotion is treated as something integral to the personality and the methods of assessment and behavior in relation to others and to himself. Emotions here are being taken as individual symbolic interpretations of oneself, others, and the social environment. Their experiential component is especially appreciated and analyzed. This perspective thus makes us aware of the need for a holistic approach; bringing the excitement and emotion only to the level of physiology and behavior does not show an essence of emotion as a psychological phenomenon.

22. Η Ιδιαιτερότητα της Φαινομενολογικής Γνώσης και του Βιώματος και η Χρησιμότητά τους στην Ψυχολογία των Συναισθημάτων

Rafal Abramciow

Τμήμα Ψυχολογίας, Παιδαγωγικό Πανεπιστήμιο της Κρακοβίας, Πολωνία

Πόσο χρήσιμη είναι η φαινομενολογική γνώση στην Ψυχολογία; Στόχος της ανακοίνωσης αυτής είναι να απαντηθεί το ερώτημα αυτό, καθώς και το ζήτημα του καθεστώτος της φαινομενολογικής Ψυχολογίας. Η φαινομενολογική γνώση κατανοείται πολύ ιδιαίτερα –πάνω από όλα– ως η γνώση η οποία στην γνωστική διάσταση ξεπερνά το αντικείμενο της εξέτασης, αλλά ποτέ δεν πάει πέρα από αυτό. Η φαινομενολογική Ψυχολογία ως ένας κλάδος της Ψυχολογίας δεν είναι ακόμα καλά γνωστή και διαδεδομένη στην πολωνική Ψυχολογία, αν και χρονολογείται από τις αρχές του δέκατου ένατου αιώνα. Βασικός μας στόχος στην ανακοίνωση αυτή είναι να παρουσιάσουμε τα επιχειρήματα και τις παραδοχές αυτού του κλάδου της Ψυχολογίας, η οποία για τα υπό εξέταση ζητήματα υιοθετεί τη φαινομενολογική μέθοδο, η οποία πρωτογενώς είχε αναπτυχθεί ως μια επιστημολογική προβληματική. Το γεγονός ότι έχει αναπτυχθεί σε αυτήν ακριβώς την προοπτική την καθιστά μια Εισαγωγή στην Ψυχολογία, που συνιστά ένα σημαντικό μέρος της παρούσας ανακοίνωσης. Η ανακοίνωση καταλήγει με το συμπέρασμα ότι η φαινομενολογική γνώση –όπως γίνεται εδώ αντιληπτή– μπορεί να είναι γόνιμη και ευεργετική για τη μελέτη της Ψυχολογίας συμπεριλαμβανομένων και των σύνθετων ζητημάτων της, όπως είναι η Ψυχολογία των συναισθημάτων. Η διεγερμένη έρευνα για το συναίσθημα με βάση τη φαινομενολογική μέθοδο καθιστά δυνατή την ανάλυση των συγκεκριμένων συναισθημάτων σε μια βαθύτερη και πιο «ανθρώπινη» προοπτική. Στην προοπτική αυτή το βίωμα του συναίσθηματος αντιμετωπίζεται ως κάτι αναπόσπαστο με την προσωπικότητα και τις μεθόδους αξιολόγησης, αλλά και με τη συμπεριφορά σε σχέση με τους άλλους και τον εαυτό. Τα συναισθήματα κατανοούνται εδώ ως ατομικές συμβολικές ερμηνείες του εαυτού, των άλλων και του κοινωνικού περιβάλλοντος. Η βιωματική τους συνιστώσα αναγνωρίζεται και εκτιμάται εδώ, καθώς αναλύεται ιδιαίτερα. Έτσι, η προοπτική αυτή μας βοηθά να συνειδητοποιήσουμε την ανάγκη για μια ολιστική προσέγγιση. Η αναγωγή του συναίσθηματος μόνο στο επίπεδο της φυσιολογίας και της συμπεριφοράς δεν μας φανερώνει την ουσία των συναισθημάτων ως ένα ψυχολογικό φαινόμενο.

**ΔΕΚΑΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION X): ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ VII
(EXPERIENTIAL WORKSHOP VII)**

23. The Analysis of Narrative in Psychological Research

Elżbieta Dryll

Department of Psychology, University of Warsaw, Poland

The proposed workshop concerns methods of text analysis. It would be devoted to the semantic analysis of narratives, with a special interest in the analysis of events and plots. Participants will have an opportunity to make some analytic steps by themselves, using materials of my project performed earlier. The project was aimed to follow developmental changes in love story schema of adolescent girls (13, 15, and 17 years of age). In that project subjects were asked to write a story of their love in a form of a letter to a friend. In the beginning I will present some general issues of the method, and I will train the participants how to code the material. Finally I will show some conclusions of that study.

The text should be defined as a hierarchical structure. It can be analyzed on several levels (at least three). The most general level is a whole product –text mode, composition and some formal characteristics e.g. length. The elementary level is a single sentence. On that level, we have the semantic field analysis, the analysis of modal verbs, the semantic analysis of predicates, and others. The existence and quality of medium levels depends on text length and text mode. In a narrative storyline the medium level includes a plot, events and characteristics of protagonists. It can be analyzed with the use of a method developed under inspirations of structural models by Labov, Propp, Greimas. The first step is to list the register of all events in the texts of all subjects. The second step is to distinguish episodes of necessary and optional ones (on the basis of their frequencies). The third step concerns time perspective of the whole story. The last is characteristics of protagonists. Who are they? What role do they play in the storyline? How are the main heroes characterized? The differences of age groups are diagnosed by comparing quantitative indicators constructed on the basis of that descriptions.

23. Η Ανάλυση της Αφήγησης στην Ψυχολογική Έρευνα

Elżbieta Dryll

Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο της Βαρσοβίας, Πολωνία

Το προτεινόμενο εργαστήριο αφορά τις μεθόδους ανάλυσης κειμένου. Αφορά την σημασιολογική ανάλυση των αφηγήσεων, με ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην ανάλυση των γεγονότων (συμβάντων) και της πλοκής. Οι συμμετέχοντες θα έχουν την ευκαιρία να κάνουν κάποια δικά τους αναλυτικά βήματα, χρησιμοποιώντας υλικό από δικό μου ερευνητικό πρόγραμμα που είχε πραγματοποιηθεί. Το ερευνητικό πρόγραμμα είχε ως στόχο να ακολουθηθεί αναπτυξιακές αλλαγές στο σχήμα που αφορούσε την ιστορία αγάπης των εφήβων κοριτσιών (13, 15, και 17 ετών). Σε αυτό το πρόγραμμα τα υποκείμενα κλήθηκαν να γράψουν μια ιστορία για την αγάπη τους σε μορφή επιστολής σε ένα φίλο τους. Στην αρχή θα παρουσιάσω μερικά γενικά ζητήματα της μεθόδου, και θα εκπαιδεύσω τους συμμετέχοντες σχετικά με την κωδικοποίηση του υλικού. Τέλος, θα παρουσιάσω μερικά από τα συμπεράσματα της εν λόγω μελέτης.

Το κείμενο ορίζεται ως μια ιεραρχική δομή. Μπορεί να αναλυθεί σε διάφορα επίπεδα (τουλάχιστον τρία). Το πιο γενικό επίπεδο είναι ένα ολόκληρο προϊόν –λειτουργία του κειμένου, σύνθεση και μερικά τυπικά χαρακτηριστικά, π.χ. το μήκος. Το στοιχειώδες επίπεδο είναι η ενιαία πρόταση. Σε αυτό το επίπεδο, έχουμε τη σημασιολογική ανάλυση, την ανάλυση των τροπικών ρημάτων, την σημασιολογική ανάλυση των κατηγορημάτων, και άλλα. Η ύπαρξη και η ποιότητα του μέσου επιπέδου εξαρτάται από το μήκος και τη λειτουργία του κειμένου. Σε μια αφηγηματική ιστορία το μέσο επίπεδο περιλαμβάνει μια πλοκή, τα γεγονότα και τα χαρακτηριστικά των πρωταγωνιστών. Μπορεί να αναλυθούν με τη χρήση μιας μεθόδου που αναπτύχθηκε στο πλαίσιο των ιδεών που σχετίζονται με τα δομικά μοντέλα των Labov, Propp και Greimas. Το πρώτο βήμα είναι η καταγραφή όλων των γεγονότων που υπάρχουν στα κείμενα όλων των υποκειμένων. Το δεύτερο βήμα είναι η διάκριση των επεισοδίων που είναι αναγκαία και προαιρετικά (επί τη βάση των συχνοτήτων τους). Το τρίτο βήμα αφορά την προοπτική του χρόνου όλης της ιστορίας. Η τελευταία είναι τα χαρακτηριστικά των πρωταγωνιστών. Ποιοι είναι αυτοί; Τι ρόλο παίζουν στην ιστορία; Πώς οι κύριοι ήρωες χαρακτηρίζονται; Οι διαφορές των ηλικιακών ομάδων διαγιγνώσκονται με τη σύγκριση ποσοτικών δεικτών κατασκευασμένων στη βάση των περιγραφών αυτών.

**ΕΝΔΕΚΑΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION XI): ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ VIII
(EXPERIENTIAL WORKSHOP VIII)**

24. Narrative Identity in Late Adulthood

Anna Cierpka

Department of Psychology, University of Warsaw, Poland

Narrative identity is recognized as a process and viewed in dynamic terms, as an entity subject to constant changes in the course of one's life. It is assumed that an increasing need to make changes in one's history of life

emerges in middle adulthood. A generative script is revealed, containing a plan to become part of the lives of future generations. The process of creative integration of one's life story may gather momentum in late adulthood, when individuals explore their identity in the context of their life's work. In order to test the above assumptions, narratives of participants aged 65-80 years who were wives/mothers/grandmothers or husbands/fathers/grandfathers during their lives were analyzed. Six main themes characteristic of life stories in late adulthood were identified, along with groups of traits, behaviors and values which participants wished to pass on to subsequent generations. The narratives clearly featured a generative motivation and the need to integrate one's story.

During workshop I will show examples of main themes characteristic of life stories in late adulthood. Participants will have an opportunity to make some exercises regarding generative script. We will discuss about generative motivation in our life.

24. Αφηγηματική Ταυτότητα στην Τρίτη Ηλικία

Anna Cierpka

Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο της Βαρσοβίας, Πολωνία

Η αφηγηματική ταυτότητα αναγνωρίζεται ως μια διαδικασία και κατανοείται με δυναμικούς όρους, ως μια οντότητα που υπόκειται σε συνεχείς αλλαγές κατά τη διάρκεια της ζωής ενός ατόμου. Υποστηρίζεται ότι μια αυξανόμενη ανάγκη για αλλαγές στην ιστορία της ζωής κάποιου εμφανίζεται στη μέση ενήλική του ζωή. Ένα γενεσιουργό σενάριο (generative script) αποκαλύπτεται τότε, το οποίο περιέχει ένα σχέδιο για να γίνεις μέρος της ζωής των μελλοντικών γενεών. Η διαδικασία της δημιουργικής ενσωμάτωσης της ιστορίας της ζωής ενός ατόμου μπορεί να επιταχυνθεί προς το τέλος της ενηλικίωσης (τρίτη ηλικία), όταν τα άτομα διερευνούν την ταυτότητά τους στο πλαίσιο του έργου της ζωής τους. Για τη διερεύνηση των παραπάνω υποθέσεων, αναλύθηκαν οι αφηγήσεις υποκειμένων ηλικίας 65-80 ετών που ήταν σύζυγοι/ μητέρες/γιαγιάδες ή σύζυγοι/πατέρες/παππούδες κατά τη διάρκεια της ζωής τους. Από την έρευνα είχαν εντοπιστεί έξι κύρια θέματα που είναι χαρακτηριστικά των ιστοριών ζωής στην τρίτη ηλικία, μαζί με τις ομάδες των χαρακτηριστικών, συμπεριφορών και αξιών που οι συμμετέχοντες επιθυμούσαν να περάσουν στις επόμενες γενιές. Οι αφηγήσεις χαρακτηρίζονταν σαφώς από ένα γενεσιουργό κίνητρο (generative motivation) και από την ανάγκη να ολοκληρωθεί συνθετικά η ιστορία τους.

Κατά τη διάρκεια του εργαστηρίου θα δείξω παραδείγματα των κύριων χαρακτηριστικών των θεμάτων των ιστοριών ζωής στην τρίτη ηλικία. Οι συμμετέχοντες θα έχουν την ευκαιρία να κάνουν κάποιες ασκήσεις σχετικά με το γενεσιουργό σενάριο. Θα συζητήσουμε για το γενεσιουργό κίνητρο στη ζωή μας.

ΔΩΔΕΚΑΘΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION XII): ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΙΧ (EXPERIENTIAL WORKSHOP IX)

25. “Three Questions”? The Methodology of Generating and Improving Autobiographical Narratives

Urszula Tokarska

Department of Psychology, Pedagogical University of Krakow, Poland

The main purpose of the workshop is the quest for optimal strategies of multileveled narrative integration of individual experience which are able to bring some important effects not only to the investigator (the listener) but to the subject of the research (the storyteller) as well. For the scientist there is the opportunity of understanding the unique pattern of constructing the individual experience (*narrative identity*), for the subject of investigation –to create the multi-plot, integrated and personally meaningful autobiographical account. So, as the subject of interest we will concern the methodology of generating and improving autobiographical narratives: the content and the extend of life story sphere, the rules of getting across the plots and the differentiation between the “narrative vehicles”. Eventually, we are going to consider how many questions we need to ask as the optimal support for the storyteller and how fare “the well asked questions” are able to lead us as storytellers and as scientifically orientated listeners.

There will be presented three methods created by the author of the presentation: **1/ Three Biographical Questions; 2/ The Map of Autobiographical Narrative Meeting; 3/ The Hyper-textual Life Story Map.**

During the workshop we are going to discuss the usefulness of this methods in the supporting the narrative investigative processes described above.

25. “Τρία Ερωτήματα;” Η Μεθοδολογία Παραγωγής και Βελτίωσης των Αυτοβιογραφικών Αφηγήσεων

Urszula Tokarska

Τμήμα Ψυχολογίας, Παιδαγωγικό Πανεπιστήμιο της Κρακοβίας, Πολωνία

Ο κύριος σκοπός του εργαστηρίου είναι η αναζήτηση βέλτιστων στρατηγικών για μια πολυεπίπεδη αφηγηματική σύνθεση της ατομικής εμπειρίας που είναι σε θέση να φέρει κάποια σημαντικά αποτελέσματα όχι μόνο για τον ερευνητή (ακροατή), αλλά και για το υποκείμενο της έρευνας (αφηγητή). Για τον επιστήμονα, υπάρχει η δυνατότητα κατανόησης του μοναδικού σχεδίου κατασκευής της ατομικής εμπειρίας (*αφηγηματική*

ταυτότητα), για το υποκείμενο της έρευνας –για τη δημιουργία της πολυδιάστατης πλοκής, της ολοκληρωμένης και προσωπικά πλήρους νοήματος αυτοβιογραφικής προσέγγισης. Έτσι, σε σχέση με το θέμα μας θα ασχοληθούμε με τη μεθοδολογία παραγωγής και βελτίωσης των αυτοβιογραφικών αφηγήσεων: το περιεχόμενο και η έκταση της σφαίρας της ιστορία ζωής, οι κανόνες να κινηθεί πέρα από τις πλοκές και η διαφοροποίηση μεταξύ των "αφηγηματικών οχημάτων". Εξετάζουμε το πόσο λειτουργικά "οι καλά διατυπωμένες ερωτήσεις" είναι σε θέση να μας καθοδηγήσουν ως αφηγητές και ως επιστημονικά προσανατολισμένοι ακροατές.

Στο πλαίσιο του εργαστηρίου θα παρουσιαστούν τρεις, δημιουργημένες από το συγγραφέα, μέθοδους: (1) Οι Τρεις Βιογραφικές Ερωτήσεις, (2) Ο Χάρτης της Αυτοβιογραφικής Αφηγηματικής Συνάντησης, και (3) Ο Υπερκειμενικός Χάρτης της Ιστορία Ζωής.

Κατά τη διάρκεια του εργαστηρίου θα εξετάσουμε τη χρησιμότητα των μεθόδων αυτών στην υποστήριξη της αφηγηματικής ερευνητικής διαδικασίας που περιγράφεται παραπάνω.

**ΔΕΚΑΤΗ ΤΡΙΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION XIII): ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ X – ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ
ΜΑΘΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ (PRESENTATIONS AND EXPERIENTIAL WORKSHOP X –
ISSUES AND PROCESSES IN SUPPORTING TEACHERS' PROFESSIONAL LEARNING)**

26. Processes and Tools to Promote Professional Learning and Improvement of Practice in Collaborative Action Research

Sofia Avgitidou

Department of Early Childhood Education, University of Western Macedonia, Greece

The aim of this paper is to clarify the basic principles and processes employed to support teachers' professional learning and improvement of practice through action research. Professional learning and improvement of practice in action research is based on the adoption of a new role for practitioners that of researchers who study, document and reflect upon their daily educational process (Altrichter, Posch & Somekh 1993). However, emerging issues regarding the facilitation of teacher-researchers during action research concern the following questions: why teachers may revisit a teaching experience or practice? What is their motive? Which understanding of their practice will lead them to a questioning of their current practice? What is the role of theory in providing teachers with alternative explanatory frames for understanding their current educational practice? How will teachers make decisions about new actions and strategies that will alter their current educational practice? These are significant questions that a facilitator comes across when aiming at the support of a group of teacher-researchers he or she collaborates with.

The proposed processes and tools for supporting teachers-researchers are derived from two years of experience and research while collaborating with 15 early childhood and primary education teachers in action research. The processes employed are based upon close links among theory, research, practice and reflection. Specifically, these processes include the support of teachers to (a) explore their personal theories and reasoning of the perceived problem (reflection), (b) document the problem through the use of specific research methods (research), (c) revisit their understandings of the problem based on theory and documentation (theory and reflection), (d) enrich their strategies and design whole-class interventions (theory and practice), (e) proceed to formative and final assessment of their plans and strategies based on documentation regarding pupils' outcomes and reflection strategies (research, evaluation and reflection) and, finally, repeat the previous processes within an action research spiral until the problem is solved.

26. Διαδικασίες και Τεχνικές Ενίσχυσης της Επαγγελματικής Μάθησης και της Βελτίωσης της Εκπαιδευτικής Πρακτικής Μέσω της Συνεργατικής Έρευνας-δράσης

Σοφία Αυγητίδου

Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Η διευκρίνιση των βασικών αρχών και διαδικασιών για την ενίσχυση της επαγγελματικής μάθησης και τη βελτίωση της εκπαιδευτικής πρακτικής μέσω της έρευνας-δράσης αποτελεί κεντρικό στόχο της παρούσας ανακοίνωσης. Η επαγγελματική μάθηση και η βελτίωση της εκπαιδευτικής πρακτικής στην έρευνα-δράση στηρίζονται σε ένα νέο ρόλο για τον εκπαιδευτικό, αυτόν του ερευνητή που μελετά, τεκμηριώνει και στοχάζεται πάνω στην καθημερινή εκπαιδευτική διαδικασία (Altrichter, Posch & Somekh 1993). Κατά τη διαδικασία υποστήριξης των εκπαιδευτικών ως ερευνητών αναδύονται μία σειρά από ζητήματα που εκφράζονται με τις παρακάτω ερωτήσεις: γιατί μία εκπαιδευτικός να ξανασκεφτεί την πρακτική της; Ποιο μπορεί να είναι το κίνητρό της; Πώς η εκπαιδευτικός μπορεί να οδηγηθεί στο να αναρωτηθεί και να αμφισβητήσει την πρακτική της; Ποιος είναι ο ρόλος της θεωρίας για να παρέχει ευκαιρίες στους εκπαιδευτικούς-ερευνητές να κατανοήσουν την εκπαιδευτική τους πρακτική με εναλλακτικά επεξηγηματικά πλαίσια; Πώς οι εκπαιδευτικοί θα πάρουν αποφάσεις για νέες δράσεις και στρατηγικές που θα αλλάξουν την τρέχουσα εκπαιδευτική τους πρακτική; Αυτά είναι σημαντικά ερωτήματα που η συντονίστρια της έρευνας-δράσης συναντά στην προσπάθεια να υποστηρίξει την ομάδα εκπαιδευτικών – ερευνητών που συνεργάζεται.

Οι προτεινόμενες διαδικασίες και τεχνικές προέρχονται από τη διετή εμπειρία συνεργασίας με 15 εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και την παράλληλη έρευνα τόσο για τη διαδικασία όσο και για τα αποτελέσματα αυτής της συνεργασίας. Οι διαδικασίες που υιοθετήθηκαν τα δύο αυτά χρόνια συμπεριλαμβάνουν την υποστήριξη των εκπαιδευτικών: (α) στη διερεύνηση των προσωπικών τους θεωριών και του τρόπου που αιτιολογούν και αναλύουν το βασικό πρόβλημα στην τάξη τους (στοχασμός), (β) στην τεκμηρίωση του προβλήματος μέσα από τη χρήση ερευνητικών μεθόδων (έρευνα), (γ) στον επαναπροσδιορισμό του προβλήματος με βάση τη θεωρία και την τεκμηρίωση (θεωρία και στοχασμός), (δ) στον εμπλουτισμό των στρατηγικών και το σχεδιασμό ολοκληρωμένων παρεμβάσεων (θεωρία και πρακτική), (ε) στη διαμορφωτική και τελική αξιολόγηση των σχεδίων και των στρατηγικών που βασίζονται στην τεκμηρίωση των αποτελεσμάτων σε σχέση με τους μαθητές και στο στοχασμό (έρευνα, αξιολόγηση, στοχασμός) και, τέλος, επανάληψη των διαδικασιών με αλληπάλληλους κύκλους μέχρι την επίλυση του προβλήματος.

27. Facilitating Teachers to Conduct Critical Action Research: The Importance of the Study of Their Dialogic Practices

Eleni Katsarou

Department of Philosophy and Social Sciences, University of Crete, Greece

Where teachers-researchers face the most serious difficulties when they conduct an action research? In which stages they need more support by the facilitator? One can easily mention many stages, starting from their reflection, which is often superficial or their lack of cooperative abilities or their difficulty to actively construct collective knowledge. In this presentation we are going to focus on a facilitation issue, that we consider crucial, mainly because it depends from it –to a great extent – if the action research will adopt a critical orientation or if it will be restrained to a technocratic process. This issue is the teachers-researchers' familiarization with the appropriate dialogic practices.

Obviously, at this point a serious question arises: Which are the basic characteristics of this dialogue that could support the critical orientation of action research and with which teachers-researchers should be familiarized? It is a dialogue that displays certain qualities: the quality of listening, openness to new understandings, rethinking the existing value frameworks and prejudices, profound respect for difference and otherness. It is the dialogue that challenges and problematizes the answers given by the action researchers who interact with each other, and views the difference and disagreement as opportunities for further exploration. Such a dialogue can contribute to the establishment of equal relationships among the participants in an action research and to the support of their critical reflection.

In the second part of the presentation, we focus on facilitating processes that could familiarize the teachers-researchers with dialogic practices that would give critical orientation to their research. Through such processes the teacher-researchers can develop their "critical language awareness" (Fairclough, 1992) that focuses on the political, historical and social nature of language. Aiming at the negotiation of their personal beliefs, values and preconceptions, and at the action researchers' training to constantly process and question what is taken for granted, particularly in terms of relationships of power, silences, and "given" truths, the facilitator can focus their interest on their discourse and their dialogues. The exercise of power through discourse, the personal certainty or- on the contrary- the exploratory doubt and the research attitude are linguistically expressed with specific choices of vocabulary, grammar and syntax. Also the para-linguistic features (especially tone and pitch of voice) will be taken into account. During the presentation examples will be given to show how the linguistic and para-linguistic choices affect directly the quality of the teacher-researchers' dialogue.

27. Διευκολύνοντας Εκπαιδευτικούς να Διενεργήσουν Κριτική Έρευνα-δράση: Η Σημασία της Μελέτης των Διαλογικών Πρακτικών τους

Ελένη Κατσαρού

Τμήμα Φιλοσοφικών και Κοινωνικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Ποια είναι τα ζητήματα στα οποία οι εκπαιδευτικοί ερευνητές συναντούν τις μεγαλύτερες δυσκολίες και χρειάζονται περισσότερη υποστήριξη από το διευκολυντή της έρευνας-δράσης; Θα μπορούσε να αναφέρει κανείς πολλά: τον επιφανειακό στοχασμό τους, την έλλειψη ικανότητάς τους για ουσιαστική συνεργασία ή τη δυσκολία τους στη συγκρότηση συλλογικής γνώσης. Στην παρουσίαση αυτή θα εστιάσουμε σε ένα θέμα διευκόλυνσης, το οποίο θεωρούμε κομβικό, κυρίως γιατί παίζει καθοριστικό ρόλο για το αν θα πάρει μια έρευνα-δράση κριτικό προσανατολισμό ή θα καταλήξει μια τεχνοκρατική διαδικασία. Το θέμα αυτό είναι η εξοικείωση των εκπαιδευτικών ερευνητών με κατάλληλες διαλογικές πρακτικές.

Αυτομάτως βέβαια γεννιέται το ερώτημα: ποια χαρακτηριστικά έχει ο διάλογος ο οποίος μπορεί να υποστηρίξει τον κριτικό προσανατολισμό της έρευνας-δράσης και στον οποίο είναι καλό να ασκηθούν οι εκπαιδευτικοί-ερευνητές; Πρόκειται για διάλογο που παρουσιάζει συγκεκριμένες ποιότητες: την ποιότητα της ακρόασης του συνομιλητή, της δεκτικότητας των κατανοήσεων των άλλων, της ετοιμότητας για επανεξέταση των υπάρχουσών δομών, αξιών και των προκαταλήψεων, του σεβασμού της διαφορετικής άποψης. Είναι ο διάλογος που προβληματίζει και θέτει σε αμφισβήτηση τις απαντήσεις των συμμετεχόντων, που βλέπει τη διαφωνία ως ευκαιρία για περαιτέρω διερεύνηση. Ένας διάλογος με τέτοια χαρακτηριστικά μπορεί να συμβάλει καίρια στη

δημιουργία ισότιμων συνεργατικών σχέσεων ανάμεσα στους συμμετέχοντες σε μια έρευνα-δράση και να προάγει τον κριτικό στοχασμό τους.

Στο δεύτερο μέρος της παρουσίασης και μετά από αυτές τις επισημάνσεις, παρουσιάζονται διαδικασίες μέσω των οποίων οι συμμετέχοντες σε μια έρευνα-δράση θα μπορούσαν να εξοικειωθούν με διαλογικές πρακτικές κριτικού προσανατολισμού, μέσα από την αξιοποίηση της θεωρίας του Fairclough (1992) περί «κριτικής γλωσσικής επίγνωσης», η οποία εστιάζει στην πολιτική, ιστορική και κοινωνική φύση της γλώσσας. Με στόχο τη διαπραγμάτευση προσωπικών πεποιθήσεων και αξιών, την εξοικείωση με τη συνεχή διερώτηση πάνω στις αλήθειες που έχουμε συνηθίσει να θεωρούμε δεδομένες, ο διευκολυντής μπορεί να στρέψει την προσοχή των εκπαιδευτικών-ερευνητών στον ίδιο το λόγο και το διάλογό τους. Οι απόλυτες βεβαιότητες όπως και οι διερευνητικές αμφιβολίες εκφράζονται γλωσσικά, μέσα από συγκεκριμένες λεξιλογικές, γραμματικές και συντακτικές επιλογές, όπως και μέσα από παραγλωσσικά στοιχεία (όπως ο τόνος και το ύψος της φωνής του ομιλητή). Κατά την παρουσίαση θα δοθούν παραδείγματα τέτοιων γλωσσικών και παραγλωσσικών επιλογών και θα αναδειχθούν οι συνέπειές τους στην ποιότητα του διαλόγου των εκπαιδευτικών-ερευνητών.

28. Facilitating Action Researchers: Issues and Processes in Supporting Professional Learning

Sofia Avytidou

Department of Early Childhood Education, University of Western Macedonia

Eleni Katsarou

Department of Philosophy and Social Sciences, University of Crete, Greece

This workshop is based on two facilitators' lived experience and research on supporting teachers' professional learning through action research. Two issues will provide the basic axes of the workshop. The first one concerns the facilitation of teachers as reflective practitioners, researchers, designers and evaluators of their practice and as practical theory generators. The second one concerns the hierarchical and power relationships that are often established among the action researchers, their fatal effects in teachers' professional learning and finally the kind of facilitation that could lessen these risks and distortions of action research. We consider these issues very crucial in facilitating action research as they touch serious methodological and theoretical issues of qualitative research and especially of action research.

During the workshop participants will be challenged to respond as facilitators to different scenarios in which they will be asked to collaborate with teachers-researchers and support them in an action research spiral (recognition of the problem, research, choice of action, design, application and evaluation of action and so on). Participants will work in groups and utilize the proposed methodology for empowering and supporting teachers in action research that would already have been presented in the theoretical paper sessions. The response of the participants in the workshop will be discussed among groups and with the organizers of the workshop to exchange perspectives and learn from this experience.

28. Υποστηρίζοντας τους Εκπαιδευτικούς-ερευνητές: Ζητήματα και Διαδικασίες που Ενισχύουν την Επαγγελματική Μάθηση

Σοφία Αυγητίδου

Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Ελένη Κατσαρού

Τμήμα Φιλοσοφικών και Κοινωνικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Το εργαστήριο αυτό βασίζεται στη βιωμένη εμπειρία των δύο οργανωτριών και τη συστηματική έρευνά τους σχετικά με τις διαδικασίες υποστήριξης της επαγγελματικής μάθησης των εκπαιδευτικών μέσω της έρευνας-δράσης. Οι σημαντικοί άξονες πάνω στους οποίους θα στηριχτεί το εργαστήριο αφορούν καταρχήν σε διαδικασίες υποστήριξης των εκπαιδευτικών ως στοχευόμενων επαγγελματιών, ερευνητών, σχεδιαστών και αξιολογητών του εκπαιδευτικού έργου που αναπτύσσουν παράλληλα με την έρευνα και τη δράση την πρακτική εκπαιδευτική τους θεωρία. Δεύτερον, αναλύονται οι ιεραρχικές σχέσεις εξουσίας που συχνά εγκαθιδρύονται ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς-ερευνητές και τα αρνητικά αποτελέσματα που έχουν στην επαγγελματική τους μάθηση και προτείνονται τρόποι για την αποφυγή των πιθανών δυσκολιών που προκύπτουν σ' αυτές τις περιπτώσεις. Οι δύο αυτοί άξονες αγγίζουν σημαντικά μεθοδολογικά και θεωρητικά ζητήματα της ποιοτικής έρευνας και συγκεκριμένα της έρευνας-δράσης.

Κατά τη διάρκεια του εργαστηρίου, οι συμμετέχοντες θα αναλάβουν το ρόλο του συντονιστή / διευκολυντή (facilitator) της έρευνας-δράσης και θα κληθούν να ανταποκριθούν με αυτό τον ρόλο σε σενάρια που προέκυψαν από διαφορετικές εμπειρίες έρευνας-δράσης. Ο στόχος είναι να συνεργαστούν μεταξύ τους αλλά και με τις οργανώτριες του εργαστηρίου, προκειμένου να υποστηρίξουν τους εκπαιδευτικούς-ερευνητές στους επάλληλους κύκλους της έρευνας-δράσης (αναγνώριση προβλήματος, έρευνα, επιλογή δράσης, σχεδιασμός, υλοποίηση και αξιολόγηση της δράσης κ.ο.κ). Οι συμμετέχοντες θα χρησιμοποιήσουν μέρος της μεθοδολογίας υποστήριξης των εκπαιδευτικών που θα έχει παρουσιαστεί προηγουμένως σε προφορικές ανακοινώσεις των οργανωτριών. Η όλη εμπειρία θα συζητηθεί με τους συμμετέχοντες και θα ενισχυθεί η ανταλλαγή διαφορετικών προοπτικών.

29. Explicit and Implicit Personal Values: How to Measure Implicit Values and How to Find Them Out in Spontaneous Speech?

Krzysztof Mudyń

Department of Psychology, Pedagogical University in Cracow, Poland

Explicit values, i.e. values we can easily declare and believe we simply accept them, are not that interesting because people tend to answer in a similar way when asked directly what is important and valuable to them. As a consequence explicit values seem not very diagnostic. Much more interesting are implicit values (connected with our needs and feelings rather than habitual beliefs), which could be inferred from human behavior, while observing what people pay attention to, what they choose, what they approach or avoid, and finally –what they experience as real or not real.

In the first part of presentation the participants will be acquainted with the author's method of indirect values assessing, i.e. Real-Non(real) (RN-02), its construction, theoretical premises, and some results. The method enable to "measure" implicit values (called also *life orientations*). It is designed as a projective tool, in which –instead of answering a direct question– the subject person has to decide what kind of abstract object seems to her/him the most real among the concepts presented in the set. The RN-02 consists of 58 sets of concepts referring to various objects and aspects of human activity. Sixty concepts were used, ten for each value (life orientation). The life orientations refer to Spranger's typology of values, which are *economic, theoretical, esthetic, political, social* and *religious*. There are some premises lying behind the method: 1) If something is important for an individual, it seems for him/her more real, in comparison to things which are relatively unimportant or indifferent to him/her; 2) The term "reality" is by nature very indefinite and even ambiguous, so it must be specified by an individual user; 3) This means that "reality" itself is a kind of projective stimulus, which must be somehow interpreted by the user; 4) There is interdependence between the dominant life orientation and preferred values; this primarily applies to implicit values.

In the second part we can (or even should) confront ourselves with the question: Is it possible to infer or "to guess" someone's values preference without any psychological tools, just observing someone's choices and hearing his/her spontaneous speech (comments, questions, etc.)? The next issue which arises is –what kind of situations (and form of narration) is most promising for a such "diagnosis"?

29. Έκδηλες και Αδηλες Προσωπικές Αξίες: Πώς Μετρούνται οι Αδηλες Αξίες και Πώς Αυτές Ανιχνεύονται στην Αυθόρμητη Ομιλία;

Krzysztof Mudyń

Τμήμα Ψυχολογία, Παιδαγωγικό Πανεπιστήμιο στην Κρακοβία, Πολωνία

Οι έκδηλες αξίες, δηλαδή οι αξίες που μπορούμε εύκολα να δηλώσουμε και που πιστεύουμε ότι απλά αποδεχόμαστε, δεν είναι τόσο ενδιαφέρουσες, επειδή οι άνθρωποι τείνουν να απαντούν με τον ίδιο τρόπο όταν ρωτούνται άμεσα για το τι είναι σημαντικό και πολύτιμο για αυτούς. Ως εκ τούτου οι έκδηλες (ρητές) αξίες δεν φαίνονται να είναι πολύ διαγνωστικές. Πολύ πιο ενδιαφέρουσες είναι οι αδηλες αξίες (που συνδέονται με τις ανάγκες και τα συναισθήματά μας και όχι τόσο με τις συνήθειες πεποιθήσεις), οι οποίες θα μπορούσαν να συναχθούν από την ανθρώπινη συμπεριφορά, από την παρατήρηση αυτού που οι άνθρωποι εστιάζουν περισσότερο την προσοχή τους, από τις επιλογές που κάνουν, από το τι τείνουν να προσεγγίζουν ή να αποφεύγουν, και, τέλος, –από το τι βιώνουν ως πραγματικό ή μη πραγματικό.

Στο πρώτο μέρος της παρουσίασης, οι συμμετέχοντες θα εξοικειωθούν με τη μέθοδο του συγγραφέα σχετικά με την αξιολόγηση των έμμεσων αξιών, δηλαδή των Πραγματικών–Μη-πραγματικών (ΠΜ-02), την κατασκευή της, τις θεωρητικές της βάσεις και ορισμένα αποτελέσματα. Η μέθοδος επιτρέπει τη μέτρηση των "σιωπηρών (άδηλων) αξιών" (που ονομάζονται επίσης *προσανατολισμοί της ζωής*). Έχει σχεδιαστεί ως ένα προβολικό εργαλείο, το οποίο –αντί να απαντά σε μια άμεση ερώτηση– το υποκείμενο πρέπει να αποφασίσει το τι είδους αφηρημένο αντικείμενο φαίνεται για αυτό ως το πιο πραγματικό ανάμεσα σε ένα σύνολο άλλων εννοιών. Το ερωτηματολόγιο ΠΜ-02 αποτελείται από 58 σύνολα εννοιών που αναφέρονται σε διάφορα αντικείμενα και πτυχές της ανθρώπινης δραστηριότητας. Έχουν χρησιμοποιηθεί εξήντα έννοιες, δέκα για κάθε αξία (προσανατολισμό της ζωής). Οι προσανατολισμοί της ζωής αναφέρονται στην τυπολογία των αξιών του Spranger, η οποία είναι *οικονομική, θεωρητική, αισθητική, πολιτική, κοινωνική και θρησκευτική*. Οι παραδοχές που υπάρχουν στη συγκεκριμένη μεθοδολογική προσέγγιση είναι: (1) Κάτι που είναι σημαντικό για ένα άτομο, τείνει να του φαίνεται αυτό ως πιο αληθινό (πραγματικό), σε σύγκριση με τα πράγματα που του είναι σχετικά ασήμαντα ή αδιάφορα, (2) Ο όρος «πραγματικότητα» είναι από τη φύση του πολύ αόριστος και επίσης ασαφής, που σημαίνει ότι ο προσδιορισμός του εξαρτάται από τα ίδια τα άτομα, (3) Αυτό σημαίνει επίσης ότι η "πραγματικότητα" από μόνη της είναι ένα είδος προβολικού ερεθίσματος, το οποίο πρέπει με κάποιον τρόπο να ερμηνευθεί από το χρήστη, (4) υπάρχει

αλληλεξάρτηση μεταξύ του κυρίαρχου προσανατολισμού της ζωής και των προτιμώμενων αξιών· αυτό ισχύει κυρίως για τις άδηλες (σιωπηρές) αξίες.

Στο δεύτερο μέρος θέτουμε αναγκαστικά το πιο κάτω ερώτημα: Είναι δυνατόν να συμπεράνουμε ή «να μαντέψουμε» τις προτιμώμενες αξίες κάποιου χωρίς κάποια ψυχολογικά εργαλεία, απλά παρατηρώντας τις επιλογές κάποιου και ακούγοντας την αυθόρμητη του/της ομιλία (σχόλια, ερωτήσεις, κτλ.); Το επόμενο ζήτημα που τίθεται είναι - τι είδους καταστάσεις (και μορφή αφήγησης) είναι η πιο υποσχόμενη για μια τέτοια "διάγνωση";

ΔΕΚΑΤΗ ΠΕΜΠΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION XV): ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ XII (EXPERIENTIAL WORKSHOP XII)

30. Qualitative Analysis and Basic Methodological Problems in the Study of the Use of Metaphors

Ewa M. Dryll

Department of Psychology, Warsaw University, Poland

Workshop is planned in order to discuss possible cross-cultural studies. We'll start with a report concerning a project on the development of ability to use metaphors concerning humans. The term 'metaphor usage' should be understood as referring to two processes, which can vary in developmental dynamics. The first is understanding metaphors, the other is efficiency in creating new metaphors. Project required comparing the levels of both competences in subjects of various age groups, starting with six-year-olds, ending with young adults. Understanding metaphors was tested with a list of metaphors with vehicles chosen from four domains: animals, plants, elements of the landscape and simple objects used daily (eg. a cup or a lamp). Subjects were asked to imagine a person named with given metaphor and to describe it. Various factors were taken into account: type of characteristics, imagined activity, habits, intellectual or emotional potentials. The meaning of each metaphor in each age group was shown in numerous semantic fields. The comparison indicated the developmental differences and led to conclusions about the ways we learn to describe other humans. Second, ability (creating new metaphors) was tested with an ambiguous story. Subjects were asked to complete an information chart about the hero. The main idea was that subjects may create metaphors (the list could serve as a priming) if they didn't feel induced to do that. Previous research showed that people tend to 'try too hard' when they suspect they are going to be marked as less or more creative. Some subjects also filled in TCT-DP (non-verbal test for creativity, Urban & Jellen) some did the TIE (non-self-descriptive emotional intelligence test by Śmieja & Orzechowski). Analysis was carried out using MAXQDa program. It could be interesting to consider possible cross-cultural differences in the use of metaphors to describe humans.

30. Ποιοτική Ανάλυση και τα Βασικά Μεθοδολογικά Προβλήματα στην Έρευνα με τη Χρήση των Μεταφορών

Ewa M. Dryll

Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο της Βαρσοβίας, Πολωνία

Η εργαστηριακή αυτή παρουσίαση αποσκοπεί στο να εξεταστούν και συζητηθούν οι δια-πολιτισμικές μελέτες. Θα ξεκινήσουμε με μια έκθεση σχετικά με ένα ερευνητικό πρόγραμμα που αφορά την ανάπτυξη της ικανότητας του ανθρώπου να χρησιμοποιεί μεταφορές. Ο όρος «χρήση της μεταφοράς» θα πρέπει να κατανοηθεί ως κάτι που αναφέρεται σε δύο διαδικασίες, οι οποίες μπορεί να διαφέρουν από την πλευρά της αναπτυξιακής δυναμικής. Η πρώτη αφορά την κατανόηση της μεταφοράς, ενώ η δεύτερη αφορά την αποτελεσματικότητα σε σχέση με τη δημιουργία νέων μεταφορών. Στο ερευνητικό αυτό πρόγραμμα συγκρίνονται τα επίπεδα και των δύο ικανοτήτων των υποκειμένων διαφόρων ηλικιακών ομάδων, ξεκινώντας από αυτά ηλικίας έξι ετών και καταλήγοντας με νεαρούς ενήλικες. Η κατανόηση των μεταφορών εξετάστηκε με μια λίστα μεταφορών που αφορούσαν τους ακόλουθους τέσσερις τομείς: ζώα, φυτά, στοιχεία τοπίου και απλά αντικείμενα καθημερινής χρήσης (π.χ. φλιτζάνι ή λάμπα). Τα άτομα κλήθηκαν να φανταστούν ένα πρόσωπο που κατονομάζεται από μια δεδομένη μεταφορά και να την περιγράψουν. Στην έρευνα αυτή λήφθηκαν υπόψη διάφοροι παράγοντες: το είδος των χαρακτηριστικών, η φανταστική δραστηριότητα, οι συνήθειες, οι διανοητικές ή οι συναισθηματικές δυνατότητες. Το νόημα της κάθε μεταφοράς σε κάθε ηλικιακή ομάδα είχε παρουσιασθεί σε ποικίλα σημασιολογικά πεδία. Η σύγκριση έδειξε τις αναπτυξιακές διαφορές και οδήγησε σε συμπεράσματα σχετικά με τους τρόπους που μαθαίνουμε να περιγράφουμε τους άλλους ανθρώπους. Η δεύτερη δυνατότητα (η δημιουργία νέων μεταφορών) εξετάστηκε με μια αμφίσημη ιστορία. Τα υποκείμενα κλήθηκαν να συμπληρώσουν ένα πληροφοριακό έντυπο που αφορούσε τον ήρωα. Η βασική ιδέα ήταν ότι τα υποκείμενα μπορούν να δημιουργήσουν μεταφορές (ο κατάλογος θα μπορούσε να χρησιμεύσει ως βάση), αν δεν αισθάνονταν ότι προκαλούνται να κάνουν κάτι τέτοιο. Προηγούμενη έρευνα έδειξε ότι οι άνθρωποι έχουν την τάση να "προσπαθούν πάρα πολύ σκληρά", όταν υποψιάζονται ότι πρόκειται να χαρακτηριστούν ως λιγότερο ή περισσότερο δημιουργικοί. Μερικά υποκείμενα συμπλήρωσαν επίσης το TCT-DP (ένα μη-λεκτικό τεστ για τη δημιουργικότητα των Urban και Jellen) και κάποια άλλα συμπλήρωσαν το TIE (ένα τεστ που αφορά την μη αυτο-περιγραφική συναισθηματική νοημοσύνη των Śmieja και Orzechowski). Η ανάλυση έγινε χρησιμοποιώντας το πρόγραμμα MAXQDa. Θα ήταν ενδιαφέρον να εξετάσει κανείς εδώ τις ενδεχόμενες διαπολιτισμικές διαφορές που αφορούν τη χρήση των μεταφορών ως μέσο περιγραφής των ανθρώπων.

31. Discovering the Meaning of the Musician Family: Family Ethos as a Predictor of Life Choices

Marta Borkowska-Bierć

Department of Psychology, Warsaw University, Poland

According to Burland and Davidson (2002) positive experience with others (incl. family members) is one of the factors influencing successful transition from education to professional music making. In this research an attempt has been made to discover family relations based not on subjects' declarations but on *family ethos* analysis. *Family ethos* is a construct including interpretation of family history, significant norms and values, as well as ways of communication which can be observed via narratives about family. Important ethos elements investigated in this project were also characteristics of significant others, because they work according to self-fulfilling prophecy mechanism and play a vital role in modelling life choices of young members of the family. Subjects were asked to draw a genogram of their family and tell as many stories of each member as they can. They were especially asked about older members of the family and about stories they have heard from someone else (to observe transmission between generations). Later on they were asked for an auto-narration to compare it with data from family narrations. The material has been subjected to two level analysis: (a) content analysis based on open categorization aiming to reveal what kind of "input" comes from family stories, what are they concentrated around, what are the preferred features etc., (b) form analysis performed with semantic analysis of narration concentrating on various text levels: textual composition (narrative vs. argumentative), semantic fields analysis (defining the meaning of key words), words frequency count (modal verbs, self-references etc). Content and form analysis allows to capture not only the essence of the ethos but also patterns of thinking (e.g. motivational patterns) which subjects are not aware of and therefore observe how those patterns are transmitted between generations and how they influence life choices of young family members.

31. Ανακαλύπτοντας το Νόημα της Μουσικής Οικογένειας: Το Οικογενειακό Ήθος ως Προβλεπτικός Παράγοντας των Επιλογών Ζωής

Marta Borkowska-Bierć

Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο της Βαρσοβίας, Πολωνία

Σύμφωνα με τους Burland και Davidson (2002), η θετική εμπειρία με τους άλλους (συμπεριλαμβανομένων των μελών της οικογένειας) είναι ένας από τους παράγοντες που επηρεάζουν την επιτυχή μετάβαση από την εκπαίδευση στην επαγγελματική παραγωγή/δημιουργία μουσικής. Στην έρευνα αυτή γίνεται μια προσπάθεια να ανακαλύψουμε τις οικογενειακές σχέσεις στη βάση όχι των δηλώσεων των υποκειμένων, αλλά στην ανάλυση του *οικογενειακού τους ήθους*. Το *οικογενειακό ήθος* είναι μια κατασκευη συμπεριλαμβανομένης της ερμηνείας της οικογενειακής ιστορίας, των σημαντικών γνωμών (νορμών) και αξιών, καθώς και των τρόπων επικοινωνίας που μπορούν να παρατηρηθούν μέσω των αφηγήσεων για την οικογένεια. Σημαντικά στοιχεία του ήθους που έχουν διερευνηθεί σε αυτό το ερευνητικό πρόγραμμα ήταν επίσης και τα σημαντικά χαρακτηριστικά των άλλων, επειδή λειτουργούν σύμφωνα με τον μηχανισμό της αυτοεκπληρούμενης προφητείας και διαδραματίζουν ζωτικό ρόλο στη μοντελοποίηση των επιλογών ζωής των νεαρών μελών της οικογένειας. Στα υποκείμενα είχε ζητηθεί να σχεδιάσουν το γενεόγραμμα της οικογένειάς τους και να πουν όσο περισσότερες ιστορίες μπορούν για το κάθε της μέλος. Είχαν ιδιαίτερα ρωτηθεί για τα μεγαλύτερα μέλη της οικογένειας και για τις ιστορίες που είχαν ακούσει από κάποιον άλλο (για την παρατήρηση της μετάβασης μεταξύ των γενεών). Αργότερα τους ζητήθηκε μια αυτο-αφήγηση για να τη συγκρίνουμε με τα δεδομένα από τις οικογενειακές αφηγήσεις. Το υλικό έχει υποβληθεί σε δύο επίπεδα ανάλυσης: (α) ανάλυση περιεχομένου στη βάση της ανοικτής κατηγοριοποίησης με στόχο την αποκαλύψη του είδους "εισόδου" που πηγάζει από τις οικογενειακές ιστορίες, σε τι αυτά εστιάζουν περισσότερο την προσοχή τους, ποια είναι τα προτιμώμενα χαρακτηριστικά κτλ., (β) μορφική ανάλυση, η οποία βασίζεται στη σημασιολογική ανάλυση της αφήγησης εστιάζοντας την προσοχή στα διάφορα επίπεδα του κειμένου: κειμενική σύνθεση (αφήγηση vs. επιχειρήματα), σημασιολογική ανάλυση πεδίων (τα οποία προσδιορίζουν το νόημα των λέξεων-κλειδιών), την μέτρηση της συχνότητας των λέξεων (βοηθητικά ρήματα, αυτο-αναφορές κτλ.). Η ανάλυση περιεχομένου και η ανάλυση της μορφής επιτρέπουν να συλλάβουμε όχι μόνο την ουσία του ήθους αλλά και τα πρότυπα της σκέψης (π.χ. τα πρότυπα κινήτρων), για τα οποία τα υποκείμενα δεν έχουν επίγνωση και ως εκ τούτου μπορούν να παρατήρουν το πώς τα εν λόγω πρότυπα μεταδίδονται διαγενιακά και το πώς αυτά επηρεάζουν τις επιλογές στη ζωή των νεαρών μελών της οικογένειας.

ΔΕΚΑΤΗ ΕΒΔΟΜΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ:
ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΧΙΥ
ΣΩΜΑΤΟ-ΨΥΧΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ: Η ΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ, Η ΚΙΝΗΣΗ
ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

Σκοπός αυτού του βιωματικού εργαστηρίου είναι η εισαγωγή στη σωματο-ψυχοπαιδαγωγική μέθοδο που εισήγαγε ο Dr. Danis Bois και αποτελεί μια εξέλιξη της φασιαθεραπείας. Η σωματο-ψυχοπαιδαγωγική χρησιμοποιεί ως εργαλείο της τις φάσια (fasciae), στοχεύει ωστόσο στην αντιληπτική εκπαίδευση του σώματος και της ψυχής, δια του εμπλουτισμού των αντιληπτικών ικανοτήτων του ατόμου, καθώς και στην απελευθέρωση των εκφραστικών του δυνατοτήτων, των λεκτικών δεξιοτήτων συμπεριλαμβανομένων. Ουσιαστικά αναζητείται η ανάδειξη του *χιάσματος* του αντιλαμβάνεσθαι και του σκέπτεσθαι μέσω της ενεργοποίησης της εσωτερικής κίνησης του σώματος και της σύνδεσης του υποκειμένου με το Αισθητό, δηλαδή με τη σχέση που το υποκείμενο διατηρεί με τα αποτελέσματα της εσωτερικής του κίνησης. Τα πρακτικά εργαλεία της μεθόδου συνοψίζονται στην *δια χειρός αγωγή* και *συνοδεία*, στην αισθητηριακή ενδοσκοπήση, στην αισθητηριακή γυμναστική καθώς και στη *δια λόγου συνοδεία* και στοχεύουν να παράσχουν στο υποκείμενο τα μέσα εκείνα που είναι απαραίτητα για την διαρκή μεταμόρφωσή του. Η συνολική στόχευση της μεθόδου την εντάσσει αναμφισβήτητα στη χορεία των παιδαγωγικών προσεγγίσεων, όπως φαίνεται και από το γεγονός ότι, στο πρόγραμμα σπουδών του πανεπιστημίου Fernando Pessoa στην Πορτογαλία, η διδασκαλία της σωματο-ψυχοπαιδαγωγικής εντάσσεται στα πλαίσια των σπουδών της Αντιληπτικής Ψυχοπαιδαγωγικής.

Διάρθρωση του προτεινόμενου βιωματικού εργαστηρίου:

32. Μέρος Ι: Εισήγηση και Παρουσίαση Οπτικοακουστικού Υλικού: Σωματο-ψυχοπαιδαγωγική και Fasciae: Αγγιγμα, Κίνηση, Διά-λογος

Ασπασία Κόλλα-Σαμοΐλη & Κώστας Σαμοΐλης

Σωματο-ψυχοπαιδαγωγοί & Εκπαιδευτές, Εκπρόσωποι του Point d'Arrui στην Ελλάδα

Η εισήγηση αυτή εστιάζει στην παρουσίαση των βασικών εργαλείων, μεθόδων και εννοιών της αντιληπτικής ψυχοπαιδαγωγικής (σωματο-ψυχοπαιδαγωγικής) και επιχειρεί να κοινώσει, από τη σκοπιά του συνοδού-παιδαγωγού, τα θεμελιώδη υποκειμενικά και δι-υποκειμενικά βιώματα που δημιουργούνται διαμέσου της μεθόδου. Η συζήτηση θα περιστραφεί γύρω από τους τέσσερις βασικούς άξονες της μεθόδου, ήτοι την *δια χειρός αγωγή*, την *αισθητηριακή κίνηση*, την *αισθητηριακή ενδοσκοπήση* και τη *διά λόγου συνοδεία*. Παράλληλα, θα γίνει συνοπτική αναφορά στις σχέσεις των χαρακτηριστικών των *fasciae* με τα πορίσματα της σύγχρονης έρευνας στη νευροψυχολογία. Οι ομιλητές θα αναφερθούν επίσης στις εφαρμογές της σωματοψυχοπαιδαγωγικής στο χορό και στο θέατρο και θα παρουσιάσουν μερικά πορίσματα από την έρευνα που διεξάγουν σε συνεργασία με την Εθνική Λυρική Σκηνή σχετικά με τα αποτελέσματα της κίνησης και του αγγίγματος σε ανθρώπους με σύνδρομο Down.

Η ομιλία θα διανθιστεί με την προβολή οπτικο-ακουστικού υλικού, έτσι ώστε να επιτευχθεί η καλύτερη δυνατή κατανόηση των εφαρμογών της μεθόδου.

33. Μέρος ΙΙ: Εξερευνώντας την Κίνηση: Μια Βιωματική Προσέγγιση

Ασπασία Κόλλα-Σαμοΐλη & Κώστας Σαμοΐλης

Σωματο-ψυχοπαιδαγωγοί & Εκπαιδευτές, Εκπρόσωποι του Point d'Arrui στην Ελλάδα

Σε αυτό το μέρος του εργαστηρίου θα προσεγγίσουμε βιωματικά την κίνηση και το σώμα. Πρώτον, θα επιχειρηθεί μια πρώτη κινητική συνάντηση με το σώμα και τον εαυτό μέσω απλών αγγιγμάτων και απλών γραμμικών κινήσεων με στόχο την ενεργοποίηση του αισθητηριακού βιώματος. Δεύτερον, θα κινηθούμε στο χώρο και στο χρόνο: Μέσω της αισθητηριακής γυμναστικής θα διερευνηθούν εμπειρικά μερικές από τις θεμελιώδεις έννοιες που θα έχουν αναπτυχθεί στα προηγούμενα μέρη του βιωματικού εργαστηρίου, όπως η βραδύτητα, η σιωπή, το σημείο στήριξης, η υποκειμενική εμπειρία, το αισθητό, η ενεργή αμοιβαιότητα, κτλ.

34. Μέρος ΙΙΙ: Εισήγηση: Σώμα, Λόγος, Βίωμα: Ανιχνεύοντας τις Καταβολές και τη Δυναμική της Σωματο-ψυχοπαιδαγωγικής

Βασιλική Τσακίρη

ΣΕΠ Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Άγγελος Μουζακίτης

Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η εισήγηση αυτή στοχεύει στην ανάδειξη των φιλοσοφικών και επιστημολογικών καταβολών της σωματο-ψυχοπαιδαγωγικής καθώς και στην παρουσίαση των εφαρμογών της σε αυτούς τους τομείς της σκέψης, ενώ εξετάζει και την πιθανή συμβολή της μεθόδου στη δημιουργία νέων αντιλήψεων περί του σώματος, της ψυχής και του βιώματος. Θα επιχειρηθεί μια σύντομη ανασκόπηση της φιλοσοφικής παράδοσης στα ζητήματα αυτά, με αναφορές μεταξύ άλλων στους Spinoza, Maine de Biran, Nietzsche, Merleau-Ponty και Ricoeur. Στα πλαίσια αυτού του άξονα της παρουσίας θα επιχειρηθεί και η ανάλυση της έννοιας της αισθητηριακής νοημοσύνης η οποία δύναται να εμπλουτίσει και τις ποιοτικές μεθόδους ανάλυσης.

**SESSION XVII:
PRESENTATIONS AND EXPERIENTIAL WORKSHOP XIV
SOMATIC-PSYCHOEDUCATION: THE KNOWLEDGE OF THE BODY, THE
MOVEMENT OF IDEAS**

This experiential workshop aims at introducing participants to somatic-psychoeducation, a method introduced by Dr. Danis Bois as a development of fasciatherapy. Somatic-psychoeducation uses fasciae as a fundamental tool in its attempt to contribute to the perceptive education of both body and psyche, via the enrichment of the person's perceptive abilities and the unleashing of the subject's expressive abilities, their linguistic skills included. In effect, through the triggering of the body's inner movement that connects the subject to the sensible (which in the method's terminology signifies the subject's relation with the results of its inner movement), the method aspires to exemplify and further enhance the *chiasm* between thinking and perceiving. The method's practical tools comprise hands-on treatment and accompaniment, sensorial introspection, sensorial movement and verbal dialogue, while they aim at providing the subject with the means necessary for its incessant transfiguration. Its wider aims indubitably inscribe the method in the company of pedagogic/educational approaches, which explains why in Fernando Pessoa University (Portugal) the method is included in the curriculum of studies in Perceptive Psychoeducation.

Structure of the proposed experiential workshop:

32. Part I: Talk & Presentation of Audio-visual Materials: "Somatic-psychoeducation and Fasciae: Touch, Movement, Dialogue"

Aspasia Kolla-Samoili & Kostas Samoilis

Somato-psychoeducator & Trainers, Representative of Point d'Appui in Greece

This paper focuses on the presentation of the fundamental tools, methods and concepts of perceptive psychoeducation (somatic-psychoeducation) and wishes to communicate from the practitioner's perspective the main subjective and inter-subjective lived experiences that are established through practicing this approach. The discussion revolves along the four main constitutive elements of the method, namely hands-on treatment, sensorial movement, sensorial introspection and verbal dialogue. Specific attention is paid to the relationship between the characteristics attributed to the *fasciae* and the findings of contemporary neuropsychology. Emphasis is given to the various applications of the method in dance and theatre, while the speakers are going to present some of the findings related to their ongoing project, conducted in conjunction with the Greek National Opera and studying the results of the application touch and movement techniques to people with Down Syndrome.

The introduction of these key-notions and fundamental applications of the method will be accompanied by the projection of short videos and pictures and other forms of audio-visual materials.

33. Part II: Exploring Movement: A Hands-on Approach

Aspasia Kolla-Samoili & Kostas Samoilis

Somato-psychoeducator & Trainers, Representative of Point d'Appui in Greece

In the context of this part we'll establish a hands-on experience of movement and ultimately of the body. First, we will seek to establish a preliminary contact with the body, the self and the other through the application of easy and simple linear movements, which aim at the activation and enhancement of lived sensorial experience. Second, we are going to move in space and time: Through sensorial movement we aspire to make more palpable some of the fundamental notions discussed and hopefully experienced to a degree by the participants in the previous parts of the workshop (e.g. slowness, silence, supporting point, subjective experience, the sensible, actuating reciprocity, etc.).

34. Part III: Talk: "Body, Logos, Lived Experience: Tracing the Origins and the Potential of Somatic-Psychoeducation"

Vasiliki Tsakiri

Hellenic Open University, Greece

Angelos Mouzakis

Department of Sociology, University of Crete, Greece

This paper focuses on the philosophical and epistemological origins of somatic-psychoeducation and explores its philosophical and epistemological applications as well as its potential contribution to the emergence of novel perspectives on the understanding of the body, the psyche and lived experience. The discussion is conducted through the assessment of the wider philosophical tradition with specific emphasis on Spinoza, Maine de Biran, Nietzsche, Merleau-Ponty and Ricoeur. In this context we will also attempt to introduce and critically assess the notion of sensorial intelligence, which could also contribute to the enrichment of qualitative research methods.

KYPIAKH (SUNDAY) 26-05-2013

ΔΕΚΑΤΗ ΟΓΔΟΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION XVIII): ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ XV (EXPERIENTIAL WORKSHOP XV)

35. Το Αρχέτυπο της Τραυματικής Θεραπείας στην Προσέγγιση της Βιωματικής Συστημικής Αναπαράστασης: "Ο Τρώσας και Ιάσεται"

Δημήτρης Σταυρόπουλος

Συστημικός Θεραπευτής EFTA, Διευθυντής του Ελληνικού Ινστιτούτου Συστημικής Αναπαράστασης Bert Hellinger (EISA) στην Ελλάδα και Κύπρο

Το αρχαιοελληνικό αρχέτυπο εστιάζει στην κρυφή δυναμική του τραύματος που προκαλείται στην σχέση Δράστη-Θύματος. Καθορίζει ως προαπαιτούμενο την προσέγγιση δράστη-θύματος για την επιτυχία κάθε είδους Μετα-τραυματικής Θεραπείας.

Ο μυθολογικός χρησμός των Δελφών "Ο Τρώσας και Ιάσεται" (αυτός που τραυμάτισε αυτός και θα θεραπεύσει) αποτελεί ένα "θεραπευτικό παράδοξο". Καλεί το θύμα να προστρέξει στον δράστη για την θεραπεία του τραύματος. Μέσα από διαδοχικές διαδικασίες υπέρβασης και μεταμόρφωσης, ο δράστης τελικά αναδεικνύεται σε θεραπευτή, το θύμα θεραπεύεται και ταυτόχρονα θεραπεύει τον δράστη.

Το τραύμα αποκαλύπτεται ως συνδετικός κρίκος και οι ποιότητες δράστη-θύματος ως εξίσου συνυπάρχουσες μέσα τους. Η αμοιβαία θεραπευτική σχέση οδηγεί σε βαθιά συμφιλίωση, στην "ίαση". Έτσι διακόπτεται η *οπισθητική εμπλοκή*, η διαγενεαλογική δηλαδή μεταβίβαση του τραύματος.

Στο εργαστήριο θα προσεγγίσουμε βιωματικά την θεραπεία του τραύματος και της σχέσης δράστη-θύματος, μέσω της *Βιωματικής Συστημικής Αναπαράστασης*. Οι συμμετέχοντες μπορούν να πάρουν μέρος και σε ασκήσεις, έτσι ώστε να εξοικειωθούν με τις αναγκαίες θεραπευτικές διαδικασίες και παρεμβάσεις.

35. The Archetype of Trauma Therapy in the Approach of Experiential Systemic Representation: "He Who Injured Shall Heal"

Dimitris Stavropoulos

Systemic Therapist EFTA, Director of the Greek Bert Hellinger Institute for Systemic Constellations (GISC) in Greece and Cyprus

The ancient Greek archetype focuses on the hidden dynamics of the trauma, which is embedded in the Perpetrator-Victim relationship. The interaction of the perpetrator and the victim is considered imperative for the fulfillment of any post-traumatic therapy.

The mythological Delphic oracle "He who injured shall heal" manifests a 'therapeutic paradox'. It urges the victim to turn to the perpetrator for the healing of the trauma. Through a series of consecutive stages of transcendence and metamorphosis the offender is finally emerging in a therapeutic role, the victim is cured and is simultaneously healing the perpetrator.

The trauma serves as a connecting link, and the qualities of both the perpetrator and the victim are proven as equally coexisting within each one of them. The mutual therapeutic relationship leads to a deep reconciliation, a real cure. This is how systemic entanglement, that is the transgenerational transmission of trauma, is interrupted.

During the workshop, we are going to experience the therapeutic process of trauma-healing and unveil some mysteries of the perpetrator-victim relationship.

ΔΕΚΑΤΗ ΕΝΑΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION IXX): ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΚΑΙ ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ XVI (PRESENTATION AND EXPERIENTIAL WORKSHOP XVI)

36. Από τα Κορεσμένα Διλήμματα του Παρόντος στην Συλλογική Υπόσταση του Πολυφωνικού Στοχαστικού Εαυτού

Σμάρω Μάρκου-Τσαγκαράκη & Άννα Σολωμού

Κέντρο Συστημικής Θεραπείας & Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία, Πανεπιστήμιο Πατρών

Μέσω της αφηγηματικής θεραπείας αντιλαμβανόμαστε τον εαυτό μας και τον κόσμο γύρω μας κυρίως μέσα από τις ιστορίες μας, ενώ η κατανόηση των ανθρώπων ως φορέων που κατασκευάζουν το νόημα και τις πράξεις τους με βάση τις ιστορίες που πιστεύουν, μπορεί να οδηγήσει σε γόνιμη και αποτελεσματική ψυχοθεραπευτική πρακτική. Για την Mary Watkins: «[...] η αληθινή βοή των συμβολικών φωνών της ώριμης ηλικίας – όπως ηχοούν στη σκέψη και στη μνήμη, στην ποίηση, στο δράμα, στα μυθιστορήματα, και στις κινηματογραφικές ταινίες, στο λόγο, στα όνειρα, στην φαντασία και στην προσευχή [...] δεν μπορεί να αξιολογηθεί σαν κάτι υποδεέστερο της κοινωνικής πραγματικότητας, αλλά σαν μια πραγματικότητα που είναι εγγενής στην ανθρώπινη ύπαρξη, όπως ακριβώς το κοινωνικό γίνεσθαι [...]».

Η πληθώρα των αντιφατικών πληροφοριών, που αποτελεί το χαρακτηριστικό γνώρισμα της ύστερης μετανεωτερικής εποχής, αυξάνει την εσωτερική σύγχυση του ανθρώπου, δυσκολεύει την επικοινωνία και δημιουργεί συμπτώματα δυσλειτουργίας. Ο Kegan θεωρεί πως η ικανότητά μας να ευημερήσουμε, εξαρτάται από

την εμφάνιση μιας νέας δομής συνείδησης στην οποία το εγώ, έχει την ικανότητα για αναστοχασμό και διόρθωση, για στοχασμό επάνω στις σχέσεις και για ανταλλαγή των σχέσεων αυτών με την ταυτότητά του, ενώ για τον Mezirow και την κονστρουκτιβιστική οπτική, η ανθρώπινη ανάπτυξη είναι η αναδόμηση ή ο μετασχηματισμός των νοητικών συστημάτων. Ο άνθρωπος κατασκευάζει τη γνώση και δεν τη δέχεται παθητικά. Κινητήρια δύναμη για την κατασκευή της νέας γνώσης είναι πάντα μια προβληματική κατάσταση, την οποία οι υπάρχουσες γνώσεις δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν. Αυτή η αστάθεια οδηγεί τον άνθρωπο να ενεργοποιήσει τις ήδη υπάρχουσες γνωστικές δομές, να τις τροποποιήσει, κατασκευάζοντας έτσι νέες γνώσεις, προκειμένου να ερμηνεύσει και να επιλύσει το πρόβλημα.

Ο συστημικός σύμβουλος, συμμετέχοντας ενεργά στη ροή της εμπειρίας, δημιουργεί πλαίσια επικοινωνίας για το πώς αναπαράγεται η κουλτούρα του οργανισμού μέσα από τις συνομιλίες, εισάγοντας νέους τρόπους διαλόγου που υποβοηθούν στην δημιουργία νέας. Οι Anderson και Goolishian αναφέρονται με τελείως διαφορετική γλώσσα στα θέματα της θεραπείας μιλώντας για την φιλοσοφική στάση του θεραπευτή. Θεραπευτής και θεραπευόμενος είναι συζητησιακοί σύντροφοι που συνδέονται, συνεργάζονται και συγκατασκευάζουν ένα «μετασχηματισμό».

Εμπνεόμενοι από την πολυφωνική μεταφορά του Μπαχτίν και τα πολυφωνικά τραγούδια, όπου οι πολλαπλές φωνές υποστηρίζουν και αντιπαραθέτουν τα άτομα σε διαλογικούς δρόμους, οραματιζόμαστε τους εαυτούς μας σαν κομμάτι μιας πολυφωνικής συγκατασκευής, προσπαθώντας έτσι να εξελιχθούμε και να ενδυναμώσουμε τους εαυτούς μας μέσα από συλλογικές πράξεις.

Εκτιμούμε πως σε μια εποχή που μοιάζει να επαναφέρει ηχηρά στο προσκήνιο το θέμα μιας χαμένης συλλογικότητας, συνδεδεμένοι σε ομάδες και επιτρέποντας μας παράλληλα να μετασχηματίζουμε τις απόψεις μας μαθαίνοντας νέα πλαίσια αναφοράς, θα μπορέσουμε ως άτομα αλλά και ως συλλογικές οντότητες, να οδηγηθούμε στην κατασκευή μιας πραγματικότητας που να επιτρέπει την αλλαγή και τον επαναπροσδιορισμό μέσα από «[...] τον ενεργητικό διάλογο με αντιφατικές κοινωνικές καταστάσεις και αντιφατικά νοήματα [...]».

36. From Present Saturated Dilemmas to the Collective Existence of Polyphonic Stochastic Self

Smaro Markou-Tsagaraki & Anna Solomou

Systemic Therapy Center & Department of Educational Sciences and Early Childhood Education, University of Patras, Greece

Narrative therapy states that we understand ourselves and the world around us mostly through stories and that understanding human beings as entities that construct meaning and act upon the stories they believe in, can lead to fruitful and effective psychotherapeutic practices. For Mary Watkins: "[...] the true clamor of symbolic voices of mature age - as sound of thinking and memory, in poetry, in drama, in novels, and in movies, in discourse, in dreams, in imagination and in prayer. can not be assessed as something inferior social reality but as a reality that is inherent in human existence, just as the social context".

The plethora of contradictory information, which is the characteristic of the late postmodern era, increases of the individual inner confusion, makes it difficult to communication and creates symptoms of dysfunction. Kegan tells that our ability to flourish, depends on the emergence of a new structure of consciousness in which the ego has the capacity for reflection and correction for reflection upon the relations and interexchange of these relations with his identity. Mezirow and constructivist perspective, considers that human development is the reconstruction or transformation of cognitive systems. The individual constructs his knowledge and do not accept passively. Motivational force for the construction of new knowledge is always a problematic situation which the existing knowledge can not manage. This instability leads man to activate the existing cognitive structures and modify them, thus constructing new knowledge in order to interpret and solve the problem.

The systemic consultant actively participating in the flow of experience creates the framework of how communication is reproduced the culture of the organization through talks, introducing new ways of dialogue that assist in creating new. Anderson and Goolishian, refers to a completely different language on the therapy issues and talks about the philosophical attitude of the therapist. Therapist and client are conversational partners that are connected, cooperate and co-construct a transformation. Inspired by the transfer of Bakhtin polyphonic and polyphonic songs where multiple voices support and oppose the people in interactive ways, we envision ourselves as part of a polyphonic co- construction, so trying to evolve and strengthen ourselves through collective action.

We estimate that in an era that seems to bring forth the sonorous matter of a lost collegiate, connected in groups while allowing us to transform our views by learning new frames of reference, we as individuals and as a collective entity, to lead to the construction of a reality that allows change and redefinition through "[...] active dialogue with conflicting social situations and contradictory meanings [...]"

37. Από το Αρχαϊκό Μειδίωμα στα Πολυφωνικά της Ηπείρου: Ένα Αφηγηματικό Οδοιπορικό για τον Επαναπροσδιορισμό του Εαυτού στην Ύστερη Στοχαστική Μετανεωτερικότητα

Σμάρω Μάρκου-Τσαγκαράκη & Άννα Σολωμού

Κέντρο Συστημικής Θεραπείας & Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία, Πανεπιστήμιο Πατρών

Τα πολυφωνικά μέχρι και σήμερα έχουν μια συνεκτική λειτουργία στις κοινότητες που τραγουδιούνται. Οι δυνατές φωνές εκφράζουν δυνατές συγκινήσεις και εξιστορούν το ανθρώπινο βίωμα ατομικά και συλλογικά. Το αποτέλεσμα που μετακινεί τον άνθρωπο, έχει να κάνει με τη δύναμη του ήχου αλλά και με την εξιστόρηση του

δράματος, που εξυφάνεται περίτεχνα γύρω από τα πρόσωπα, καθώς μπαίνουν οι φωνές η κάθε μια στο ζωτικό χώρο της άλλης, αζεχώριστες, αλλά και διακριτές συγχρόνως.

Το πολυφωνικό τραγούδι στην παρουσίαση αυτή λειτουργεί ως μεταφορά για έναν πολυφωνικό εαυτό, που συγκροτείται από εσωτερικευμένες φωνές προσώπων, εμπειριών, τόπων και διαλέγεται με τις εξωτερικές πολυφωνίες των άλλων, δημιουργώντας έτσι συμφωνίες, παραφωνίες, κακοφωνίες στην προσπάθεια κατασκευής νοήματος.

Η μεταφορά του πολυφωνικού τραγουδιού αξιοποιείται στη συμβουλευτική δουλειά με ομάδες που ζουν έντονες συγκρουσιακές καταστάσεις, επιθυμούν όμως την επίλυση τους και ταυτόχρονα τη διεύρυνση της αντίληψής τους για τις σχέσεις και την επικοινωνία μέσα από αναστοχαστικές διαδικασίες.

Η αφηγηματική προσέγγιση στη συμβουλευτική και τη θεραπεία, μας οδηγεί να ανακαλύψουμε ξανά τη ζωτική δύναμη της αφήγησης για την γνώση του εαυτού. Μας επιτρέπει να ελπίζουμε πως με την επαναφήγηση, θα διευκολυνθεί η διαδικασία αφομοίωσης και ένταξης όλων των πλευρών μας, ξαναγράφοντας την ιστορία μας, μεταμορφώνοντας έτσι τη ζωή μας. Για την σχέση ως πλαίσιο συγκατασκευής μεταξύ των υποκειμένων ο Μπαχτίν αναφέρει: «[...] το υποκείμενο, η ατομική συνείδηση, είναι "ένα κοινωνικό-ιδεολογικό γεγονός", που προκύπτει όχι από την απλή διαπραγμάτευση με τυποποιημένα νοήματα, αλλά από τον ενεργητικό διάλογο με αντιφατικές κοινωνικές καταστάσεις και αντιφατικά νοήματα».

Ο Wittgenstein με τις εργασίες του προσφέρει ιδέες και τεχνικές για το διάλογο και τη σημασία των αφηγήσεων. Ταυτόχρονα η σημασία των αξιακών συστημάτων στις σύγχρονες κοινωνίες των αντιθέσεων, γίνεται επίκαιρη και αναγκαία. Η αύξηση της πολυπλοκότητας οδηγεί στην αναζήτηση βασικών αρχών σταθερότητας και εργαλείων για τη συγκρότηση της ανθρώπινης σκέψης και πράξης.

Ο Κώστας Αξελλός λέει: «[...] η αρνητικότητα διέπει τα όντα και τα πράγματα, εμφανιζόμενη εκεί που δεν την περιμένουμε. Το ερώτημα είναι: πώς μπορούμε να σταθούμε και να κινηθούμε φιλικά ως προς αυτήν την αρνητικότητα, αναλαμβάνοντάς την, αφομοιώνοντάς την και μεταμορφώνοντάς την».

Οι εισηγήτριες προσκαλούν σε ένα βιωματικό οδοιπορικό που βασίζεται στη διαλεκτική σχέση του αρχαϊκού μειδιάματος, συμβόλου της αναζήτησης μέτρου και ισορροπίας, με τον πολυφωνικό εαυτό, ο οποίος στο σύγχρονο κοινωνικό περιβάλλον αναζητά τρόπους αναδιάρθρωσης των οδυνηρών εμπειριών σε συγκροτημένο νόημα ύπαρξης.

37. From the Archaic Grid to the Polyphonic Songs of Epirus: A Narrative Journey for Self Re-definition in Late Stochastic Postmodernity

Smaro Markou-Tsagaraki & Anna Solomou

Systemic Therapy Center & Department of Educational Sciences and Early Childhood Education, University of Patras, Greece

The polyphonic songs have a cohesive function in communities that are sung. The voices expressing the emotions and narrate individually and collectively the human experience. The result that moves the individual has to do with the power of sound and the storytelling, as the voices enter each other in the vital area in inseparable but distinguishable way.

In this presentation the polyphonic songs, functions as a metaphor for a polyphonic self that consists of the persons internalized voices and experiences, that converse with the other external voices, creating agreements, discord or cacophonies in order to create shared meaning.

The metaphor of the polyphonic song utilized for advisory work with groups which are living in intense conflictual situations and they are willing to solve them and also wish to broaden their understanding of relationships and human communication through reflective processes.

The narrative approach in consultation and therapy leads us to rediscover the vital power of the narration for self awareness. It allows us to hope that by retelling our stories in a different context, the process of assimilation and integration of all of our "voices" can be facilitated, rewriting our history and transforming our lives.

For the relationship, as a context of co-construction among subjects, Bakhtin says: «[...] the subject, the individual consciousness, is "a social-ideological fact", not resulting from the simple negotiation with standard meanings, but from the active dialogue with conflicting social situations and contradictory meanings.»

In his studies Wittgenstein offers ideas and techniques for the dialogue and the importance of narratives. Simultaneously, the importance of value systems in the modern societies of contradictions becomes timely and necessary. The increasing complexity leads to the search of basic principles of stability, but also of tools for the contexture of human thought and, therefore, action.

Kostas Axelos (2002) says: "[...] is not possible to have only positive responses or solutions to problems that are transformed into open questions. The question is: how can we stand and move friendly towards this kind of negativity, assuming it, assimilating it and transforming it".

The rapporteurs invite to an experiential journey based on the dialectical relationship between archaic grid that is symbolizing the quest of balance and moderation and the polyphonic self, who in the contemporary social environment looks for ways to restructure the painful and tragic experiences into a coherent sense of being.

**ΕΙΚΟΣΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION XX): ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ XVII
(EXPERIENTIAL WORKSHOP XVII)**

38. Οι Μύθοι και τα Παραμύθια ως Μέσο Βιωματικού Ανοίγματος: Η Μεθοδολογική Προσέγγιση του Συστημικού Ψυχοδράματος

Αχιλλέας Προκοπίου

Παιδοψυχίατρος, Συστημικός Ψυχοθεραπευτής

Όταν το συστημικό σκέπτεσθαι εφαρμόζεται στο κλασικό ψυχοδράμα του Moreno χρειάζεται να τροποποιηθούν κάποιες τεχνικές, να επαναπροσανατολιστούν οι στόχοι και να αλλάξει ριζικά ο τρόπος κατανόησης των τεκταινομένων. Από το αναζητούνται ατομικά χαρακτηριστικά, η έμφαση δίνεται στο σχετίζεσθαι σε συγκεκριμένο πλαίσιο. Ενώ ξεκαθαρίζονται τρόποι επικοινωνίας (Bateson) και δομές των σχέσεων (Minuchin, Bowen), συνκατασκευάζονται νέες πλατύτερες αφηγήσεις που συμπεριλαμβάνουν ότι παραλείπεται και κυρίως εξαιρέσεις υγείας και δύναμης (White). Αυτό όμως που προέχει είναι ότι η αλλαγή αναμένεται από το άνοιγμα των διαλόγων (Seikkula), μια και είμαστε οι διάλογοί μας κατά τον Bakhtin. Δημιουργούνται έτσι νέα βιώματα που συν-κινούν τους συμμετέχοντες ώστε να μπορούν να επιλέξουν τις κατευθύνσεις που προτιμούν (ηθική αρχή του Fon Foerster).

Χρησιμοποιώντας το συστημικό ψυχοδράμα στην θεραπεία και την εκπαίδευση επί δύο δεκαετίες περίπου, σημειώσαμε τα ιδιαίτερα πλεονεκτήματα που προσφέρει η αναφορά σε μύθους και παραμύθια, ιδιαίτερα όταν η ομάδα δεν έχει θεραπευτικό συμβόλαιο. Τα μέλη μπορούν να επωφεληθούν ως προς την αυτογνωσία και την ανάπτυξη δεξιοτήτων επικοινωνίας, χωρίς να εκθέσουν προσωπικά μυστικά και δεδομένα. Γιατί οι μύθοι είναι χάρτες διαδρομών ψυχής (Campell), όπου βρίσκοντας το στίγμα μας επαναπροσανατολιζόμαστε επωφελούμενοι από τα βιώματα των προγενέστερων εξερευνητών.

Θα προσπαθήσουμε να δείξουμε αυτήν την προσέγγιση σε ένα βιωματικό σεμινάριο 2 (δύο) ωρών, όπου πρώτα θα παίξουμε ένα γνωστό παραμύθι και κατόπιν θα αναζητήσουμε τα συν και τα πλην που προσφέρει αυτή η βιωματική μέθοδος.

38. Myths and Tales as Means of Experiential Opening: A Methodological Approach to Systemic Psychodrama

Prokopiou Achilleas

Child Psychiatrist, Systemic Psychotherapist

When the systemic thinking is being applied to the classical psychodrama of Moreno, it is needed to modify some techniques, to reorientate the goals, as well as to change radically the way that the foursomes are being understood.

From looking for some individual traits, the emphasis is given to the way we are being related in a specific context. While some ways of communication (Bateson) and ways of structuring the relations (Minuchin, Bowen), are being cleared up, some new and more profound narratives are being coconstructed that include what is being omitted and especially exceptions of health and power (White).

Above all is the fact that change is expected from the opening of the dialogues (Seikkula), since, according to Bakhtin, we are our dialogues. New experiences are being created that co-move the participants, so they can choose their preferred directions (moral principle of Fon Foerster).

By using and applying the systemic psychodrama in therapy and education for more than two decades, we noted the particular advantages that are being given from the reference in myths and tales, specially when there is no therapeutic contract within the group. The members can take advantage of the self awareness and the development of communicational skills, without exposing personal secrets and data. Because myths are the maps of soul routes (Campell), where we can find our stigma and reorientate, by taking advantage of the experiences of earlier explorers.

We are going to try to show this approach in an experiential seminar of 2 (two hours), where we are going to play a familiar tale and then we are going to look for the pros and cons that can be offered from this experiential method.

ΕΙΚΟΣΤΗ ΠΡΩΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION XXI): ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΜΕ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΙΝΤΕΟ (ANNOUNCEMENT WITH VIDEO PRESENTATION)

39. Βιωματική Μάθηση και Βασισμένες στην Τέχνη Ερευνητικές Μεθοδολογικές Προσεγγίσεις στην Εκπαίδευση: Η Δυστυχία να Είσαι Μαθητής στην Ελλάδα και Εναλλακτικές Ψυχοπαιδαγωγικές Προοπτικές

Μάριος Α. Πουρκός

Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Δεν είναι τυχαίο που οι ερευνητές που ενδιαφέρονται για το ανθρώπινο βίωμα έχουν εστιάσει το ενδιαφέρον τους σε ερευνητικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις που διαθέτουν αισθητικές, καλλιτεχνικές και πρακτικά προσανατολισμένες ιδιότητες και χαρακτηριστικά που κατά κύριο λόγο βασίζονται στην τέχνη και στο "παράδειγμα" των ανθρωπιστικών επιστημών, παρά στο θετικιστικό "παράδειγμα". Οι βιωματικές και οι

βασισμένες στην τέχνη μεθοδολογίες/μέθοδοι έχουν αναγνωρισθεί για τις δυνατότητες που προσφέρουν όσον αφορά την ενεργή συμμετοχή των υποκειμένων και τον αποτελεσματικό μετασχηματισμό της πρακτικής τους, αλλά και για την δυνατότητά τους να αναπτύσσουν το δημόσιο διάλογο και την ενσυναισθητική κατανόηση. Προσφέρουν τρόπους νοηματοδότησης δύσκολων και σύνθετων ζητημάτων τα οποία δεν είναι εύκολο να τα προσεγγίσουμε με τους παραδοσιακούς γραμμικούς τρόπους. Υποστηρίζουν, επίσης, την προσωπική και επαγγελματική ανάπτυξη με τις μοναδικές μετασχηματιστικές τους δυνατότητες να "δεισιδύουν και να αναπαριστούν" τη γνώση ενσωματώνοντας τις πρακτικές, τα μέσα, το περιεχόμενο και το αποτέλεσμα σε μια ενιαία δυναμική ολιστική διαδικασία. Καθώς από τη βάση τους ενθαρρύνουν και προωθούν τη δημιουργική ερευνητική διαδικασία, οι βιωματικές και οι βασισμένες στην τέχνη μεθοδολογίες/μέθοδοι μπορούν να αποκαλύψουν την άρρητη γνώση και να κάνουν τη διαδικασία δημιουργίας της γνώσης και του νοήματος ορατή. Προσφέρουν σημαντικούς τρόπους για την αναπαράσταση της κατανόησης και της εμπειρίας. Υποστηρίζουν μια διαδικασία παραγωγής της γνώσης που παρέχει ώθηση για πραγματικές αλλαγές στην καθημερινή πράξη, αλλαγές που δεν θα μπορούσαν διαφορετικά να συμβούν.

Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της βιωματικής μάθησης είναι ότι το βίωμα του μαθητή καταλαμβάνει κεντρική θέση σε όλα τα ζητήματα της εκπαίδευσης, της μάθησης και της ανάπτυξης. Αυτό το βίωμα μπορεί να σχετίζεται με τα προηγούμενα γεγονότα της ζωής του μαθητή, με τα τρέχοντα γεγονότα της καθημερινής ζωής, ή με αυτά που προκύπτουν από τη συμμετοχή του μαθητή σε δραστηριότητες που υλοποιούνται από τους εκπαιδευτικούς και τους διευκολυντές/εμπνευστές. Ένα βασικό στοιχείο της βιωματικής μάθησης είναι ότι οι μαθητές αναλύουν την εμπειρία τους μέσω του κριτικού τους αναστοχασμού, μέσω της αξιολόγησης και της ανακατασκευής της (μερικές φορές ατομικά, άλλες φορές συλλογικά και μερικές φορές και με τους δύο τρόπους) προκειμένου να αντλήσουν νόημα από αυτήν υπό το πρίσμα της προηγούμενης τους εμπειρίας. Αυτός ο κριτικός αναστοχασμός της εμπειρίας τους μπορεί να οδηγήσει σε περαιτέρω θετική δράση.

Όλη η μάθηση και ανάπτυξη συνεπάγεται κατ' ανάγκη την εμπειρία κάποιου είδους, παρελθούσα και/ή τρέχουσα. Ωστόσο, από μια προσεκτική παρατήρηση των περισσότερων πρακτικών εκπαιδευσης και επιμόρφωσης που ακολουθούνται στην Ελλάδα οδηγεί κάποιον να σκεφτεί διαφορετικά. Ένα μεγάλο μέρος των προσπαθειών για βιωματική μάθηση συνιστά ένα είδος αντίδρασης ενάντια στα ετεροκαθορισμένα χωρίς μέτρο αναλυτικά προγράμματα και στις προσεγγίσεις διδασκαλίας και μάθησης που είναι υπερβολικά νοησιαρχικές, μηχανιστικές, δασκαλοκεντρικές, γνωστικιστικές, βερπαλιστικές, καταπιεστικές και βαρυφορτωμένες με άχρηστη ύλη.

Στην ανακοίνωση αυτή αναστοχαζόμαστε κριτικά πάνω σε μια ποιοτική ερευνητική συγκριτική ανάλυση περίπτωσης (με την παρουσίαση βίντεο) που αφορά τα χαρακτηριστικά του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος με αυτά του Φιλανδικού εκπαιδευτικού συστήματος. Θα δείξουμε πώς το εκπαιδευτικό σύστημα στην Φιλανδία (Ελσίνκι) υποστηρίζει πιο βασισμένες στην τέχνη ερευνητικές μεθοδολογίες, μια πιο συμμετοχική, μαθητοκεντρική προσέγγιση, στην οποία η έμφαση που δίνεται είναι στην άμεση συμμετοχή του μαθητή, στις πλούσιες από εκδηλώσεις διαδικασίες μάθησης και στις βασισμένες στο βίωμα του μαθητή διαδικασίες παραγωγής του νοήματος.

Στο πλαίσιο αυτό, συζητάμε και εξετάζουμε τις ψυχοπαιδαγωγικές δυνατότητες της βιωματικής μάθησης και των βασισμένων στην τέχνη ερευνητικών μεθοδολογιών. Συζητάμε τις δυνατότητες της βιωματικής μάθησης και της βασισμένης στην τέχνη έρευνας και πρακτικής για την κατανόηση της σύνθετης πραγματικότητας, των μεταβαλλόμενων ζητημάτων που συνδέονται με τα ρευστά συναισθήματα και τα διλήμματα στο πλαίσιο του σύγχρονου εκπαιδευτικού κόσμου, με την ανάπτυξη νέων αναλυτικών προγραμμάτων και ψυχοπαιδαγωγικών προσεγγίσεων για τη βασική εκπαίδευση και γενικότερα για τις πρακτικές μάθησης και ανάπτυξης του μαθητή. Ως εκ τούτου, βασική μας πρόθεση σε αυτή την ανακοίνωση είναι να αναγνωρίσουμε και να προσδιορίσουμε τις ευκαιρίες και δυνατότητες που προσφέρει το βιωματικό και το βασισμένο στην τέχνη "παράδειγμα" για μια διαφορετική αντιμετώπιση των ζητημάτων από ότι τα παραδοσιακά εκπαιδευτικά συστήματα και η επιστημονική έρευνα επιτρέπει.

39. Experiential Learning and Arts-based Research Methodological Approaches in Education: The Unhappiness/Misfortune of Being a Student in Greece and Alternative Psychopedagogical Perspectives

Marios A. Pourkos

Department of Preschool Education, University of Crete, Greece

It is no coincidence that researchers interested in the human lived experience have been attracted to inquiry and methodological approaches that possess aesthetic, artistic and practically oriented qualities and characteristics that draw primarily from the arts and humanities, rather than positivist approaches. Experiential and arts-based methodologies/methods are being recognized for their capacity to engage and transform the practices of individuals and for their ability to open up public discourse and empathetic understanding. They offer ways to make sense of difficult and complex issues that are not easily approached in linear way. They also support personal and professional development with their unique and transformational abilities to "access and represent" knowledge and to incorporate practice, process, and product all at once. As well as encouraging a creative inquiry process, experiential and arts-based methodologies/methods can reveal tacit knowledge and make knowledge and meaning construction visible. They offer meaningful ways to represent understandings and experiences. They support a process of knowledge generation that provides impetus for changes to practice, changes that otherwise may not have occurred.

The distinguishing feature of experiential learning is that the lived experience of the learner occupies central place in all considerations of education, learning and development. This experience may comprise earlier events in

the life of the learner, current life events, or those arising from the learner's participation in activities implemented by teachers and facilitators. A key element of experience-based learning is that learners analyse their experience by reflecting, evaluating and reconstructing it (sometimes individually, sometimes collectively, sometimes both) in order to draw meaning from it in the light of prior experience. This review of their experience may lead to further action.

All learning and development necessarily involves experience of some sort, prior and/or current. However, scrutiny of many contemporary teaching and training practices in Greece might lead one to think otherwise. Much of the impetus for experiential learning has been a reaction against an approach to learning and development which is overly intellectualistic, rational, mechanistic, didactic, oppressive, teacher controlled and involving a discipline-constrained transmission of knowledge.

In this presentation we discuss a comparative analysis (video presentation) of the characteristics of Greek education system with that of educational system in Finland. We show how the educational system in Finland (Helsinki) supports a more arts-based research methodologies, a more participative, learner-centered approach, which places an emphasis on direct engagement, rich learning events and the construction of meaning by learners.

In this context we illustrate the remarkable meaning-making and psychopedagogical capabilities of experiential learning and arts-based research methodologies. We discuss the potential of experiential learning and arts-based inquiry and practices for explicating the complex realities, changing issues, emotions and dilemmas that constitute educational worlds, in generating new curriculum and psychopedagogical approaches for general education and learning practices and the development of the learner. Consequently, our intention in this presentation is to recognize and identify the opportunities afforded within an experiential and arts-based research paradigm to address questions differently than traditional educational systems and scientific research will allow.

ΕΙΚΟΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (SESSION XXII): ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ XVIII (EXPERIENTIAL WORKSHOP XVIII)

40. Η Τέχνη του Κινηματογράφου και η Συμβολή του στην Εκπαιδευτική Διαδικασία

Θεόδωρος Θωμαδάκης

Κινηματογραφιστής, Υπεύθυνος του Κινηματογραφικού Εργαστηρίου Χανίων

Ο κινηματογράφος είναι μια πολυσύνθετη τέχνη που απαιτεί την ανάπτυξη ποικίλων δεξιοτήτων από τους μαθητές, με βασικότερες τις κοινωνικές δεξιότητες, όπως η συνεργασία και η εργασία μέσω ομάδων. Βασικός σκοπός του εργαστηρίου είναι η παρουσίαση της κινηματογραφικής τέχνης ως εκπαιδευτική διαδικασία, κοινωνική ένταξη και ομαδική εργασία στο χώρο της παιδαγωγικής επιστήμης. Στα πλαίσια μιας κινηματογραφικής προσπάθειας οι μαθητές καλούνται να φανταστούν και να γράψουν ιστορίες, να οργανώσουν τις ιδέες τους, να υποδυθούν χαρακτήρες και να αναπαραστήσουν κομμάτια της πραγματικότητας. Μέσα από τη διαδικασία αυτή αναδεικνύονται οι ιδιαίτερες ικανότητες των μαθητών, εκφράζονται τα συναισθήματά τους και βρίσκονται νέοι τρόποι επικοινωνίας μεταξύ τους καθώς και αναπτύσσονται πιο ουσιαστικές διαπροσωπικές σχέσεις με τους εκπαιδευτικούς. Κατά τη διάρκεια διεξαγωγής του εργαστηρίου είναι προγραμματισμένη η προβολή μαθητικών ταινιών, όπως οργανώθηκαν και γυρίστηκαν κατά τη διάρκεια εκπαιδευτικών προγραμμάτων κινηματογράφου σε σχολεία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Οι ταινίες αυτές λειτουργούν ως παραδείγματα του τρόπου οργάνωσης μιας κινηματογραφικής εμπειρίας και καταδεικνύουν πως η παραγωγή μιας κινηματογραφικής ταινίας μπορεί να συμβάλει τελικά σε μία υψηλού επιπέδου εκπαιδευτική διαδικασία. Μερικές από τις ταινίες αυτές είναι οι ακόλουθες:

- “Λουλούδια Σπασμένα”, 1ο Βραβείο στον πανελλήνιο διαγωνισμό μαθητικών ταινιών, Δράμα 2013 <http://www.youtube.com/watch?v=tcJF08gmN8w>
- Saved by the Bell”, Ειδικό Βραβείο, <http://www.youtube.com/watch?v=ldrDPyRdBh0>
- “Που Πηγαίνουμε”, <http://www.youtube.com/watch?v=d2bAtdCYYsM>.

40. The Art of Cinematography and Its Contribution in Educational Process

Theodoros Thomadakis

Filmmaker, Head of Film Laboratory in Chania, Greece

Cinematography is a complex art that requires from the students the development of various skills – basically social skills, such as cooperation and working with groups. The overall aim of that workshop is to indicate the art of cinematography as an educational process, integration and teamwork in the field of pedagogy. During the whole film process, the students are invited to imagine and write stories, organize their ideas, and to act out characters in order to represent reality. Through that procedure the particular skills of the students are highlighted, their feelings are expressed and new ways of communication between them are found, while more substantial interpersonal relationships with their teachers grow. Part of the workshop is to show student films, which were organized and filmed in the frame of Cinematography Educational Programs in primary and secondary education. Those films serve as examples of how to organize a cinematographic experience, and demonstrate how the production of a film may eventually contribute to a high level educational process. Some of these films are the following:

- "Broken Flowers", 1st Prize at the National Competition for Student Film, Drama 2013 <http://www.youtube.com/watch?v=tcJF08gmN8w>
- Saved by the Bell”, Special Award, <http://www.youtube.com/watch?v=ldrDPyRdBh0>
- "Where we're going", <http://www.youtube.com/watch?v=d2bAtdCYYsM>.

**ΠΑΡΑΛΛΗΛΕΣ ΟΜΑΔΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
(PARALLEL WORKSHOPS)
(Περιορισμένος αριθμός συμμετεχόντων: 15 άτομα)
(Limited number of participants: 15 people)**

**ΠΡΩΤΗ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΑΡΑΛΛΗΛΗ ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (PARALLEL
WORKSHOP I & II)**

Στην αίθουσα Υπολογιστών Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Κρήτης (Room of Computer Sciences of the Department of Preschool Education of the University of Crete)

41 & 42. Διερευνητική Οπτική Ανάλυση Δεδομένων με το Gephi

Αλέξης Μπράϊλας

Τμήμα Ψυχολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Η οπτική ανάλυση δεδομένων είναι μια νέα και αναπτυσσόμενη ερευνητική μεθοδολογία. Στην εποχή της “επανάστασης” των μεγάλων δεδομένων (big data) στο διαδίκτυο και της ποσοτικοποίησης των πάντων (θα λέγαμε μια λογική *be liked or perish*, σε αναλογία προς το *publish or perish* για τις ακαδημαϊκές δημοσιεύσεις) η οπτική ανάλυση δεδομένων προσφέρει τη δυνατότητα μιας εναλλακτικής ποιοτικής προσέγγισης στην ανάλυση των δεδομένων, αναδεικνύοντας τη σημασία του κοινωνικοπολιτισμικά και ιστορικά πλαισιοθετημένου ερευνητή – ανθρώπινου παρατηρητή. Στο εργαστήριο θα χρησιμοποιήσουμε το ανοικτό λογισμικό Gephi. Το Gephi είναι ένα εργαλείο που επιτρέπει τη διερεύνηση, την κατανόηση και την ερμηνεία ενός γράφου, της οπτικής αναπαράστασης ενός δικτύου διασυνδεδεμένων κόμβων, από τον ανθρώπινο παρατηρητή. Ο γράφος μπορεί να αναπαριστά οποιοδήποτε δίκτυο με νόημα για τον ερευνητή, όπως το προσωπικό κοινωνικό δίκτυο ενός ατόμου, το δίκτυο των διασυνδέσεων ανάμεσα στα ιστολόγια μιας χώρας ή το δίκτυο επιρροής ανάμεσα στους μαθητές ενός σχολείου. Ο άνθρωπος-παρατηρητής μπορεί να αλληλεπιδράσει με τα δεδομένα, προκαλώντας αναλυτικά χρήσιμους μετασχηματισμούς στην οπτική τους αναπαράσταση, ερμηνεύοντας και αξιοποιώντας τα αποτελέσματα των μετασχηματισμών αυτών.

Επιδιωκόμενος στόχος του εργαστηρίου είναι η κατανόηση της οπτικής ανάλυσης δεδομένων και της δυναμικής της μέσα από την εφαρμογή της στην ανάλυση του προσωπικού κοινωνικού δικτύου των συμμετεχόντων. Οι συμμετέχοντες θα κατανοήσουν οι ίδιοι πως μπορούν μέσω της οπτικής ανάλυσης να εξαγάγουν χρήσιμα συμπεράσματα για το προσωπικό κοινωνικό τους δίκτυο. Η κατανόηση της διαφοράς ανάμεσα στην ανάλυση ενός ιστορικά και πολιτισμικά άγνωστου γράφου (όσοι δεν αναλύουν το προσωπικό τους δίκτυο αλλά ένα «ουδέτερο» τρίτο) και της ανάλυσης ενός γράφου στον οποίο ο ερευνητής είναι εμπυθισμένος (όσοι αναλύουν το προσωπικό τους γράφο).

Όσον αφορά τη μεθοδολογία οι συμμετέχοντες θα ανακτήσουν το γράφο του κοινωνικού τους δικτύου στο Facebook μέσω της κατάλληλης εφαρμογής (ή θα χρησιμοποιήσουν έναν έτοιμο γράφο αν δεν έχουν Facebook ή αν δεν επιθυμούν να πειραματιστούν με τα προσωπικά τους δεδομένα). Στη συνέχεια θα γίνει οπτική ανάλυση του γράφου με τη βοήθεια του ανοικτού λογισμικού Gephi (gephi.org) και ερμηνεία των μετασχηματισμών. Θα ακολουθήσει συζήτηση και συγκριτική αξιολόγηση των αποτελεσμάτων.

Για τη σωστή διεξαγωγή της διαδικασίας του εργαστηρίου απαιτείται αίθουσα Η/Υ με σύνδεση στο διαδίκτυο και εγκατεστημένο το λογισμικό Gephi (είναι open source και βρίσκεται στο [Gephi.org](http://gephi.org)). Για αυτό θα πρέπει να προηγηθεί εγκατάσταση σε συνεννόηση με τον υπεύθυνο του τοπικού εργαστηρίου και τον εισηγητή. Η εγκατάσταση του Gephi είναι πολύ απλή. Το εργαστήριο θα περιλαμβάνει σύντομη εισήγηση, ανάκτηση προσωπικού κοινωνικού δικτύου των συμμετεχόντων, εξοικείωση με το περιβάλλον διεπαφής του Gephi, οπτική ανάλυση του γράφου από τους συμμετέχοντες, ερμηνεία και συζήτηση.

41 & 42. Exploratory Visual Data Analysis with Gephi

Alexis Brailas

Department of Psychology, Panteion University of Athens, Greece

Visual data analytics is an innovative and developing research methodology. We live in the age of what is called the big data “revolution”, where every aspect of human behavior in Internet is quantified (we could say that we live in a *be liked or perish* cyberspace, in analogy to the *publish or perish* slogan for the urge in academic publications). In this context, visual data analysis can be an alternative qualitative data analysis research method, emphasizing the importance of the socio-culturally and historically immersed researcher – human observer. In this workshop we are going to utilize Gephi, an open source software tool. Gephi allow us, the human observer, to explore, understand and interpret a graph, the optical representation of a set of interconnected nodes. A graph can represent any network, meaningful for the researcher, like the personal social network of an individual, a national network of interconnected blogs or the network of influences between the students in a school. The human observer can interact with the data, causing analytically useful transformations in the visual representation and deriving valuable interpretations.

The aims of the workshop is to understand the potentials of qualitative visual data analysis. Participants are going to apply visual data analysis on their personal social network graph, make visual transformations and then make useful interpretations. Understanding the difference between analyzing a socially and culturally unknown graph (for the participants working on a neutral third graph) and analyzing a graph where the researcher is socioculturally immersed (for the participants analyzing their own graph).

Concerning methodology participants are going to retrieve their personal social network graph at Facebook by using a special application (or they are going to use a ready third graph for those they don't have a Facebook account or they wish not to experiment with their own personal data). Then the participants are going to visually analyze their graph with the aid of the open source software Gephi (gephi.org) and interpret it. Then follows comparative discussion and evaluation of the results.

For the workshop a PC laboratory with internet connection and Gephi software installed is a required facility. For this reason is necessary to prepare the laboratory in coordination with the local administrator and with the tutor. Installing Gephi is a quite simple procedure. Workshop includes short theoretical introduction, retrieving personal social network graph by the participants, familiarization with Gephi interface, visual graph analysis by the participants, interpretation and discussion.

ΤΡΙΤΗ ΠΑΡΑΛΛΗΛΗ ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (PARALLEL WORKSHOP III)

Στην αίθουσα του Εργαστηρίου Οικολογικής Ψυχολογίας και Βιωματικής, Ευρετικής και Διαλογικής-Επικοινωνιακής Ψυχοπαιδαγωγικής (in the Laboratory of Ecological Psychology and Experiential, Heuristic and Dialogical-Communicative Psychopedagogy of the Department of Preschool Education of the University of Crete)

43. Ενσώματα Πολυτροπικά, Αφηγηματικά και Βασισμένα στην Τέχνη και το Παιχνίδι Πλαίσια Μάθησης και Ανάπτυξης: Μια Εφαρμογή της Βιωματικής, Ευρετικής και Διαλογικής-Επικοινωνιακής Ψυχοπαιδαγωγικής στην Επιστημολογική-Μεθοδολογική Προοπτική της Οικο-Σωματικο-Βιωματικής Προσέγγισης

Μάριος Α. Πουρκός

Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η σωματοποίηση, το βίωμα, η πολυτροπικότητα, η αφήγηση, η μεταφορά, η διαλογικότητα, οι προσφερόμενες δυνατότητες, οι βασισμένες στην τέχνη ερευνητικές μεθοδολογίες, τα παιγνιώδη πλαίσια μάθησης και ανάπτυξης είναι όροι/έννοιες που όλο και πιο συχνά χρησιμοποιούνται στη σύγχρονη έρευνα στα πλαίσια διάφορων "παραδειγμάτων" και επιστημονικών πεδίων. Οι έννοιες αυτές τείνουν να είναι αποδεκτές "αλήθειες" και στο πλαίσιο της ψυχολογικής και παιδαγωγικής θεωρίας και έρευνας, μόνο που οι πρακτικές τους συνεπαγωγές, καθώς και τα ιδιαίτερα νοήματα που αποδίδονται σ' αυτές, είναι όλο και λιγότερο σαφή, καθότι έχουν χρησιμοποιηθεί σε μια ποικιλία διαφορετικών πλαισίων με διαφορετικούς στόχους και νοήματα κάθε φορά.

Από τη δική μας προοπτική υποστηρίζουμε ότι το σώμα συνδέεται άρρηκτα με τις έννοιες του εαυτού και του άλλου, αλλά και με όλες τις λειτουργίες του νου (αντιληπτικές, γνωστικές, συναισθηματικές, παρωθητικές). Οι συνεπαγωγές του σώματος σε αυτόν τον τομέα έρευνας εκτείνεται στον τρόπο φανταζόμαστε και κατασκευάζουμε τις ενσώματες ψυχολογίες και παιδαγωγικές, καθώς και τις μεθόδους που χρησιμοποιούμε στην έρευνα και ανάλυση της μάθησης και των δημιουργικών εμπειριών. Είναι σημαντικό εδώ να υπενθυμίσουμε ότι πρώτα αισθανόμαστε και βιώνουμε και μετά εκλογικεύουμε και αναπαριστούμε. Οι δυνάμεις της αίσθησης και του βιώματος είναι στη βάση τους σπλαχνικές, ιδιοδεκτικές και σωματικές. Αυτό μας οδηγεί να υποστηρίζουμε μια μη-αναπαραστατική, ολιστική, σχεσιακή και οικολογική/συστημική προσέγγιση για τις διαδικασίες εκπαίδευσης, μάθησης και ανάπτυξης όπου το σώμα των μαθητών και των δασκάλων με όλο το βιωματικό και υποκειμενικό τους υπόβαθρο, δεκτικότητα, νου, εαυτού και επενέργεια διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο. Την μη-αναπαραστατική αυτή προσέγγιση –που συνδέεται με μια μεταδομιστική, επιτελεστική και βιωματική ενσώματη προοπτική των εκπαιδευτικών, μαθησιακών και αναπτυξιακών διαδικασιών– την αποκαλούμε οικο-σωματικο-βιωματική στη βάση της οποίας εργάζεται η εναλλακτική μας πρόταση στην εκπαίδευση που ονομάζουμε Βιωματική, Ευρετική και Διαλογική-Επικοινωνιακή Ψυχοπαιδαγωγική. Ο μαθητής, αλλά και ο εκπαιδευτικός σε αυτή την προοπτική θεωρείται ως ένας μαθησιακός και αναπτυξιακός ενσώματος εαυτός σε κίνηση. Στη διαδικασία και την ανάλυση που λαμβάνει χώρα, το σώμα αναγνωρίζεται ως ένα αναδυόμενο, φαινομενολογικό, οικολογικό και σχεσιακό συμβάν (πρόκειται για ένα οικο-σωματικό-βιωματικό συμβάν της ύπαρξης).

Το επίκεντρο της παρουσίας αυτής είναι η σωματοποίηση και το βίωμα του σώματος σε πολυτροπικά, αφηγηματικά και βασισμένα στην τέχνη παιγνιώδη πλαίσια μάθησης και ανάπτυξης. Εξετάζουμε, δηλαδή, τις δυνατότητες της ενσώματης έρευνας και αναπαράστασης που λαμβάνουν χώρα στο πλαίσιο μιας πολυτροπικής, αφηγηματικής και βασισμένης στην τέχνη παιγνιώδους διαδικασίας επινόησης που φιλοδοξεί να κατανοήσει τη βιωμένη εμπειρία χρησιμοποιώντας μια ποικιλία ειδών λόγου, υλικών-σημειωτικών πόρων και τροπικότητων. Εισάγοντας την έννοια του σώματος και της σωματοποίησης στην Παιδαγωγική Ψυχολογία (Ψυχοπαιδαγωγική) και την εκπαίδευση εκφράζουμε συγχρόνως την αναγνώριση του σώματός μας στο πλαίσιο της διδασκαλίας και μάθησης ως ένα πολύ σημαντικό μέρος της ολότητας της αισθαντικής μας ύπαρξης που βρίσκεται σε κίνηση –ως μια ενεργητική, αναδυόμενη ζωντανή υποκειμενικότητα και επενέργεια. Δηλαδή, το σώμα είναι πάντα σε μια κατάσταση συγκρότησης και ανασυγκρότησης (Prout, 2000), ταυτόχρονα ως αναπαράσταση του εαυτού, ένας τόπος του βιώματος, της αίσθησης και του συναισθήματος και επίσης ένας τρόπος δημιουργίας κοινωνικών νοημάτων σε εξέλιξη. Επιπλέον, το σώμα, η σωματοποίηση είναι μια κατάσταση ή καλύτερα μια δυναμική διαδικασία που είναι πάντα συζευγμένη με το περιβάλλον, με τον οικολογικό μας θώκο:

Συνεχώς και ριζικά σε σχέση με τον κόσμο, με τους άλλους, και με ό, τι κάνουμε με αυτούς (Ellsworth, 2005: 4).

Όταν σκέφτομαι το σώμα μου και ρωτάω τι είναι αυτό που το κάνει να κερδίζει αυτό το όνομα, δύο πράγματα ξεχωρίζουν. Πρώτον, *κινείται*. Δεύτερον, *αισθάνεται*. Στην πραγματικότητα, κάνει και τα δύο ταυτόχρονα [...] μια εγγενής σχέση μεταξύ της κίνησης και της αίσθησης όπου η μια κλητεύει αμέσως την άλλη (Massumi, 2002: 1, η έμφαση στο πρωτότυπο).

Στο πλαίσιο αυτό, όπου οι μαθησιακές και αναπτυξιακές διαδικασίες θεωρούνται σπειροειδείς, μετασχηματιστικές, πολυδιάστατες και πολυτροπικές, χρησιμοποιούμε ένα ευρύ φάσμα δημιουργικών πολυτροπικών πρακτικών, σημειωτικών πόρων, τρόπων και αναπαραστατικών μέσων (συμπεριλαμβανομένων των εικαστικών, της φωτογραφίας, της μουσικής, της ποίησης, του τραγουδιού, του θεάτρου, του βίντεο, της κίνησης και του χορού, κτλ.), σε συνδυασμό με τις βασισμένες στο παιχνίδι, στην αφήγηση και στο σώμα-κίνηση ποιοτικών ερευνητικών μεθοδολογικών προσεγγίσεων σε ένα χώρο συμμετοχικής αλληλεπίδρασης.

Για τη συμμετοχή στο εργαστήριο χρειάζεται ελαφρώς ενδυμασία (καλύτερα φόρμες).

43. Embodied Multimodal, Narrative and Arts-based Playful Contexts for Learning and Development: An Application of Experiential, Heuristic and Dialogic-Communicative Psychopedagogy in the Epistemological-Methodological Perspective of Eco-Bodily-Experiential Approach

Marios A. Pourkos

Department of Preschool Education, University of Crete, Greece

Embodiment, lived experience, multimodality, narratives, metaphors, dialogism, affordances, arts-based research methodologies, playful contexts for learning and development are terms/concepts that can be heard with increasing frequency in contemporary research across paradigms and discipline areas. These concepts tend to become accepted "truths" and in psychological and pedagogical theory and research, but the practical implications of these terms, as well as the specific meanings behind them, are less and less clear as they are taken up with increasingly diverse objectives.

From our perspective we suggest that the body is intricately related to our notions of self, other and the functions of our mind (perceptual, cognitive, emotional, motivational). The implications of the body in this area of research extend to the way we imagine and construct embodied psychologies and pedagogies, as well as the methods we take up to research and analyse learning and creative experiences. It is important to mention here that we sense and experience first and intellectualise and represent second. Forces of sensation and lived experience are primarily visceral, proprioceptive and physical; therefore, a non-representational, holistic, relational and ecological/systemic perspective on educational, learning and developmental processes demands an engagement with the students' and teachers' body in conjunction with their experiential and subjective background, sensitivity, mind, self and agency. This non-representational approach –which is situated within a post-structural, performative and lived-experience embodied perspective on educational, learning and developmental processes– we called *eco-bodily-experiential* on which is grounded our alternative proposition to education which we called *Experiential, Heuristic and Dialogic-Communicative Psychopedagogy*. The student and the teacher in this project is considered a learning and developmental embodied self in motion; the process and analysis taken up acknowledge the body as an emerging, phenomenological, ecological and relational event (it is an eco-bodily-experiential event of being).

The central focus of this workshop presentation is the embodiment and the experience of body in multimodal, narrative and arts-based playful contexts. That means that we discuss the possibilities of embodied inquiry and representation occurring through a multimodal, narrative and arts-based playful devising process aspiring to represent lived experience using a variety of genres, material-semiotic resources and modalities. Introducing the concept of the body and embodiment in Pedagogical Psychology (Psychopedagogy) and education we describe simultaneously teaching and learning in acknowledgement of our bodies as very important part of whole sensate beings in motion –as an active, emerging living subjectivity and agency. That is, the body is always in a state of becoming, at once as a representation of self, a site of lived experience, sensation and affect, and a mode of creation of social meanings in progress. In addition, body, embodiment is a state or better a dynamic process that is always contingent upon the environment, coupled with our ecological niches:

Continuously and radically in relation with the world, with others, and with what we make of them (Ellsworth, 2005: 4).

When I think of my body and ask what it does to earn that name, two things stand out. It *moves*. It *feels*. In fact, it does both at the same time [...] an intrinsic connection between movement and sensation whereby each immediately summons the other (Massumi, 2002: 1, emphasis in original).

In this context, where learning and developmental processes are considered spiral, transformative, multilayered and multimodal, we use a wide range of creative multimodal practices, semiotic resources, modes and representational means (including visual art, photography, music, poetry, song, drama, dance-movement, video etc.), in combination with play-based, narrative-based and bodily-movement-based qualitative methodological research approaches within a participatory interactive framework.

**ΤΕΤΑΡΤΗ ΠΑΡΑΛΛΗΛΗ ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
(PARALLEL WORKSHOP IV):**

Στην αίθουσα του Εργαστηρίου Ψυχολογικής Έρευνας (in the Laboratory of Psychological Research of the Department of Preschool Education of the University of Crete)

44. Computer Aided Qualitative Data Analysis

Marta Borkowska-Bierć

Department of Psychology, University of Warsaw, Poland

There is a growing trend to use mixed methods in the field of psychology. This attempt allows to combine advantages of qualitative and quantitative analysis. Basically, it is based on transferring variables coming from qualitative analysis and analyse them with the usage of statistical methods.

Using statistical programs for quantitative part is obvious. What about qualitative analysis?

The aim of this workshop is to show the possibilities of computer based qualitative data analysis. With the usage of data from my Ph.D. research project, participants will learn how to perform content analysis e.g. open categorization and how to work with categories. There will be also a possibility to learn how to transfer qualitative data into statistics.

Data material will be coming from Ph.D. project aiming to discover relationships between narrative patterns in families and career choice among young musicians. Transcripts of narrative interviews about participants' families will be provided.

Prior to the workshops participants will be asked to install on their computers free trial version of one of the data analysis program.

44. Η Βασισμένη ή Υποβοηθούμενη από τον Υπολογιστή Ποιοτική Ανάλυση Δεδομένων

Marta Borkowska-Bierć

Department of Psychology, University of Warsaw, Poland

Είναι γενικότερα αποδεκτό ότι υπάρχει μια αυξανόμενη τάση χρήσης των μεικτών μεθόδων έρευνας στο επιστημονικό πεδίο της Ψυχολογίας. Αυτή η προσπάθεια επιτρέπει το συνδυασμό των πλεονεκτημάτων της ποιοτικής και της ποσοτικής ανάλυσης. Βασικά, βασίζεται στην μεταφορά μεταβλητών που προέρχονται από την ποιοτική ανάλυση και την ανάλυσή τους με τη χρήση των στατιστικών μεθόδων.

Η χρήση στατιστικών προγραμμάτων για το ποσοτικό μέρος είναι προφανής. Τι γίνεται όμως με την ποιοτική ανάλυση;

Ο στόχος της εργαστηριακής αυτής παρουσίασης είναι να αναδείξει τις δυνατότητες της βασισμένης ή υποβοηθούμενης από τον υπολογιστή ποιοτικής ανάλυσης των δεδομένων. Έχοντας ως βάση τα δεδομένα που πηγάζουν από τον ερευνητικό σχεδιασμό της διδακτορικής μου διατριβής, οι συμμετέχοντες θα μάθουν πώς να κάνουν ανάλυση περιεχομένου, π.χ. ανοικτή κατηγοριοποίηση και πώς να δουλεύουν με τις κατηγορίες. Θα υπάρχει επίσης η δυνατότητα να μάθουν πώς να μεταφέρουν τα ποιοτικά δεδομένα σε αυτά της στατιστικής.

Το υλικό των δεδομένων θα προέρχεται από τον ερευνητικό σχεδιασμό της διδακτορικής μου διατριβής, έχοντας ως στόχο την ανακάλυψη των σχέσεων μεταξύ των οικογενειακών αφηγηματικών σχημάτων/προτύπων και των επιλογών σταδιοδρομίας ανάμεσα σε νεαρούς μουσικούς. Για την ευαισθητοποίηση και εξάσκηση των συμμετεχόντων στην ομάδα εργασίας θα δοθεί ένα αντιπροσωπευτικό εμπειρικό υλικό των αφηγηματικών συνεντεύξεων που αφορούν τις οικογένειες των υποκειμένων του δείγματος.

Πριν την έναρξη της δουλειάς θα χρειαστεί οι συμμετέχοντες στην ομάδα εργασίας να εγκαταστήσουν δωρεάν στους υπολογιστές τους τη δοκιμαστική έκδοση ενός προγράμματος ανάλυσης των δεδομένων.

**ΠΕΜΠΤΗ ΠΑΡΑΛΛΗΛΗ ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
(PARALLEL WORKSHOP V)**

Στην αίθουσα του Εργαστηρίου Οικολογικής Ψυχολογίας και Βιωματικής, Ευρετικής και Διαλογικής-Επικοινωνιακής Ψυχοπαιδαγωγικής (in the Laboratory of Ecological Psychology and Experiential, Heuristic and Dialogical-Communicative Psychopedagogy of the Department of Preschool Education of the University of Crete)

45. Βιωματική Διαδικασία και Διορθωτική Μάθηση στην Ψυχοθεραπεία: Η Ενσώματη Μεθοδολογική Προοπτική

Μαριλένα Κόμη

Ψυχοπαιδαγωγός, Ψυχοθεραπεύτρια,

Κέντρο Ψυχοθεραπείας και Συμβουλευτικής «Βίλχελμ Ράιχ» στην Αθήνα

Οι πρόσφατοι συσχετισμοί μεταξύ νευροεπιστήμης και κλινικής ψυχολογίας υποδεικνύουν πως η βιωματική διαδικασία συνδέεται άμεσα, όχι μόνο με τις γνωστικές και συναισθηματικές λειτουργίες αλλά και την αίσθηση της ταυτότητας και του Εαυτού. Η τελευταία φαίνεται να εκπηγάζει από τα σωματικά βιώματα –και ιδιαίτερα από τα σύνθετα αισθητηριακά βιώματα– που προέρχονται από τις σπλαχνικές αισθήσεις και τα συναισθήματα.

Στόχος του εργαστηρίου είναι να διερευνηθούν και να συγκριθούν, μέσα στην ομαδική διεργασία, τα αποτελέσματα της επεξεργασίας ενός "προβλήματος-θέματος": (α) μέσω νοητικής επεξεργασίας, και (β) μέσω σωματικού-συναισθηματικού βιώματος.

Περιεχόμενο του εργαστηρίου:

- Σύντομη θεωρητική εισαγωγή,
- Γνωριμία των μελών,
- Εντοπισμός θεμάτων-αναγκών, «νοητικές» και «βιωματικές» διέξοδοι,
- Συζήτηση, κλείσιμο.

45. Process of Lived Experience and Corrective Learning in Psychotherapy: The Embodied Perspective

Marilena Komi

Psychopedagog, Psychotherapist,

Centre of Psychotherapy and Counseling Wilhelm Reich Institute in Athens, Greece

Recent correlations between neurosciences and clinical psychology indicate that lived experience is directly connected not only with the cognitive and emotional functions, but also with the sense of identity and the Self, given that the latter originates from lived experiences –and specifically from complex sensory experiences– which emerge from the visceral feelings and emotions felt in the body.

The aim of the workshop is to explore and compare, through group work, the results of the elaboration of a “problem-issue”: (a) via intellectual processing, and (b) via emotional experience and body work.

Contents of the workshop:

- Brief theoretical introduction,
- Work on “problems-issues” of the members,
- elaboration of insights and solutions via intellectual and experiential processing,
- Discussion and closure.

ΠΕΜΠΤΗ ΠΑΡΑΛΛΗΛΗ ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (PARALLEL WORKSHOP V)

Στην αίθουσα του Εργαστηρίου Οικολογικής Ψυχολογίας και Βιωματικής, Ευρετικής και Διαλογικής-Επικοινωνιακής Ψυχοπαιδαγωγικής (in the Laboratory of Ecological Psychology and Experiential, Heuristic and Dialogical-Communicative Psychopedagogy of the Department of Preschool Education of the University of Crete)

Υμνώ το σώμα που πλάθει τη συνείδηση μου
που φυλάει σε μια κρυψώνα του όσα της ξεφεύγουν
που γεννάει αισθήσεις, σκέψεις, τη μιλιά μου

.....
Υμνώ το σώμα που μ' αντέχει, δε μ' έχει βαρεθεί
Δε μ' έχει αποτινάξει από πάνω του
Το σώμα που ό,τι και να του κάνω
Με μεταφέρει,
Με μετακινεί,
Με κρατάει ορθό.....
Τίτος Πατρίκιος

46. Βίωμα, Σώμα και Προσωπικό Νόημα: Μια Εφαρμογή της Μεθοδολογίας του Κινητικού Αυτοσχεδιασμού

Χριστίνα Στριφτόμπολα

Κλινική Ψυχολόγος, Χορογράφος\Performer

Στο πλαίσιο του βιωματικού αυτού εργαστηρίου θα εξετάσουμε τις δυνατότητες που μας προσφέρει η μεθοδολογία του Κινητικού Αυτοσχεδιασμού εστιάζοντας την προσοχή στην αυθεντική κίνηση του κάθε ατόμου και τον τρόπο που αυτή συνδέεται με τον Λόγο και την προσωπική του ιστορία, όπως αυτή θα προκύψει μέσα στην διαδικασία της προσέγγισης. Η διαδικασία που θα ακολουθήσουμε θα είναι, δηλαδή, μια μη κατευθυνόμενη διαδικασία σύνδεσης του μη λεκτικού με το λεκτικό βιωματικό υλικό που θα προκύψει.

Πιο συγκεκριμένα, στην παρουσίασή μας θα κάνουμε χρήση των βασικών αρχών του Κινητικού Αυτοσχεδιασμού σχετικά με την φυσική δόμηση του σώματος, δηλαδή τον άξονα, το βάρος, την ταχύτητα, την δυναμική της κίνησης, την σχέση των μελών του σώματος μεταξύ τους και τον τρόπο που αυτά λειτουργούν σε κίνηση, σε απομόνωση (isolation) και σε συντονισμό (coordination), έχοντας ως στόχο την παραγωγή αυθεντικής κίνησης.

Στη βιωματική διαδικασία θα χρησιμοποιήσουμε επίσης τις βασικές αρχές του Contact Improvisation, και συγκεκριμένα τη χρήση του βάρους στην επικοινωνία δύο ή περισσότερων σωμάτων, και το πώς σ' αυτήν χτίζεται μια σωματική σχέση. Πρόκειται για μια τεχνική που χρησιμοποιεί το σχεσιακό κινητικό υλικό του κάθε σώματος και τον τρόπο που αυτό αντιδρά και αφήνεται να εμπιστευτεί το σώμα του άλλου.

Βασικές θεωρητικές αρχές που θα κατευθύνουν τη δουλειά μας θα είναι η φαινομενολογική και η ψυχαναλυτική κυρίως προσέγγιση. Συγκεκριμένα θα βασιστούμε στην έννοια της σωματοποίησης (corporeity\embodiment) του Γάλλου φαινομενολόγου φιλόσοφου Merleau-Ponty και η οποία συνδέεται άρρηκτα με την ανθρώπινη υποκειμενικότητα: "[...] το σώμα μου δεν είναι απλώς ένα αντικείμενο στον κόσμο, όπως είναι και για τους καρτεσιανούς δεισιδαιμονιστές και για τους παραδοσιακούς υλιστές, αλλά κάτι το οποίο ζω, κάτι το οποίο κατοικώ, ως το όχημα της υποκειμενικής μου εμπειρίας. Είναι αλήθεια να πούμε ότι το σώμα μου είναι εγώ και εγώ είμαι το σώμα μου" (Matthews, 2006: 51). Θα στηριχθούμε επίσης στην προσέγγιση του Lacan και στον τρόπο αντιμετώπιζονται το σώμα μέσα από την νεώτερη ψυχαναλυτική σκέψη ως ένα σύνολο σημανόντων στοιχείων, τα οποία καθιστούν το σώμα *ομιλούν* (Nasio, 1992: 188). Και τέλος μας ενδιαφέρει επίσης ο ορισμός της Dolto για την ασυνείδητη εικόνα σώματος και ο τρόπος που αυτή παροντοποιείται στην εδώ και τώρα σχέση μέσα από τις κινήσεις του σώματος (Dolto, 1984: 27).

Στόχος της όλης διαδικασίας είναι να περιηγηθούμε στον τρόπο με τον οποίο έχουν καταγραφεί στο κάθε ξεχωριστό σώμα στοιχεία της υποκειμενικής εμπειρίας του κάθε ατόμου μέσα από την προσωπική του ιστορία και στο τι συμβαίνει όταν όλο αυτό το υλικό έρχεται σε αλληλεπίδραση με το κάθε *άλλο σώμα* και την συνθήκη της ομάδας.

Για την συμμετοχή στο εργαστήριο δεν απαιτείται καμία προηγούμενη γνώση κάποιας τεχνικής χορού ή άλλης σωματικής άσκησης. Στην περίπτωση που αυτή υπάρχει θα μπορεί να ενσωματωθεί και αυτή κατάλληλα. Για την καλύτερη διεξαγωγή της διαδικασίας του εργαστηρίου χρειάζεται ελαφρύ ενδυμασία για να μπορεί να αναπτυχθεί η κίνηση στο χώρο πιο άνετα.

46. Lived Experience, Body and Personal Meaning: An Application of Movement Improvisation Methodology

Christina Striftobola

Clinical Psychologist, Choreographer\Performer

In this experiential workshop will look at the possibilities offered by the methodology of Movement Improvisation, focusing on authentic movement of each individual and how it is connected with his/her narratives and personal life history. For this purpose, a non-directive process of connecting the non-verbal with the verbal experiential material will be followed.

More specifically, in our presentation we will make use of the basic principles of Movement Improvisation on the physical structure of the body: posture, weight, speed, movement dynamics, the relationship of body parts to each other and how they work in motion, in isolation and in coordination, aiming to produce authentic movement.

In addition, in the whole experiential process we are going to use the fundamentals of Contact Improvisation, namely the use of weight in communicating with two or more bodies, and how though that it is possible to create a bodily relationship. It is a technique that uses the relational movement material of each body and the way it reacts and trust the other's body.

Basic theoretical principles that will guide our work will be mainly the phenomenological and psychoanalytic approach. Specifically, we will rely on the concept of embodiment (corporeity\ embodiment) of the French phenomenologist philosopher Merleau-Ponty and which is inextricably connected to human subjectivity: “[...] my body isn't just a mere object in the world, as it is Cartesian dualists and traditional materialists, but something I 'live', something I inhabit, as the vehicle of my subjective experience. It is as true to say that my body is me and that I am my body” (Matthews, 2006: 51). Furthermore, we are referring to Lacan's theoretical positioning in contemporary psychoanalysis, that perceives the body as a whole of signifiants which allow it to 'speak' (Nasio, 1992: 188). Last but not least, we are interested in Dolto's definition of the unconscious body image, and the way that it takes place in the here and now relationship through the body movements (Dolto, 1984: 27).

Our purpose is to “travel” through the way each body has recorded elements of each person' subjective experience, and what happens when this material interacts with every *Other* body in the group.

In this workshop we are going to try through Movement Improvisation to explore each body's authentic movement and its connections to personal history as it expresses through verbal language, in the particular setting. We are also going to explore, through Contact Improvisation, the way each body related to another body and the way it reacts when the persons meet each other in the group. At last, we are going to try to find the connections between body and verbal language in every particular person, with no directives, but as it becomes when we are moving, and then talking about the physical experience and the way it associates to thoughts, feelings and memories.

**ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ ΤΗΣ ΧΡΥΣΟΥΛΑΣ ΣΚΕΠΕΤΖΗ
(ART EXHIBITION OF CHRYSOULA SKEPETZI)
στην αίθουσα Δ7 (Room D7)**

47. Το Βάρος του «Σταυρού»

Χρυσούλα Σκεπετζή
Ζωγράφος-Ποιήτρια

Δεν είναι τυχαίο, πως ο Σταυρός, σαν σύμβολο αγαπήθηκε και μισηθήκε τόσο πολύ από τον άνθρωπο! Ιδιαίτερα στις μέρες μας, που ο πόνος του ανθρώπου ξεχειλίζει τώρα που βλέπεις γύρω σου, σταυρωμένους τους Έλληνες σε σταυρωμένη Πατρίδα, δεν μπορείς να μην ευχηθείς το βάρος του

Σταυρού να γίνει ελαφρύτερο. Ακόμα περισσότερο σήμερα, θα πρέπει να μην ξεχνάμε πως η Σταύρωση, προηγείται της Ανάστασης.

Ωστόσο, ο Σταυρός γίνεται βίωμα στον άνθρωπο! Χρησιμοποιούμενος και για να περιγράψει κάθε σοβαρή θλίψη ή δοκιμασία. Και ο Σταυρός αυτός, της ζωής, είναι βαρύς και ασήκωτος πολλές φορές... ο Θεός προσμετρά τις αντοχές μας.

Αγαπητός για τους χριστιανούς, διότι πάνω σε αυτό μαρτύρησε ο Ιησούς χριστός, και είναι το κατεξοχήν σύμβολο της θρησκείας τους.... Μισητό για άλλους, διότι τους θυμίζει το σύμβολο-λάβαρο, το οποίο είχαν οι σταυροφόροι όταν είχαν εκστρατεύσει για να καταλάβουν τους αγίους τόπους μα και για την δική τους μαρτυρία. Για άλλους είναι επίσης σεβαστό σύμβολο διότι βλέπουν σε αυτό μια πιο βαθιά και πνευματική σημασία, ανεξάρτητα από την θρησκεία τους. Και σε άλλους είναι αδιάφορο.

Για να σχηματιστεί ο σταυρός χρειάζονται δυο γραμμές ... Μια οριζόντια, και μια κάθετος. Υπάρχουν πολλές ερμηνείες για τον συμβολισμό αυτού του σημείου.

Ένας χριστιανός θα το βλέπει σαν σύμβολο θυσίας και αγάπης, άλλοι υποστηρίζουν ότι συμβολίζει την ένωση του αρσενικού και του θηλυκού (και την ένωση των αντίθετων γενικότερα), άλλοι ότι συμβολίζει τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα, ή τα τέσσερα στοιχεία της φύσης.

Την μεγαλύτερη σημασία την έχει το επίπεδο με το οποίο ο κάθε ένας ξεχωριστά το προσεγγίζει, και το αντιλαμβάνεται. Από εκεί που βρίσκεται ψυχολογικά! Από το υπαρξιακό του επίπεδο, το επίπεδο του είναι του...!! Το επίπεδο του είναι μας... το κέντρο μας.

Οι δυο γραμμές οι οποίες συναντώνται από αντίθετα σημεία, συμβολίζουν επίσης την ένωση της ύλης με το πνεύμα.

Ο σταυρός είναι ένα **σύμβολο ενότητας**, και όπως και αν το αντιλαμβανόμαστε, ότι και αν πιστεύουμε ότι συμβολίζει, αυτός ο σταυρός υπάρχει και μέσα μας, ... στην ψυχολογία μας,..... στον εσωτερικό μας κόσμο.... Και κάθε στιγμή επιλέγουμε αν θα τον "σηκώσουμε...".

Η οριζόντια γραμμή μπορούμε να πούμε επίσης ότι συμβολίζει την **καθημερινή μας ζωή**, είναι ο δρόμος της **προσωπικότητας**, ο **φυσικός κόσμος**, η **ύλη**. Και η κάθετη γραμμή συμβολίζει τον **πνευματικό δρόμο**, η **εσωτερική ... τον ψυχολογικό**.

Όπως και να έχει όμως, το ανθρώπινο σώμα βιωματικά σηκώνει ένα βάρος στις δύσκολες στιγμές του, τις περισσότερες φορές λυγίζει απ' το βάρος του κι η ψυχή του ανεβοκατεβαίνει τα χιλιάδες σκαλοπάτια της ζωής.

47. The Burden of the "Cross"

Chrysoula Skepetzi

Artist

Not accidentally, the Cross as a symbol, has been either loved or hated ever so much by human! Especially nowadays, that human pain overflows while looking around the Greeks crucified on a crucified Country, we can't help but wish for the burden of the Cross to be the lighter possible. We shouldn't forget, even more these days, that Crucifixion precedes Resurrection.

However, the Cross is an experience to human! Utilized to describe every serious grief or trial. And this Cross, the Cross of life, is too heavy to be lifted some times... as God adds in our resistances.

It is dear to Christians, because on it Jesus Christ suffered His martyrdom, so it has become the chief symbol of their religion... It is hateful to others, because it reminds them the symbol-standard which crusaders used during their expedition to possess the Holy Land but also for their own evidence. For some others it is also a respectable symbol simply because in it, they can see a deeper and intellectual meaning, regardless of their religion. It is insensible to others.

To form a cross we need two lines... One horizontal and one vertical. There are many versions for the symbolism of this sign.

A Christian will always see it as a symbol of sacrifice and love... Some support that it symbolizes the union between the male and female (and the union of opposites in general), others believe it symbolizes the cardinal points, or the four elements of nature.

The most important is the standard with which each one separately approaches and conceives it. From where someone psychologically stands! From someone's existential level, the level of someone's being...!! The level of our being... our centre.

The two lines that come across from opposite edges, symbolize also the union between material and spirit.

The cross is a **symbol of union** and no matter how we conceive it or no matter what we believe it symbolizes, this cross exists inside us, ... inside our psychology,... inside our internal world... and every moment we choose either to "lift" it or not...

We can also say that the horizontal line symbolizes **our day-to-day life**, it is the way of **our personality**, the **natural world**, the **material**. The vertical line symbolizes the **intellectual way**, or the inner... psychological.

In any case though, the human body out of experience, carries a burden in its difficult moments and most of the times it bends under its burden and its soul goes up and down the thousand stairs of life.

Το Βάρος του «Σταυρού» (The Burden of the “Cross”)